

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x.A
S. O. A.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:17
JUSTITIEDEPARTEMENTET

**STÖD ÅT
UTVECKLINGSHÄMMAD
UNGDOM**

**UNGDOMSVÅRDSKOMMITTÉNS
BETÄNKANDE DEL V**

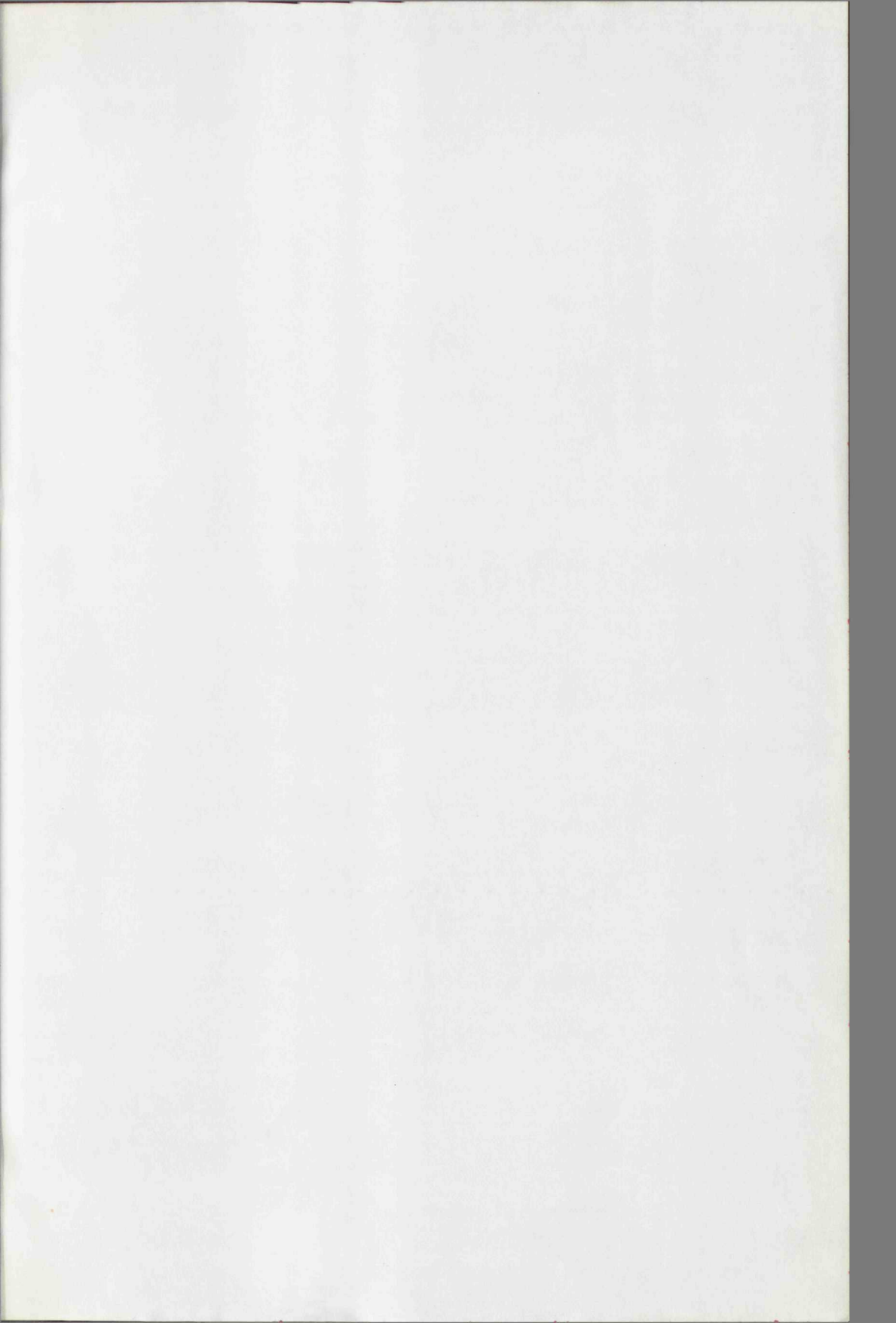
STOCKHOLM 1947
VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG

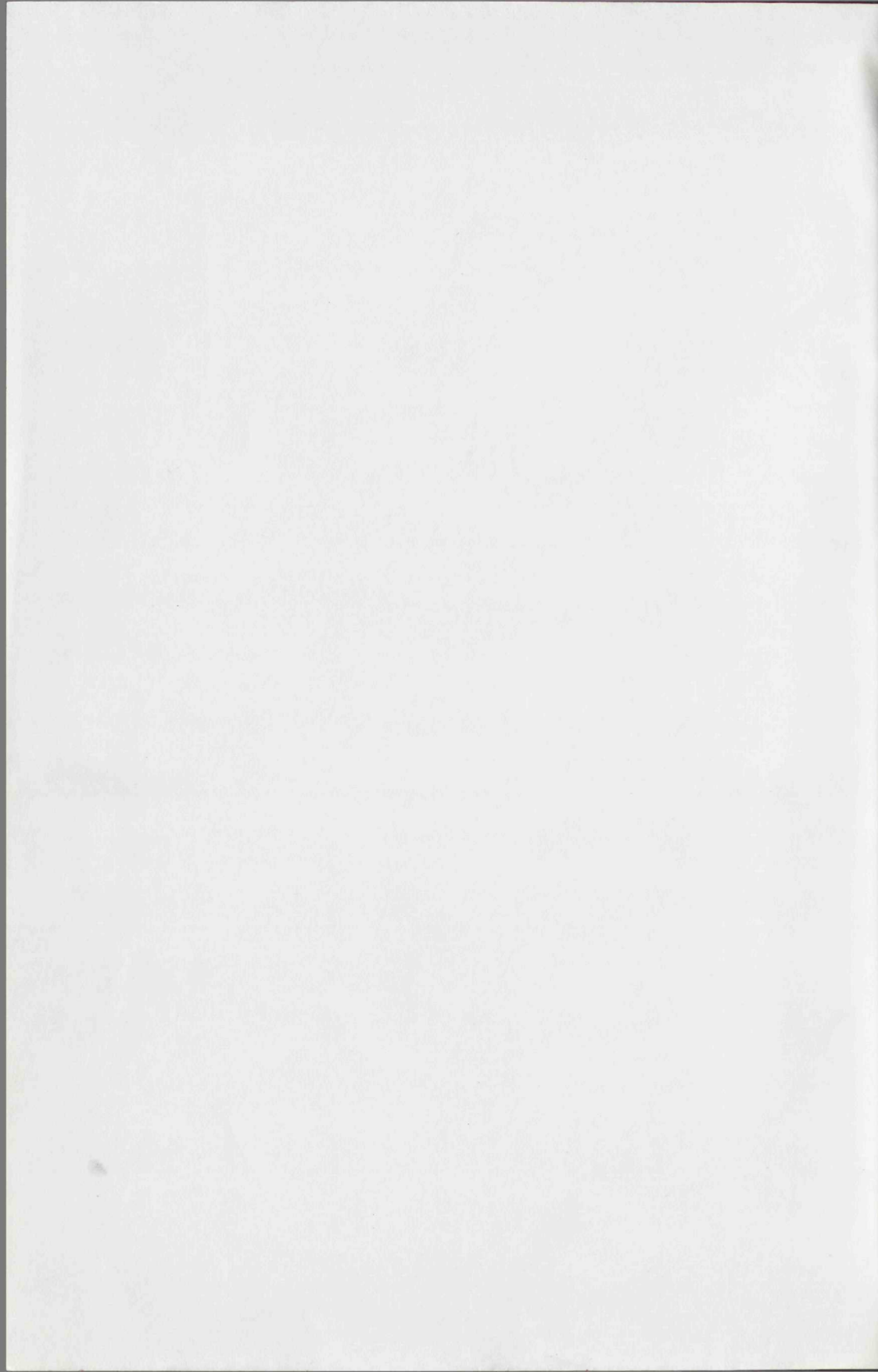
Statens offentliga utredningar 1947

Kronologisk förteckning

1. Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. Hægström. xv. 284 s. **S.**
2. Betänkande angående fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. Antonsons, Göteborg. 325 s. **Jo.**
3. Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. Sv. Tryckeri AB. 84 s. **K.**
4. Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hægström. 126 s. **K.**
5. 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. Beckman. 170 s. **Fö.**
6. Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. Idun. 64 s. **K.**
7. Betänkande med förslag angående lantmåteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. Marcus. 132 s. **Jo.**
8. Betänkande med förslag angående fiskets administration m. m. Kihlström. 155 s. **Jo.**
9. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. Beckman. 166 s. **E.**
10. Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. Beckman. 262 s. **S.**
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. Idun. 148 s. **E.**
12. Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. V. Petterson. 392 s. **Ju.**
13. Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. Marcus. 114 s. **Fi.**
14. Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. Hægström. 343 s. 4 pl. **Fo.**
15. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till lönerglering för övningslärare. Sv. Tryckeri AB. 370 s. **Fi.**
16. Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar brottmål m. m. Norstedt. 24 s. **Ju.**
17. Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. V. Petterson. 144 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:17

JUSTITIEDEPARTEMENTET

STÖD ÅT
UTVECKLINGSHÄMMAD
UNGDOM

UNGDOMSVÅRDSKOMMITTÉNS

BETÄNKANDE DEL V

STOCKHOLM 1947

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG

STANDARDIZATION THROUGH TRADE MARKS
OF THE INTERNATIONAL BUREAU OF STANDARDS

STANDARD
LITHOGRAPHIC SHAMMAD
INDOOR

INDOOR LITHOGRAPHIC SHAMMAD
STANDARD

INDOOR LITHOGRAPHIC SHAMMAD
STANDARD

<i>Första kapitlet. Inledning</i>	9
Direktiven. Motivering för stöd åt debilgruppen. Om föräldrarnas och den allmänna opinionens ställning till stödet åt de debila barnen. Hjälpkolans namnfråga. Inträdesfordringar vid vissa statliga verk. Allmänna synpunkter på behandlingen av alla psykiskt särpräglade.	
<i>Andra kapitlet. Om testningens roll vid behandlingen av de psykiskt efterblivna</i>	19
Några rön ur forskningen om arvets och miljöns betydelse för den psykiska utvecklingen. Slutsatser rörande de efterblivna barnens behandling.	
<i>Tredje kapitlet. Debilitet och brottslighet</i>	30
<i>Fjärde kapitlet. De debila barnen</i>	38
Klassificeringen av de efterblivna barnen. Frekvensen av intellektuell efterblivenhet. Några nya svenska undersökningar. Barn med andra skolsvårigheter.	
<i>Femte kapitlet. Uttagning till hjälpklass</i>	51
Diagnosticering av skolsvårigheter. Lärares omdöme. Gruppctestning. Individualtestning. Läkarsundersökning. Fortlöpande »personakter».	
<i>Sjätte kapitlet. Hjälpkolans utbyggnad</i>	55
Hjälpklasser i så många skoldistrikt som möjligt. S.k. särskild undervisning bör betraktas som provisorium. Omhändertagna barn som är debila bör få gå i hjälpklass. Uppmuntran men inte åläggande för skoldistriktet att införa hjälpkola. Inackordering av barn från landsbygden. Alla merkostnader för barns placering i hjälpklass bör bäras av staten. Centrala hjälpkolor i större landskommuner kan ta emot barn från grannskapet. Lands-tingen bör också kunna ordna inackorderingsmöjligheter för hjälpkolebarn. Försök med placering av flera barn i enskilda hem. Skoldistriktens kostnader för hjälpklasser, som helt eller delvis rekryteras av barn från andra skoldistrikt. Sammanfattande synpunkter på landsbygdens hjälpkolefrågor.	
<i>Sjunde kapitlet. Några frågor rörande hjälpkolans utformning</i>	66
Övergångsskola för hjälpklassbarn: praktisk fortsättningsskola. Hjälpundervisningens karaktär. Utbildningen av hjälpklasslärarna. Korta kurser för vanliga lärare.	
<i>Åttonde kapitlet. Hjälpkolekuratorer</i>	72
Kuratorsfrågans tidigare behandling. Existerande hjälpklasskuratel. Önskemål om kuratorer. Nyanser i kuratorsfrågan. Arbetsuppgifternas art. Kommitténs förslag. Sambandet med skolan och yrkesvägledningen. Kuratorskompetens: läkepedagogisk orientering, yrkesväglednings—arbetsförmedlingskunnighet. Hjälpklasskuratorernas tjänsteställning och avlöning. Kostnaderna.	

<i>Nionde kapitlet. Yrkesutbildningen</i>	85
---	----

Allmänna synpunkter. Bör yrkesutbildning göras obligatorisk för hjälpklassbarn? »Yrkesutbildning» får inte fattas alltför ambitiöst. Allmän manuell träning första etappen. Nu existerande yrkesutbildning för hjälpklassbarn i Sverige. Exempel på yrkesutbildning för debila i utlandet. Förslag till yrkesskolning och arbetsträning. Arbetsträningsinstitut för debila med svåra arbetshinder. Särskilda yrkesskolor för hjälpklassbarn. Utbildning på arbetsplatsen.

<i>Den centrala ledningen för stödåtgärderna för debila</i>	103
---	-----

<i>Tionde kapitlet. Sammanfattning</i>	105
--	-----

Författningsutkast

1. Förslag till kungörelse angående statsbidrag till kuratorsverksamhet för barn från hjälpklass	110
2. Förslag om tillägg till Kungl. Maj:ts kungörelse angående statsbidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning	111
3. Förslag till ändring av Kungl. Maj:ts kungörelse angående statsbidrag för inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem	112
4. Förslag om tillägg till Kungl. Maj:ts kungörelse angående statsbidrag till avlöning av föreståndarinna m. fl. vid skolhem eller arbetsstuga..	112
<i>Bilaga A. Rundfråga till hjälpklasserna</i>	113
<i>Bilaga B. Yrkesval och arbetsförhållanden bland ungdom som gick ut från Stockholms hjälpklasser 1942</i>	125
<i>Bilaga C. Yrkesskolan för hjälpklasspojkar i Stockholm</i>	135

*Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl.
Justitiedepartementet.*

Den genom Kungl. Maj:ts bemyndigande den 9 juni 1939 tillsatta ungdomsvårdskommittén får härmed överlämna ett betänkande angående stöd åt utvecklingshämmad ungdom.

Betänkandet utgör en fortsättning på och ett fullföljande av de förslag angående psykisk barna- och ungdomsvård, som kommittén avgav år 1944 (SOU 1944: 30) och som i princip antogs av 1945 års riksdag. I direktiven för kommittén betonas vikten av att undersöka behovet av särskilda hjälpåtgärder för psykiskt efterblivna. Sedan kommitténs tillsättning har emellertid frågan om hjälpskoleorganisationen varit föremål för utredning och beslut av statsmakterna. Problemen rörande hjälpskoleelevernas »arbetsförmedling, yrkesutbildning och eftervård» har dock härvid förutsatts bli föremål för ungdomsvårdskommitténs prövning. Det bör vidare nämnas, att de utredningar, som för närvarande är sysselsatta med utarbetandet av förslag till stödåtgärder för de s. k. partiellt arbetsföra, inte räknar med de intellektuellt utvecklingshämmade.

De i betänkandet framförda förslagen ansluter sig nära till det program för allmänt stöd åt ungdomen i frågor som sammanhänger med yrkesval, yrkesutbildning och förhållanden i arbetet, som kommittén ämnar framlägga i en följande del. Eftersom ett sådant större program måste få karaktären av långsiktig planering och behovet av stödåtgärder för de debila, som

slutat sin folkskola, är trängande, har det ansetts lämpligt att bryta ut denna del och ge de viktigaste förslagen en sådan utformning, att de kan förverkligas utan lång tidsutdräkt.

I ärendets slutliga behandling har deltagit kommitténs samtliga ledamöter jämte de särskilda sakkunniga, som av Kungl. Maj:t utsetts att på kallelse av kommitténs ordförande delta i sammanträdena. Dessa sakkunniga utgöres av riksdagsledamoten Ulla Alm, förbundssekreterare L. Eliasson, byråchef T. Eriksson, fil. lic. L. Hartmann, jur. kand. I. Holmstedt, med. lic. G. Inghe, med. lic. G. Jonsson, byrådirektör Göta Rosén, chefredaktör O. Sehlstedt, sekreterare E. Sundström samt förbundsordförande A. Jansson.

Såsom sekreterare har fil. kand. Anna-Lisa Kälvesten fungerat.

Stockholm den 7 januari 1947.

OTTO WANGSON

A. BERGGREN	ERNST DAHNBERG	GÖSTA ELFVING
ALFR. HÄSSELBERG	GÖSTA RONNER	EINAR RÅBERG
		<i>Anna-Lisa Kälvesten</i>

FÖRSTA KAPITLET

INLEDNING

Stödåtgärder för debila barn

I direktiven för ungdomsvårdskommitténs arbete heter det:

»Vid utredningen bör även uppmärksammas, att vissa kategorier inom ungdomen kunna giva anledning till särskilda åtgärder. Det bör sålunda undersökas, huruvida det är motiverat att anordna särskilda hjälpåtgärder för de *psykiskt efterblivna*.»

Vissa grupper av särpräglade barn och ungdomar har redan tidigt påkallat särskilda hjälpåtgärder från samhällets sida. Det gäller sådana uppenbart handikapade grupper som de *blinda*, de *dövstumma*, de *sinnesslöa*, de *vanföra*, de *epileptiska*. För dessa barns uppfostran och undervisning har det allmänna — i varje fall i princip — övertagit ansvaret; de blinda och de dövstumma har sina internatskolor, som staten helt och hållet bekostar; de bildbara sinnesslöa är sedan 1945 skolpliktiga i särskilda för dem upprättade skolor som landstingen svarar för; de svårt epileptiska barnen kan placeras på särskilda hem, liksom de vårdbehövande obildbara bland de sinnesslöa. Om man så vill kan också *barnen med uppfostringssvårigheter* medräknas som en av de hjälpbehövande grupper, för vilka samhället har påtagit sig särskilda förpliktelser; i ungdomsvårdsskolorna söker man återuppfostra dem som råkat på villovägar, och med den organisation för psykisk hälsovård, som är under uppbyggnad, avser man att sätta in behandlingen på ett tidigt stadium.

Också problemet om *eftervård*, innefattande såväl utbildning till yrkesarbete som personligt stöd och tillsyn under anpassningen efter skolans slut, håller på att lösas för dessa ungdomsgrupper; kommittén för partiellt arbetsföra har på sin lott att utarbeta stödåtgärder för bland annat de sinnesslyttas samhällsanpassning. De bildbara sinnesslöa har enligt lagen sitt stöd i anstaltsföreståndarna, som skall föra register över dem så länge de lever och vid sidan av deras förmyndare vara dem till hjälp om det behövs. I den mån sinnesslövården behöver reformeras, särskilt med hänsyn till arbetsträning

och yrkesutbildning, kommer detta av allt att döma inom en snar framtid att föreslås av den nyss tillsatta kommittén för översyn av detta vårdområde. För de elever, som har utskrivits från barna- och ungdomsvårdens skolor, har såväl yrkesutbildning som särskilda eftervårdskonsulenter tillkommit genom de sista årens reformarbete.

Motivering för stöd åt debilgruppen

Kvar står emellertid en grupp av särpräglad ungdom, som samhället hittills skänkt mindre uppmärksamhet och stöd, nämligen de *lindrigt intellektuellt utvecklingshämmade*, de *debila*. Till antalet är de mångdubbelt flera än någon av de nämnda grupperna.¹ Deras möjligheter att klara sig utan särskilt anpassad undervisning och utan stödåtgärder efter skolans slut är å ena sidan genomsnittligt utan tvivel större än de ovannämnda ungdomarnas; å andra sidan har erfarenheten visat, att de både i skolan och i arbetslivet mycket ofta *möts av alltför stora krav och att de därför råkar i känslomässiga konflikter med omgivningen*. Såväl dessa emotionella svårigheter — underlägsenhetskänsla, ångest, trots o. s. v. — som deras svaga förståndsgåvor gör att de ofta råkar illa ut i vårt komplicerade samhälle.

Av det material som ligger till grund för kommitténs första betänkande framgår sålunda, att barn som på grund av andra avvikelser från det normala än klen förståndsutveckling utgör problem i skolundervisningen och för uppfostran överhuvud taget, i större utsträckning än andra barn ofta också är intellektuellt hämmade. Det ligger nära till hands att härav dra den slutsatsen, att också de efterföljande åldersperiodernas beteenderubbningar, rubricerade såsom vanart eller kriminalitet, uppträder särskilt ofta hos de efterblivna och att speciella åtgärder för stöd åt dessa efter skolans slut skulle kunna *förebygga en del asocialitet och kriminalitet*.

Att detta är riktigt och att det motiverar den hjälp kommittén föreslår åt de debila ungdomarna, skall belysas i fortsättningen. Det är dock värt att redan här betona, att vikten av att något göres för de debilas anpassning *inte*

¹ Enligt 1930 års folkräkning fanns det i hela vårt land omkring 6 000 blinda personer, c:a 3 300 dövstamma och 4 300 epileptiker. Antalet uppgivna sinnesslöa var 17 571, vilket utgjorde 0,3 procent av befolkningen. Någon uppgift om antalet personer med lindrigare intellektuell utvecklingshämning gavs givetvis inte. De i ett följande kapitel refererade undersökningarna över frekvensen av respektive sinnesslöhet och debilitet i skolbarnsåldern tyder emellertid på att de sinnesslöa uppgår till över 1 procent, de debila till inemot 6 procent av barnmaterialet. Några tillförlitliga siffror för de vuxna åldrarna har vi tyvärr ännu inte i vårt land; att de bör vara lägre är emellertid troligt, ty dels är dödligheten större bland de mer höggradigt efterblivna än bland normalbefolkningen, dels utvecklas en del av de i skolåldern debila barnen (late bloomers) under de följande åren, så att de bör räknas som fullmåliga vuxna.

uteslutande beror på den kriminalitetshindrande effekten härav. Liksom ungdomsvårdskommittén på övriga områden valt en positiv målsättning, vill den här inte nöja sig med att i görligaste mån hos denna kategori ungdom förebygga brottslighet eller asocialitet; *de bör ha hela det stöd som betingas av deras svagare förmåga att själva forma sitt liv*, i syfte att de skall bli så goda människor och medborgare, som deras anlag och förutsättningar tillåter.

Samhällets förbättrade omsorger om de debila barnen och ungdomarna kommer att innebära en välbehövlig *hjälp för de familjer, som fostrar upp sådana barn* och som ofta ställs inför övermäktiga svårigheter i fråga om barnens anpassning i hem, skola och samhälle. Inte minst gäller detta om de problem, som uppkommer när de unga kommer ut i *arbetslivet*. Där tas inte någon hänsyn till de debilas speciella behov och svårigheter. Någon utbildning eller träning, som kan kompensera den svagare ursprungliga förmågan, har samhället hittills inte kunnat erbjuda. Alltför ofta har därför de utvecklingshämjade fått dra sig fram i underbetalda uppgifter, utnyttjade under ungdomen men undanskuffade vid mognare år, då en efterbliven springpojke inte längre är väl sedd på en firma.

Ungdomsvårdskommittén vill betona, att det föreliggande stödprogrammet också avser att i någon mån från barnens familjer avlyfta den ofta alltför tunga börda, som det utgör att bära hela ansvaret för ett debilt barns anpassning. Som bekant rymmer ofta de ekonomiskt svagare familjerna också de intellektuellt utvecklingshämjade. Sjukdom och splittring av familjerna är också vanliga där. En läsning av de korta levnadsbeskrivningar, som förekommer i detta betänkandes bilagor, ger ett intryck av vilken anhopning av svårigheter, som ofta drabbat de efterblivna barnens familjer. Att de behöver det stöd, som här föreslås, är därför satt utom allt tvivel; det är bara att hoppas att inte sådana fördomar, som länge motverkat hjälpskolans goda verkningar, skall leva kvar och förgifta också de fortsatta stödåtgärderna.

Förutom dessa humanitära motiv för stödåtgärderna tillkommer ett *social-ekonomiskt*; den befolkningsutveckling, som vårt land kommit in i, gör det nödvändigt att tillvarata varje människas produktivkraft på bästa möjliga sätt. Detta har uppenbarligen inte skett tidigare. Just nu göres emellertid stora ansträngningar att få de olika grupperna av partiell arbetskraft in i nyttig sysselsättning, och en statlig arbetsvårdsorganisation planeras för ledningen av detta arbete. I motsats till vad förhållandet är t. ex. i England, räknas dock inte de psykiskt efterblivna med i planerna för de partiellt arbetsföra. En kompletterande organisation för stöd åt dem är därför oundgängligen nödvändig.

Av de i fortsättningen refererade undersökningarna rörande de debilas försörjningsförmåga och invaliditetsfrekvens framgår, att det finns ett stort utrymme för förebyggande och stödjande åtgärder. Med de sociala och yrkes-hjälpsåtgärder, som föreslås i det följande, bör det vara möjligt att *vinna*

många människor för produktivt arbete, som eljest skulle bli helt samhällsförsörjda eller dra sig fram på sina familjers hjälp. Bland de debila som inte kommit på rätt plats i livet finner man i dag många mer eller mindre illa tålda stackare, som ständigt får känna att de lever på nåd och ofta reagerar med besvärligt uppförande. Många exempel — bland annat också i denna utrednings material, bil. B och C — visar emellertid, att sådana personer kan förhjälpas till en bättre anpassning, varvid ett arbete som ger möjlighet till en självständig tillvaro och en naturlig självkänsla är huvudbotemedlet.

Utän att försöka komma med några exakta beräkningar av vilka ekonomiska vinster samhället kan göra på att förebygga att debila ungdomar utvecklas till arbetsoförmögna och arbetsovilliga personer, kan man tryggt påstå, att vinsterna mångdubbelt uppväger de kostnader som organiserandet av stödåtgärderna drar med sig. Som framgår av dr T. Ramers i det följande refererade undersökning har redan före 35 års ålder inte mindre än 9 procent av de manliga f. d. hjälpklass eleverna i Stockholm fått ut folkpension såsom invalider, mestadels med diagnosen imbecillitet med eller utan förening med psykotiska drag. Enligt samma undersökning är endast 70 procent av männen och hälften av kvinnorna (de ogifta) i stånd att fullt försörja sig med sitt arbete. Ofta blir vård på någon anstalt nödvändig. När man vet att exempelvis en på sinnessjukhus omhändertagen person drar en vårdkostnad av nära 4 400 kronor per år (exemplet hämtat från Stockholms stads sjukhus 1945), vartill kommer att samhället går miste om vederbörandes arbetsinsats, inser man att det förebyggande arbetet måste komma att löna sig.

De motiv av humanitär, social och socialekonomisk natur som i korthet antytts i det föregående, talar enligt kommitténs mening för att samhället bereder de intellektuellt utvecklingshämmande barnen och ungdomarna bättre betingelser än vad som hittills skett.

Hjälpmedlen härför är vad det gäller barnens allmänna skolning, att de får *lämplig undervisning* och att det i skolan finns tillgång till *experthjälp i fråga om fysiska och psykiska defekter hos barnen*, vilket i framtiden bör kunna garanteras genom samarbete mellan skolläkarväsendet och den psykiska hälsovårdsorganisationen, när den hunnit byggas ut tillräckligt.

Härutöver föreslår kommittén, att de debila barnen tillförsäkras ett visst mått av *arbetsträning* eller *yrkesutbildning* efter den obligatoriska folkskolan, samt till slut att varje barn, som lämnat hjälpskolan, under den tid som det behövs tillförsäkras *personligt stöd av en kurator* med inriktning på yrkesanpassning och psykisk hälsovård.

Om föräldrarnas och den allmänna opinionens ställning till stödet åt de debila barnen

För att samhället skall kunna genomföra några åtgärder till stöd för de debila barnen, är det givetvis nödvändigt att de uppspåras och diagnosticeras, det vill med andra ord säga att vårt lands barnmaterial mer systematiskt än hittills blir föremål för observation och rådgivning i avseende på sin psykiska utveckling lika väl som den fysiska. Detta innebär bland annat, att objektiva undersökningsmetoder exempelvis i form av s. k. testning måste komma till användning särskilt i skolorna. Kommittén återkommer i ett följande avsnitt till frågan om testningens roll och sina synpunkter på testresultatens innebörd.

Det är emellertid inte ur vägen att redan här med några ord beröra frågan om föräldrarnas och den allmänna opinionens inställning till de intellektuellt utvecklingshämjade barnen och till de åtgärder för dem, som samhället hittills vidtagit.

Vårt skolväsen utmärkes av en övervärdering av de intellektuella prestationerna och den intellektuella begåvningen i jämförelse med andra livsytringar och andra sidor av personligheten. Det betygssystem som ända från och med småskolan inför denna värdering, måste sätta spår efter sig i den allmänna inställningen hos både barn och vuxna. Därför tar föräldrar det ofta mycket hårt, att deras barn inte fyller det mått som skolan sätter upp, de försöker i det längsta förneka faktum och pressar kanske barnet till hårdare arbete för att komma i fatt. Ett förslag om att flytta barnet till hjälpklass mötes ofta av ett sådant motstånd, att läraren bevekes eller nästan tvingas ge efter och behålla barnet, kanske i uppenbar strid med barnets eget intresse.

När detta motstånd mot hjälpskolan ännu hänger kvar på en del håll, måste det förstås mot bakgrunden av den allmänna opinionens kortsynta värdering.

Det torde vara en generell regel, att om samhället vidtar stödåtgärder för en viss grupp medborgare, kan denna hjälp inte komma till verklig nytta om de som är föremål för hjälpen och deras närmaste omgivning, t. ex. familjerna och umgängesvännerna, intar en negativ hållning till själva hjälpformen och till de människor, som utövar hjälpverksamheten. Betydelsen av den psykologiska attityden hos den som är föremål för en samhällsåtgärd har alltför litet beaktats i vårt land; frågan har aktualitet också inom socialvård, kriminalvård och hälsovård.

Särskilt uppenbart är problemet när det gäller sådana såråtgärder för skolbarn, som medför dessas avskiljande från de andra barnen. Samtidigt som överflyttningen till hjälpklass löser konflikten med det alltför pressande skolarbetet, kan den få till följd att barnet i stället utsätts för missaktning av sina lekkamrater på skolgården eller lekplatsen, vilket i sin tur kan verka

nedstämmande på barnet. Misstron och motståndet från föräldrar, som hellre ser sitt barn fara illa i en normalklass än tillåter dess överflyttning till hjälpklass, har ofta nog en reell grund i den nedlåtande eller föraktfulla inställning, som kan komma att möta »hjälpklassbarnet» från yttervärldens sida.

Kommittén anser inte att man bör blunda för dessa svårigheter men hoppas dock, att de är av övergående natur. I och med att hjälpskolan byggs ut och får de inslag av praktiskt arbete och yrkesförberedelse, som kommittén rekommenderar i det följande, torde den komma att framstå som så uppenbart nyttig — och samtidigt också rolig — för eleverna, att den gamla misstron så småningom skall ge med sig. *Ju större möjligheter hjälpskolan får att effektivt stödja sina elever i olika avseenden, desto större blir utsikten att föräldrarna skall inta en välvillig hållning.* De måste kunna känna att hjälpskolan alltid uppmärksam följer varje elev och att t. ex. återflyttning till normalklass genast sker, om så är möjligt.

Samtidigt bör dock också alla tillfällen att *påverka den allmänna opinionen* för att minska klyftan mellan hjälpklassbarn och andra utnyttjas. Lärarna i alla skolformer liksom alla det offentliga ordets bärare — *i press, radio o. s. v.* — har här ansvaret för att en rättvisare och tolerantare syn kan vinna utbredning. Det måste arbetas in i det allmänna medvetandet, att denna grupp av människor har lika stor rätt att leva som de »fullmåliga» och att kräva levnadsförhållanden som passar *dem*.

Hjälpskolans namnfråga

Det är i sista hand i människors dagliga tal, i sättet att yttra sig om hjälpklassbarnen, i omdömen och värderingar, som den anonyma »allmänna meningen» förs vidare och befastes. En mera förstående inställning till denna grupp liksom till andra särpräglade grupper, t. ex. sinnessjuka, straffade o. s. v., kan väl inte väntas bli genomgående, förrän insikterna i psykologiska sammanhang blir mera spridda och fördjupade inom hela vårt folk.

Varje medel att minska den synliga särställningen för de debila barnen är dock tacknämligt i den situation vi befinner oss i. Ett sådant hjälpmedel skulle ligga i ett *avlägsnande av namnet »hjälp»-skola*. Ordet brukas alltför lätt som tillhygge i tanklöst tal, varför det är önskvärt att få en annan benämning. Själva ordet »hjälp»-klass inbjuder till tanken, att det är svaga individer som omhändertas där. En neutralare beteckning, såsom *B-klass*, skulle därför vara att föredra. Om det för administrativt bruk är praktiskt att behålla ordet och begreppet hjälpskola, borde i varje fall *namnet B-klass kunna användas inom skolorna, på barnens schema och betyg o. s. v.*

I ett följande kapitel föreslår kommittén, att det (eller de) sista av folkskoleåren för hjälpklassbarnen huvudsakligen skall uppta praktiskt arbete

med yrkesorienterande och allmänt arbetstränande syfte. Denna skolform, som måste tänkas centraliserad till större skolorter, bör kallas »praktisk fortsättningsskola» eller något liknande. De direkt yrkesutbildande skolor, som därefter föreslås ta hand om en del av eleverna, behöver inte heller ha benämningen »hjälpklass» i sitt namn. Den redan existerande yrkesskolan för hjälpklasspojkar i Stockholm kallas t. ex. »verkstadsskolan för tempoarbete».

Inträdesfordringar vid vissa statliga verk

Vissa statliga verk, framför allt statens järnvägar och posten, har fastställt normer för antagande av personal, vari det bland annat kräves att vederbörande skall ha avgått från folkskolan enligt § 47. Dessa bestämmelser förhindrar alltså en individuell prövning av de ungdomar, som avgått enligt folkskolestadgans § 48. Eftersom båda verken tillämpar egna inträdesprov, där de som har för svaga intellektuella kvalifikationer måste väntas falla igenom, är en sådan onyanserad bestämmelse överflödig. Då den dessutom av både föräldrar och lärare ofta feltolkas till att gälla ett allmänt förbud mot att anställa f. d. elever i hjälpklasser i statlig tjänst, bidrar den till att skapa ovilja mot att placera barn i dessa.

I belysning av den ojämna användning, som lärarna gör av avgång enligt § 48 i skola, där inte hjälpklass finns, är det därtill stötande att låta denna formella synpunkt helt avgöra om en person kan ifrågakomma till visst arbete. Det får väl ändå förutsättas, att de som har att tillsätta de tjänster som kan komma i fråga, har omdöme nog att avgöra, när en eventuell intelligensdefekt utgör ett hinder för arbetets fullgörande.

Kommittén föreslår, att *punkten om avgång enligt § 47 strykes* ur respektive verks antagningsbestämmelser och att detta bekantgöres genom pressen och genom cirkulär till folkskolans lärare.

I det material som redovisas i bil. B förekommer otvetydiga exempel på att hjälpklassbarn efter skolans slut gjort lika god karriär i relativt kvalificerade yrken som normalklassbarn. När en pojke t. ex. kan sköta en vaktmästarsyssla i kommunal tjänst, förefaller det rimligt att han lika väl skulle kunna göra detta i en statlig institution.

Att ett barn under sin folkskoletid klassificerats som debilt, behöver dessutom inte hindra, att det senare genomgår en utveckling som för det upp i de normalbegåvades grupp, varför ett avgångsbetyg från skolan inte för alltid kan avgöra en persons intelligensnivå.

Härtill kommer att de intellektuellt svagare begåvade enligt vad erfarenheten har visat, många gånger är i besittning av värdefulla karaktärsdrag, som väger upp vad som brister i intelligens, såsom uthållighet i enformigt arbete, pålitlighet, gott humör, hjälpsamhet.

Allmänna synpunkter på behandlingen av alla psykiskt särpräglade

När det gäller hela skaran av psykiskt särpräglade ungdomar i olika kategorier, är det en gemensam frågeställning som tränger sig på: Har de det bra på sina olika anstalter och får de all den behandling, som de behöver för att kunna utvecklas i rätt riktning? Är organisationen effektiv och ändamålsenlig?

Frågorna sammanhänger intimt med den kärnpunkt i ungdomsvårdsproblemet, som kommittén behandlade i sitt betänkande med förslag om psykisk barna- och ungdomsvård, nämligen den barnpsykologiska forskningens tillämpning i praktisk uppfostran. Där gällde det behandlingen av barn som företedde olika slag av beteenderubbningar i fråga om sin emotionella och sociala anpassning. Det existerar emellertid ingen absolut given gräns mellan å ena sidan sådana utvecklingsstörningar, som åstadkommer en *emotionell regression* hos barnet, medförande »uppfostningssvårigheter» (matvägran, sömnlösning o. d.), eller som står i vägen för dess *sociala mognad*, så att vi får ett »elakt» eller »vanartigt» barn, och å andra sidan sådana som låser fast den motoriska utvecklingen vid ett stadium som bort vara passerat eller som spärrar den *intellektuella* tillväxten, så att barnet kommer efter på det området. Ofta sprider sig regressionen från ett fält till ett annat av utvecklingen, och beteckningen »*psykiskt efterblivna*» passar på flertalet av dem.

Orsaken till efterblivenheten torde i alla dessa situationer kunna ligga i sådana faktorer som en stimulansfattig och utvecklingshämmande miljö, svåra felgrepp i uppfostran, ångestskapande upplevelser, skador i hjärnan uppkomna vid födelsen eller senare. I alla dylika fall är det tänkbart att en terapeutisk behandling kan ha goda verkningar, lika väl när den aktuella defekten hos barnet är en intellektuell utvecklingshämning som när den yttrar sig som »psykopati» eller enklare uppföranderubbningar.

Orsaken till intelligensdefekten kan emellertid också ligga i *ärftliga faktorer* eller i så *grova hjärnskador* att ingen terapi är möjlig. Diagnostikerns svåra uppgift måste därför bli att studera vilka utvecklingshämmande barn, som kan påverkas av terapeutisk behandling, däri inbegripet pedagogiska och sociala åtgärder men också individuell behandling där så kräves.

När samhället nu beslutat att ta hand om alla *sinnesslöa* barn och landstingen gör sig beredda att sätta i gång med byggande av centralanstalter, och olika slags vårdhem så småningom också tillkommer, får detta inte resultera i att de stora barnskaror det här gäller kommer att kaserteras för en aldrig så hygieniskt tillfredsställande vård. Det är nödvändigt att parallellt med den nämnda utbyggnaden söka få fram effektiv behandling för dem. Det samma gäller också om de som *psykopatiska* betecknade barnen och ung-

domarna som för närvarande finns spridda på olika håll men som möjligen kommer att samlas i vissa specialanstalter; utredning av den frågan pågår. Att nöja sig med en passiv omvårdnad skulle inte bara vara grov orätt mot de handikapade barnen, det skulle vara mycket dålig samhällsekonomi. Redan nu, när sinnesslövärderna drives med minsta möjliga personal och utan högre utbildad expertis, kostar ett omhändertaget barn t. ex. i Norrbottens län 2 500 kronor per år för det allmänna.¹ Det är självklart att samhället har allt att vinna på att så många som möjligt av dess handikapade barn och ungdomar får hjälp att stå på egna ben, om det är möjligt. Detsamma gäller också de lindrigare retarderade barnen i hjälpklasserna liksom barnen med olika slags isolerade »skolvårigheter», som kan urarta till generella defekter om de inte behandlas rätt.

Detta faktum skulle inte behöva påpekas, om inte kommittén kände det som en skyldighet att framhålla den *ofrånkomliga konsekvens, som detta har för utbildningsfrågorna*. Ingenting av vad kommittén önskar se förverkligat av reformer inom den samhällseliga omvårdnaden om de olyckligt lottade bland våra ungdomar kan förverkligas, så länge inte vårt land kan utbilda den personal som behövs för förnyelsen på detta arbetsfält. En utredningskommitté har nyligen tillsatts för att uppdra nya riktlinjer för utbildningen av de lärare, som skall ha hand om de debila och sinnesslöa barnens undervisning. Ett villkor för att dessa lärare skall kunna få den insikt de behöver i barnpsykologi är att det finns institutioner, där man bedriver *realistisk barnpsykologisk forskning och mångsidig terapi* och där seminarieeleverna kan studera och delta i arbetet. En eller flera sådana centraler för forskning inom utvecklingspsykologien är vidare oundgängligen nödvändiga för att barnläkarna och de praktiska barnpsykologerna skall kunna få sin utbildning på detta område. Man kan inte inrätta utbildningslinjer och examina för barnpsykiatriker, läkepedagoger, barnpsykologer o. s. v. så länge vi bara har ansatser till forskning på området. Därför är det nu nödvändigt att genast söka få i gång en eller flera sådana institutioner, som så småningom också kan växa ut till att omspanna hela raden av barnproblem, som möter i samhällets vård av de lytta, de efterblivna, barnen med skolvårigheter, de vanartiga, brottsliga eller på andra sätt särpräglade barnen.

Kommittén vill till slut peka på ännu en annan sida av samhällets omvårdnad om de barn, som omhändertas i anstalter av olika slag. Det gäller *själva de uppfostringsprinciper som tillämpas i det dagliga livet inom de olika slagen av internat* för blinda, dövstumma, sinnesslöa o. s. v. och de grunder efter vilka livsföringen utformas där. Problemet är detsamma som möter i barnhem, på ungdomsvårdsskolor och i skolinternat och lärlingshem, överallt där samhället självt inträder som den direkta uppfostraren av unga människor.

¹ Enligt uppgift i den på s. 45 nämnda utredningen.

Redan innan man kan få till stånd en sådan uppräckning av den barnpsykologiska sakkunskapen som det talats om i det föregående, måste man åstadkomma en *humanisering och modernisering av anstaltens och internatens livsföring*. Denna fråga diskuteras emellertid bäst i samband med de allmänna uppfostringsprinciperna i kommitténs slutbetänkande, varför dess behandling hänskjutes dit. Det följande avsnittet skall bara beröra den största gruppen bland de särpräglade barnen, den för vilket det hittills gjorts minst: de debila.

ANDRA KAPITLET

OM TESTNINGENS ROLL I BEHANDLINGEN AV DE PSYKISKT EFTERBLIVNA

När kommittén bygger sina förslag på ett utvidgat bruk av testning, är det måhända på sin plats att med några ord beröra vad de psykologiska undersökningsmetoderna i allmänhet och intelligenstestningen i synnerhet är avsedda att spela för roll i åtgärder för barn med skolsvårigheter av skilda slag. Så som testningen ofta skildrats bland annat i tidningspressen, är det inte underligt att den kommit att te sig som en ny fiende till barnen och familjerna och en utmaning mot sunt förnuft. Det är därför behövt med en upplysningsverksamhet bland allmänheten, särskilt bland föräldrar till barn i skol- och yrkesvalsåldrarna.

Några rön ur forskningen om arvets och miljöns betydelse för den mentala utvecklingen

En sådan upplysningsverksamhet bör så mycket lättare kunna skingra rädslan för intelligenstestningen bland barn, som man numera kan peka på nya rön inom den barnpsykologiska forskningen, vilka utvisar att en vid ett tillfälle konstaterad »psykisk efterblivenhet» inte behöver innebära någon dom för livstiden.

Uppfattningen av *intelligensten som en funktion* av såväl inre (strukturella och psykologiska) som yttre (miljö-, uppfostrings- och undervisnings-) faktorer håller på att tränga ut den äldre uppfattningen om intelligensten som en gång given och statisk egenskap. Det är visserligen sant att debatten i frågan om »intelligenstens föränderlighet» pågår för fullt framför allt i den anglosachsiska vetenskapliga litteraturen. Men så långt vågar man nog säga att enighet nåtts, att de många undersökningarna över barn, som omplacerats i starkt förändrade miljöer, bevisar, att stora förändringar i stimulerings-

graden hos den omgivande miljön som regel påverkar intelligenskvoten (och reaktionssättet i allmänhet). Vid oförändrade yttre förhållanden och personlig (t. ex. emotionell) situation håller sig däremot intelligenskvoten konstant (eller varierar med ett fåtal poäng).¹

Som bekant är det just intelligenskvotens (IK) konstans hos individerna, som varit den stora upptäckten i den med testning arbetande intelligensforskningen alltsedan den introducerades (år 1905) av de båda fransmännen Binet och Simon. På det antagandet hänger det prognostiska värdet av intelligensmätningen, i det man ansett sig kunna lita på att om ett barn vid ett tillfälle har uppnått t. ex. 75 procent av den normala utvecklingen i sin ålder, befinner det sig allt framgent på tre fjärdedelar av den för varje stadium normala utvecklingen.

Metoden för intelligensmätningen är i korthet denna. Frågor och andra uppgifter ordnas efter stigande svårighetsgrad och utprovas på ett stort antal individer i olika åldrar. Sedan man fått fram vilka uppgifter som normalt löses av barn i ett visst åldersår, kan man använda dessa som mätinstrument för enskilda barn: de som löser lika många uppgifter som genomsnittet jämnåriga, har normal intelligensålder. Den som blott löser det antal uppgifter som de ett år yngre barnen normalt kan lösa, befinner sig ett år efter i intelligensutveckling, dvs. hans intelligensålder är ett år lägre än hans kronologiska ålder. På motsvarande sätt säges de barn, som löser flera och svårare uppgifter än som motsvarar deras åldersstadium, ha en högre intelligensålder än sin kronologiska ålder.

Det betyder emellertid en större efterblivenhet, om en 3-åring blott kan utföra de rörelser osv. som är normala för de ett år yngre barnen, dvs. 2-åringarna, än om en 10-åring blott kan lösa 9-åringarnas uppgifter. Ett års retardering betyder alltså olika mycket på olika åldersstadier. För att få ett lämpligare mått har man därför infört begreppet *intelligenskvot* vilken fås genom att sätta intelligensåldern i förhållande till den fysiska åldern. För att undvika bråktal multipliceras kvoten med 100. Det förstnämnda barnets intelligenskvot skulle alltså vara $\frac{2}{3} \times 100 = 66,6$; det andra barnets $\frac{9}{10} \times 100 = 90$. Den förstnämnda kvoten betecknar att detta barn tillhör de sinnesslöas kategori, den sistnämnda däremot att barnet befinner sig i de normalbegåvades grupp, ehuru något under genomsnittet. Ett barn som har alldeles samma intelligensålder som fysisk ålder har givetvis IK = 100.

Det behöver knappast påpekas, att testningsförfarandet rymmer felkällor av flera slag, på vilka man måste vara uppmärksam om ej resultaten skall bli missvisande redan av tekniska skäl. Om en testserie är utprovad, standardiserad som termen lyder, på barn i en viss skola i en viss stad i vårt land, är det inte självskrivet att den slår rätt för lika gamla barn i en annan kulturmiljö. Vardagens begrepp och därmed ordförrådet måste skilja sig i stad och på landsbygd, i den intellektuella yrkesutövarens och i kroppsarbetarens familjer o. s. v. Till detta kommer svårigheterna med dialektala olikheter i vårt vidsträckta land. Även den långsammare takt, varmed landsbygdens barn och ungdom synes reagera jämfört med städernas, har inflytande vid det slags testningar, där tiden är begränsad för uppgifterna.

Utom dessa tekniska svårigheter, som det dock är möjligt att undanröja genom väl utarbetade testningsserier och insiktsfull statistisk bearbetning, tillkommer den

¹ En aktuell kritisk summering av resultaten av de olika grenarna inom intelligensforskningen ges t. ex. av George D. Stoddard, *The meaning of intelligence*, New York 1945.

mera oberäkneliga felkälla, som ligger i att den som skall testas kan bli nervös och ängslig och därvid prestera ett sämre resultat än han skulle kunnat i en annan sinnesstämming. Om man vidare betänker, att en låg testsiffra kan vara direkt orsakad av kroppsliga defekter, t. ex. lomhörighet, eller av allvarigare psykiska rubbningar, såsom nevrotisk ångest eller trots, inses utan vidare att intelligensmätningen på grund av ofrånkomliga metodologiska orsaker måste vara begränsad till att tjäna som hjälpmedel i en mångsidig undersökning av hela individen och hans miljö. Ett mekaniskt bruk av testsiffror för klassificering av vare sig barn eller vuxna är otillåtligt.

Intelligensprövningarna kan antingen utföras med grupper av försökspersoner, s. k. grupptests, eller individuellt för en prövningsledare. Den första metoden användes i stor skala vid grovsortering t. ex. av personal inom militärväsendet, tidigast i USA under första världskriget, sedan några år också i Sverige och för övrigt världen över. Även inom skolväsendet kan man använda grupptestning för den förberedande klassificeringen av barnen och för fortlöpande kontroller. Som framgår av redogörelserna för nyare svenska undersökningar på skolbarn, kompletteras grupptestningen vid uttagningen till hjälpklass med individualtestning av alla barn, som fallit igenom eller företett osäkra resultat i det enklare och mer summariska grupptestet, som givetvis måste bestå av skriftliga prov enbart, då det utföres samtidigt med flera personer.

Även för elevers fördelning på olika skolformer och utbildningslinjer kan intelligenstestning givetvis komma till användning. Om testningen blott användes som ett hjälpmedel — och säkert ett i framtiden outhärligt sådant — för att föräldrar och lärare skall kunna följa barnens utveckling i psykiskt avseende, kan inga invändningar resas mot metoden. Däremot är det inte möjligt att med en enda intelligenstestning en gång för alla avgöra ett barns placering inom de gränser, mellan vilka den mänskliga intelligensen varierar. En en gång konstaterad intelligenskvot på t. ex. 80 eller 120 hos ett barn är, i motsats till vad man tidigare tänkt sig, ingen säker förutsägelse om var på skalan samma barn skall befinna sig som äldre eller som vuxen.

Nu kan man visserligen betrakta frågan som ett definitionsproblem och lösa den genom att helt enkelt med intelligens beteckna det i varje individ inboende *anlaget* till intelligent förståelse och handlande. I så fall behöver man inte strida om, huruvida det är konstant eller föränderligt: givetvis måste det i generna nedlagda anlaget vara konstant.

Det är emellertid inte detta man mäter med »intelligens»-testningen. Man behöver bara göra det tankeexperimentet, att ett nyfött barn med de bästa ärftliga betingelser under sina första levnadsår får ligga sysslolöst i en säng utan att någon pratar eller sysslar med det eller ger det material för egen sysselsättning. Historien kan ju för övrigt erbjuda exempel på hur det går med barn som växer upp utan mänsklig omgivning — djungelbarn som tillbragt sin barndom bland djur har inte mänsklig intelligens: det har inte gått

att lära dem tala eller uppföra sig som människor, när man påträffat dem i vuxen ålder.

Vad man mäter med intelligenstestningen är den *aktuella* förmågan att tänka och handla intelligent, vilken i högsta grad beror av vilken övning barnet fått och vilka utvecklingsbetingelser det i allmänhet växt upp under.

Det ligger alltså ingen djupare motsägelse mellan påståendet, att intelligenskvoten kan ändra sig, och de äldre undersökningsresultaten, som ansågs bevisa att intelligenskvoten höll sig relativt konstant från första barnåldern till vuxen ålder (närmare bestämt 15—16 år, då den intellektuella tillväxten ansågs avslutad). I *Lofthus* bok om intelligensmätning¹ ges en översikt över dessa undersökningsserier av bland annat *W. Stern*, *Terman* och *Cyril Burt*, enligt vilka intelligenskvoten håller sig konstant vid upprepade mätningar, förutsatt att man tillåter en variation av < 5 poäng. (En sådan liten avvikelse anses det att man måste räkna med på grund av undersökningsförhållandenas variation o. s. v.) *Burt* gör dock den reservationen, att sinnesslöa barn vid upprepade mätningar visar en nedåtgående IK med stigande ålder.

Genomgående har dessa undersökningar (och en hel rad andra liknande, som citeras av *Lofthus*) utförts i *samma* skolor eller barnhem eller anstalter år efter år. Det är först när man inför en föränderlig faktor — en starkt ändrad miljö — som man har någon möjlighet att kunna avgöra, om miljön har någon medbestämmande verkan vid intelligensens (exakt uttryckt »test.-intelligensens») framväxt.

Lofthus har själv upprepat intelligensundersökningar på 221 norska barn i vanliga folkskoleklasser och hjälpklasser. Tidsmellanrummen mellan testningarna varierar mellan 1 och 6 år och alla stadier av IK från 37 till 131 är representerade.

I hans material förekommer enstaka förskjutningar på så mycket som 20 poäng nedåt och 15 poäng uppåt. Regeln är, att de som vid första testningen befann sig under genomsnittet, har fått en ytterligare försämrad intelligenskvot vid den upprepade mätningen, medan förskjutningarna uppåt — som var färre och mindre — förekom bland barn, som befann sig på medel- eller över medelnivån från början.

Lofthus bortser liksom *Stern* från förskjutningar som ligger inom ± 5 poäng och får då följande siffror för de ändringar som överstiger detta:

Hos barn med en *ursprunglig IK under 75* förekom nedgång i kvoten i respektive 35, 52, 54, 94 och 62 procent när de återtestades respektive 1—6 år efter första testningen. Stigning i IK noterades inte i något enda fall hos dessa.

Hos barn med *IK över 100* vid första provet förekom sänkt IK i respektive 15 och 17 procent av fallen som återtestades efter 1 och 2 år (siffrorna är för små eller saknas för de senare grupperna). Ökning i IK noteras för denna högsta grupp liksom för mellangruppen (IK 76—99) i några få fall. Huvudparten av dessa normalintelligenta barn höll sig »konstanta» med den definition som detta begrepp fått. (Vid närmare granskning visar det sig att exakt konstans är mycket mindre vanlig än en variation på högst 5 procent uppåt eller — oftare — nedåt.)

Förskjutningarna vid *ändrade miljöer*, som är lika säkerställda när de gått uppåt som när de gått nedåt, omfattar inte sällan så mycket som 20 poäng för

¹ Johan *Lofthus*, *Intelligensmålning*, Bergen 1931.

enskilda individer (i enstaka fall ännu mycket mera) och genomsnitt på 9—10 poäng för hela experimentgrupper. IK-vinster som gjorts i lekskolan har i vissa fall kunnat konstateras bestå upp i college-åldern. I andra fall har en viss återgång skett vid högre ålder.

De tidigaste och mest kända forskningarna på området är de som bedrivits vid universitetet i Iowa inom dess Child welfare research station. Förskoleålderns intelligensutveckling har där studerats sedan början av 20-talet.

Ett av resultaten är, att den »miljöutvidgning» som vistelsen i den till universitetet knutna lekskolan innebär för ett barn, regelbundet medför *förskjutning uppåt i intelligenskvot*; detta också om barnen kommer från välställda hem och redan vid inträdet har en god eller mycket god IK. De största vinsterna gör de som vid inträdet har den lägsta intelligenskvoten (dock inom normalgränserna).

Motsvarande försök men så att säga i omvänd riktning har man kunnat följa, när barn av medelgod eller hög IK har *placerats i barnhem* med fysiskt tillfredsställande men i övrigt undermålig nivå: dåligt med leksaker, trångt utrymme, fåtalig och utsliten personal. En del barn, som enligt de vanliga kriterierna varit normala, klassificerades efter några år som sinnesslöa och flyttades till anstalt för sådana.

Att en extrem brist på upplevelser av alla slag och på kontakter med vuxna kan hämma en individs utveckling, är relativt lätt att föreställa sig. Mera förvånande är de forskningsresultat som flera olika vetenskapsmän kommit fram till i arbetet med att »rädda» undermåliga småbarn eller nyfödda barn till undermåliga mödrar från den utveckling, som varit att vänta: sinnesslöhet eller möjligen efterblivenhet av lindrigare grad.

Man har följt utvecklingen när *barn till undermåliga mödrar har placerats ut i goda fosterhem* och funnit, att de utvecklats till högre intelligensnivå än mödrarna. Man har funnit, att barn som omhändertagits på grund av utpräglat dåliga hemförhållanden genomgående uppvisade lägre IK, om de omhändertogs vid högre ålder (dvs. hade vistats längre tid i den ostimulerande miljön), än om de kom redan som små. Man har funnit att småbarn, som enligt testningen varit att betrakta som sinnesslöa, har kunnat utvecklas till normala — och i ett par fall till över normala — när de från 1—2 upp till c:a 4 års ålder fått utbyta den operonliga och känslökalla miljön i ett barnhem, fyllt av en massa lika gamla småttingar och ett fåtal vuxna sköterskor, mot en vistelse som »gäster» utplacerade på avdelningarna i en sinnesslöanstalt för vuxna flickor, där de ägnades oavbrutna omsorger från både flickorna och personalen. Bäst blev resultatet, om någon viss person så att säga »adopterade» barnet och trädde i moders ställe för det.¹

Dessa undersökningar har emellertid ej gått fria från invändningar. Det framhålles bl.a. att testning av späda barn alltid är osäker och att utgångsläget t.ex. vid fosterhemsplaceringar av små barn alltså kan ha blivit felaktigt definierat. — Beträffande IK-tillväxten vid lekskolevistelse har undersökningar av barnen vid motsvarande institutioner vid universitetet i Chicago och vid Winnetka givit negativt resultat.² Doddard anser dock, att de sistnämnda undersökningarna är mindre tillförlitliga och att allt tyder på att de verkningar en miljöutvidgning har på småbarnens utveckling är något mer än en drivhusföreteelse.³

¹ Uppgifterna är hämtade ur publikationer från State University of Iowa, offentliggjorda i The Journal of Psychology, The Journal of Genetic Psychology, Child Development, Journal of Consulting Psychology och Yearbook, utgiven av National Society for the Study of Education m. fl. Det ledande forskarnamnet är Beth Wellman.

² Referat i Thorpe, Child Psychology and Development, New York 1946.

³ Doddard, a.a. s. 385 o. följ.

I fråga om individuell terapi för efterblivna småbarn kan vi också visa på svenska forskningsresultat i positiv riktning. Fil. lic. *Carin Ulin* vid Södra KFUK:s barnträdgård i Stockholm har i många år arbetat med svårt utvecklingshämmande barn, särskilt sådana med hjärnskador. Hon har praktiskt visat att imbecillitet i vissa fall kan »botas» eller modifieras genom uppövning av motoriken och den därmed sammanhängande produktiva lekverksamheten.¹

Även om en individ inte under småbarnsåldern fått den stimulans, som tillåtit honom att uppnå den intelligensnivå hans konstitution gör möjlig, kan han senare under skolåldern återvinna mycket av vad han förlorat i utveckling. Det är sålunda bestyrkt genom flera undersökningar, att olika pedagogiska metoder och skilda skolsystem har skiljaktiga verkningar på elevernas intelligensutveckling.² Att denna synpunkt är av största vikt när det gäller de intellektuellt retarderade barnens skolgång i de vanliga klasserna är uppenbart: om varje individ utvecklas psykiskt i och genom psykiskt arbete, måste en elev som inte kan följa med undervisningen i sin klass bli sittande tämligen sysslolös — och bli allt dummare redan härigenom.

Den av flera författare (bland annat Lofthus³) påpekade frekvensökningen av djupare intellektuell undermålighet med stigande ålder kommer också fram i västerbottensundersökningen. (Se s. 44.) De högre klasserna har genomgående högre procenttal sinnesslöa i såväl den lägsta gruppen (IK under 60) som i gränsgruppen IK 60—65, vilket måste tolkas som tecken på den tillbakagång i intellektuellt avseende, som blir resultatet av dessa barns vistelse i vanliga skolklasser.

Utom de nämnda forskningsområdena — IK-ändringar vid fosterbarnsplaceringar, vid starkt förändrade skolmiljöer, vid småbarns vistelse i barnträdgård — har också *tvillingforskningen* givit bidrag till lösningen av problemet om »nature and nurture» i bestämmandet av intelligensen.

¹ Carin Ulin, Den intellektuella utvecklingens beroende av de motoriska funktionerna under den första barndomstiden. Hjälpsskolan 1943, nr 3. D:o, Kan sinnesslöhet bekämpas med pedagogiska medel? Uppsats i Pastoralpsykologi, 1945.

² T. ex. i de publikationer som utgivits av *Progressive Education Association* under samlingstiteln »Adventure in American Education» och som skildrar resultatet av det 1932 inledda samarbetet med 300 amerikanska colleges och universitet om att utan prövning ta emot studenter från 30 utvalda secondary schools, som arbetade med fria, moderna studiemetoder, oavsett om de lärt in de sedvanliga kurserna eller ej. Dessa 2 000 studenter har genomgående bättre arbetsresultat än en kontrollgrupp av jämnåriga kamrater från vanliga skolor. Motsvarande resultat har vunnits vid jämförelse mellan barn i fria skolor och vanliga i *Ungern* före sista världskriget. Se *Evald Fransson*, Skoltypens inverkan på karaktär och intelligens, Folklig Kultur 1945, nr 9.

³ Johan Lofthus, Intelligensmålning, Bergen 1931. Förf. sammanfattar resultatet av sina upprepade intelligensmätningar på samma individer (s. 40): »Den synkende tendens hos intelligenskvotienter som ligger tydlig under gjennemsnittet ved første undersøkelse kommer tydligere tilsynne jo lengere tid der hengår mellem de to målinger.»

Genom att jämföra utvecklingen hos enäggstvillingar, som uppfostrats i olika miljöer, och tvåäggstvillingar av dels samma kön, dels olika kön, har man kunnat konstatera, att det i förra fallet förekommer ända till 24 poängs skillnad i intelligenskvot, när den ena tvillingen haft en utarmad uppväxt- och skolmiljö, den andra de bästa förutsättningar att få utveckla sig intellektuellt. Vidare har man funnit, att likkönade tvåäggstvillingar företer betydligt större inbördes likhet än olikkönade tvillingar och givetvis ännu större än vanliga syskon. Detta måste tolkas så, att de för-ras miljöinflytelser är betydligt mer ensartade än de senares. Den i vanliga fall (när enäggstvillingarna växer upp tillsammans) konstaterade stora likheten i IK kan alltså till en del förklaras av den synnerligen homogena miljön. Eftersom enäggstvillingars arvs massa måste antagas vara identisk, måste man i regel tillskriva miljön de olikheter i IK, som konstaterats vid uppväxt på olika håll.

Dessa forskningsresultat sammanfattas av de främsta amerikanska vetenskapsmännen på området så:¹ Miljöinflytanden betyder ytterst lite i fråga om yttre fysiska egenskaper. De betyder en del i fråga om den intellektuella utvecklingen och de har allra mest att betyda för temperaments- och personlighetsutvecklingen.

Dr Yngve Norinder har i sin doktorsavhandling, som är byggd på studier av arv- och miljöfaktorers samspel vid uppkomsten av en rad olika egenskaper, varvid han haft inte mindre än 530 tvillingpar till sitt förfogande, kommit till en något skiljaktig slutsats, nämligen att temperamentsdrag sådana som utåtvändhet-inåtvändhet, glad eller allvarlig »Grundstimmung» och liknande har större ärftlig bestämdhet än intelligensen (eller noga räknat de egenskaper som mäts med intelligens-tests). Rörande den sista frågan skriver han²:

»När det gäller den allmänna intelligensen (general intelligence) ... är den av ärftliga faktorer betingade variationen genomsnittligt minst 1 1/2 gånger så stor som den, som härstammar från icke-ärftliga. Men att miljön faktiskt utövar ett avsevärt inflytande på ett sådant drag som den allmänna intelligensen, framgår tydligt av en jämförelse mellan korrelationerna för enäggstvillingar, av vilka en del vuxit upp i samma miljö, andra i skilda miljöer.»

Medan även Norinder kommit fram till att de fysiska egenskaperna påverkas ytterst obetydligt av om de enäggiga tvillingarna växt upp i samma eller olika miljö, kan »olikartade yttre förhållanden framkalla skillnader i 'general intelligence', som är lika stora som skillnaderna mellan två-äggiga tvillingar och till och med större».

I ett nyligen publicerat arbete av professorn i psykologi och pedagogik vid University of Southern California, L. P. Thorpe, ges en översikt över vart forskningen hunnit på detta område.³

Han framhåller att alla undersökningar, som arbetar med miljön (hemmen, lek-skolan, den vanliga skolan) som föränderlig faktor, ännu har långt till en vetenskaplig stringens. Man är ju inte ens teoretiskt klar över vilka egenskaper hos miljön,

¹ H. H. Newman, F. N. Freeman and K. J. Holzinger, *Twins. A Study of Heredity and Environment*. Chicago 1937.

² Yngve Norinder, *Twin differences in writing performance. A study of heredity and school training*, Lund 1946, s. 36.

³ L. P. Thorpe, *Child Psychology and Development*, New York 1946, s. 113.

som är särskilt viktiga för barnens utveckling. Det är givetvis också svårt att få fullt uttömmande analyser av de miljöer barnen kommer från och flyttas till. Grova mått sådana som fäders och mödrars, respektive fosterfäders och fostermödrars skolutbildning, fosterfaderns yrkesstatus och ekonomi osv. måste därför användas. Det förtjänar att framhållas, att det är en mycket intrikat sak att beskriva och definiera den »mikromiljö» som varje särskilt barn upplever i ett hem eller i en barnträdgård. Till det yttre omärkliga eller obetydliga faktorer kan ha större betydelse för barnet än faktorer, som faller mera i ögonen.

Sedan Thorpe redovisat en rad undersökningar och refererat de olika forskarnas — ofta stridiga — slutsatser, anser han sig dock kunna sammanfatta fosterbarnsundersökningarna så: »Vilka faktorer det än må vara, som åstadkommer sådana gynnsamma testnings-siffror hos fosterbarn, är det tydligt, att intelligenskvoten är påverkbar i en utsträckning, som man inte tidigare föreställt sig.»

Rörande hela undersökningsområdet sammanfattar han de hittills uppnådda resultaten så:

»Om naturen svarar för en medfödd psykisk förmåga, är tydligen det område inom vilket den kan fluktuera relativt stort. Såsom framgår av tvillingundersökningarna och studierna av barn från kulturfattiga miljöer, kan sådana avvikelser uppgå till 25 poäng eller mera.»

Konsekvensen av denna syn på den mätbara intelligensen blir när det gäller testningens värde (Thorpe s. 123) följande:

»En omsorgsfullt gjord intelligenstestning kan, om betingelserna är gynnsamma och särskilt om samma resultat erhålles under flera på varandra följande år, ge ett grovt mått på barnets faktiska intellektuella förmåga jämfört med andra barn i samma ålder. Men intelligenskvoten säger ingenting om vad IK skulle kunnat bli, om andra miljöinflytelser varit rådande sedan barnet avlades. Inte heller kan den alltid sätta oss i stånd att förutsäga den framtida intelligensnivån. IK är grovt taget konstant från år till år, men det finns många individuella undantag.»

Detta motsäger inte vad såväl vetenskapen som den alldagliga erfarenheten iakttagit, nämligen att det existerar efterblivna barn, vilkas undermålighet trotsar alla försök till förbättring, liksom det finns intellektuellt lysande ungdomar, vilkas ovanliga förmåga är omöjlig att förklara utifrån uppfostran och påverkan. Vad de nya rönen säger är blott, att man måste noga pröva varje individ, innan man kan avgöra om den intelligensutveckling han uppnått är bestämd av hans ärftliga konstitution eller om det finns något att vinna genom bättre betingelser eller någon speciell behandling.

Det är ännu en sida av den moderna barnpsykologiska forskningen, som har vittgående betydelse för de problem som här behandlas, nämligen *utvecklingsstudiet*, som börjar komma till klarhet om vad som är den »normala» gången i ett barns kroppsliga och psykiska tillväxt. Det visar bland annat att begreppet intelligensålder, på vilket intelligenskvoten är beräknad och som utgör det enda hittills använda »mättet på intelligens» har mycket stora brister i denna sin egenskap. Det är skäl att framhålla detta för att klart

betona att själva testningen inte kan eller får vara någon slutgiltig dom över ett barns intelligens.

De noggranna fortlöpande studier, som på flera håll i Amerika gjorts över växande barn och ungdom, som undersökts i ett otal avseenden år efter år, har nämligen visat, att de individuella tidsvariationerna i kroppslig såväl som psykisk »växt» är så stora, att det egentligen är otillåtet att använda den på en genomsnittsberäkning byggda intelligensåldern som mått på deras intellektuella kapacitet.¹ Som mått på ett barns utvecklingsnivå vid undersökningsögonblicket duger det givetvis; blott man ständigt har den dynamiska karaktären av en individs tillväxt i ögonmärke är det inget fel att konstatera, att exempelvis två barn vid ett tillfälle har samma IK, dvs. att de har nått samma resultat i en testning. Men om det ena av barnen vid detta tillfälle (säg att de båda är 12 år) redan tillryggalagt 60 procent av den utvecklingskurva som är dess individuella, medan det andra ännu bara hunnit med 40 procent, är deras verkliga kapacitet naturligtvis helt olika och deras framtida möjligheter att t. ex. lära sig vitt skilda.

Förskjutningen i tid mellan olika individers utvecklingskurvor kan uppgå till ett par år. Därtill kommer att flickornas kurva i början av adolescensen kan ligga 1—2 år före pojkarnas. Att då jämföra den aktuella utvecklingsnivån hos en samling skolbarn vid ett tillfälle, då de eventuellt befinner sig på så skilda punkter i sin utvecklingskurva, har det praktiska syftet att se vad barnen kan prestera i dag. Den funna intelligensnivån säger däremot ingenting om var de olika individerna kommer att befinna sig, när de har vuxit färdigt.

Om en långtidsundersökning heter det: »Överensstämmelsen mellan de kvoter, som samma individ uppnår med fem års mellanrum är så liten, att man omöjligt kunde förutsäga den senare intellektuella förmågan (IK) från de testsiffror, som erhöles vid tidiga år. De högre begåvade barnen hade en tendens att utvecklas hastigare än såväl de svagt begåvade som de medelmåttiga barnen under förskoleperioden men inte under senare åldersstadier.»²

Till på köpet har det gamla antagandet, att den intellektuella tillväxten slutar vid 14—16 år, då en person alltså skulle ha nått så högt som han kan komma i fråga om intelligens, bevisats vara ett misstag; ända upp till 30-årsåldern kan det mänskliga intellektet fortfarande att växa i kapacitet — inte bara som man föreställt sig i erfarenhet och kunskap — och genomsnittligt tycks c:a 2 procent av den vuxna människans IK vara förvärvat efter 20-årsåldern.

¹ En sådan »longitudinell» utvecklingsundersökning är »*The Harvard Growth Study*», en fortlöpande studie över den kroppsliga och psykiska utvecklingen hos 3 500 barn från skolor i Bostons omgivning, löpande under 12 år. En sammanfattning av de viktigaste resultaten ges i Dearborn and Rothney, *Predicting the Child's Development*. Boston 1941.

I F. N. Freeman and C. D. Flory, *Growth in Intellectual Ability as Measured by Repeated Tests*, Monographs of the Society for Research in Child Development, Vol. 2, No. 2 (1937), redovisas årliga undersökningar av 469 barn från åtta till 16 års ålder.

² Sammanfattning av Freemans och Florys resultat, citerat från Thorpe, a. a. s. 333.

Slutsatser rörande de efterblivna barnens behandling

Det är nya och ännu relativt oprövade vägar att nalkas de defekta barnens problem, som skymtar i de citerade undersökningarna, men det är att hoppas att forskningen också i vårt land så snart som möjligt skall inrikta sig på dessa frågor. Vad som framdragits rörande intelligensens påverkbarhet av miljö och uppfostringsåtgärder, får dock naturligtvis inte tolkas så, att den intellektuella efterblivenheten över lag eller ens till någon väsentlig del kan »botas» med några hittills kända metoder. En *naturlig variation i människornas intellektuella kapacitet* är säkerligen lika ofrånkomlig som deras variation i kroppslängd och vikt. Men liksom en förkrympt kropp på grund av undernäring inte är nödvändig, behöver inte heller den psykiska undermålighet, som har sin grund i andligt näringsfattig uppfödning, ostimulerande skolmiljö o. s. v. tolereras i ett land, så snart man kan ge också de mindre begåvade av barnen och ungdomarna den fostran som lämpar sig för dem.

Härmed är inte sagt att den vanliga hem- och skolmiljön är helt idealisk heller för de normalt eller mer än normalt naturbegåvade barnen.

När kommittén har velat antyda denna nya, fruktbara syn på de psykiskt efterblivna barnens situation, är det för att motivera de krav på *aktivera åtgärder för denna grupp*, som kommittén framför, detta trots att den är väl medveten om att många av dessa reformkrav inte kan förverkligas i dag.

Som redan framhållits i det inledande kapitlet, tillåter inte våra resurser i fråga om barnpsykologisk forskning och tillgången på utbildad personal ännu någon till grunden gående diagnos och terapi för de barn, som befinnes vara t. ex. sinnesslöa, debila eller lässvaga. Dessa har därför hittills i stort sett bara utsorterats ur normalklasserna, när över huvudtaget något gjorts åt dem, och placerats i specialklasser eller anstalter, där de får lämpligare undervisning och större omvårdnad.

Redan denna sortering av barnmaterialet har givetvis sina stora fördelar, först och främst genom att normalklasserna blir befriade från oroliga eller tyngande elever, men därefter för de problematiska barnen, som alltid kan garanteras en bättre skolmiljö — specialklasserna med deras färre elever och mer individualiserade undervisning. Att komma in i hjälpklassen kan vara tillräcklig terapi för ett barn, som ej har kunnat följa med i sin klass och därför har gått omkring med ångest för skolan, ty i en sådan situation får barnet ofta ännu svårare att fatta, och som följd av den emotionella pressen utvecklar det sig kanske till »problembarn» både i skolan och hemmet. Det samma gäller om placeringen i övriga specialklasser. Att själva omflyttningen inte alltid är tillräcklig som behandling, står dock numera klart för alla, och de sakkunniga för särskollärarnas utbildning har också börjat sitt arbete med att studera hur läkepedagogiska metoder skall kunna införas i hjälp- och sinnesslöskolor.

Efterblivenheten i intellektuell utveckling är nämligen ofta för att inte säga som regel parad med andra defekter eller problem; stundom är efterblivenheten bevisligen ett *sekundärt* fenomen, såsom *pseudodabilitet* på grund av en *neurotisk avspärrning* eller ännu djupare efterblivenhet på grund av primära *motoriska svårigheter*, som hindrar barnet att använda sina intellektuella resurser. Mycket ofta är barnets *sociala miljö* och *fysiska standard* sådana att omedelbar hjälp är behövlig.

Det säger sig självt att det är nödvändigt med en diagnos, som klarlägger själva orsaken till den konstaterade utvecklingshämningen, om man skall kunna sätta in den riktiga behandlingen.

Den roll *intelligenstestningen* därvid spelar är endast att den utsäger, att *barnet i ögonblicket inte nått längre än till en viss punkt i intelligensutvecklingen jämfört med den normala kurvan* — av någon orsak som själva testningen inte kan upplysa om. Ett testresultat är tillräckligt för att skolmyndigheterna skall avgöra, att vad barnet vid provningstillfället ej kan göra ej heller skall begäras av det. Däremot är en sådan testningsutsaga otillräcklig som svar på frågan vad man skall göra med barnet, för att det eventuellt skall kunna övervinna sin svaghet, okunnighet eller oförmåga. För detta behövs en diagnos på ett verkligt förklarande plan.

Det är dock som påpekats i inledningen viktigt att det görs klart, att det är *god ekonomi för samhället* att kosta på dessa barn den behandling — pedagogisk och annan — som hjälper dem att övervinna de svagheter, som går att övervinna, och ger dem tillfälle till en lycklig emotionell anpassning i det stora hela.

Hittills har de intellektuellt efterblivna alltid utgjort en stor procent, ofta den dominerande gruppen, av problembarnen i ungdomsvårdsskolor och olika slag av anstalter för vanartade och brottsliga ungdomar. Samma överrepresentation har de efterblivna uppvisat bland de vuxna brottslingarna, vagabonderna o. s. v. Om det, som man har anledning förmoda, kan styrkas, att denna utveckling till *social missanpassning ej är ofrånkomligt bunden till den intellektuella defekten* utan tycks kunna undanröjas, om de intelligenssvaga barnen förskonas från övermäktiga emotionella påfrestningar, har vi därmed ett starkt argument för att sätta in all kraft på att en sådan behandling kommer dessa barn till del och att de dessutom får det praktiska stöd de behöver för att finna sin plats i samhället.

Det är intet föraktligt tillskott i arbetskraft, som samhället får varje gång en efterbliven pojke eller flicka kan sättas in i produktivt arbete och bli en nyttigt samhällsmedlem i stället för att tillbringa sin tid på en anstalt.

DEBILITET OCH BROTTSLIGHET

De studier som brukar citeras rörande förekomsten av låg intelligens bland brottslingar har i viss mån vilselett resonemangen, så att man nästan tänkt sig, att de intellektuellt efterblivna är ansvariga för huvudparten av förseelser och brott i samhället. Detta är uppenbart inte alls fallet, och åtgärder som ensidigt inriktar sig på att skydda de efterblivna från frestelser eller möjligheter att begå brott, skulle inte reducera brottsligheten med mer än en mindre del, också om man lyckades fullständigt i sina ansträngningar.

Däremot är det bestyrkt genom många undersökningar att *de svagt begåvade utgör en proportionsvis större del av de för brottsliga handlingar gripna* — och särskilt av de i anstalter inspärrade — *än av hela befolkningen*. Detta gäller om såväl ungdomsbrottslingarna som de äldre. Alla siffermässiga jämförelser är dock svävande, så länge man inte har någon säker uppgift på proportionen efterblivna i hela folkmaterialet, ännu mindre dess eventuella lokala eller sociala variationer. Vidare är *det material man rör sig med i viss mån sovrat*: dels har man säkerligen en större del av de icke upptäckta brottslingarna att finna bland de normalt intelligenta, dels hamnar de svagt begåvade i större utsträckning än övriga dömda brottslingar i anstalter, då deras tillrättaförande genom villkorlig dom alltid måste bli svårare.

Som ett närliggande exempel kan nämnas, att inte mindre än 76,8 procent av de under 1945 till *ungdomsfängelse* dömda männen i Sverige *tidigare varit underkastade en eller flera av de samhälleliga behandlingsformerna: villkorlig dom med övervakning, skyddshemsvård, annan åtgärd av barnavårdsnämnd, tvångsuppfostran, frihetsstraff*. Det kan utan vidare antas som givet, att det förekommer större frekvens av psykisk abnormitet bland dessa, som fortsatt med asocialt beteende efter t. ex. villkorlig dom, än bland dem som efter sin första dom inte vidare varit i konflikt med lagen.

Någon undersökning, som ger ett tvärsnitt genom hela det för brott dömda ungdomsklientelet i avseende på intelligensnivån, har inte gjorts i vårt land.

Däremot har vi tillgång till vissa uppgifter om *den intellektuella standarden bland dem som dömts till ungdomsfängelse liksom om dem, som efter barnavårdsnämndernas ingripande intagits i ungdomsvårdsskolorna.*

I *ungdomsfängelsenämndens årliga berättelse* redovisas »sinnesbeskaffenheten» hos de ungdomar i åldern 18—21 år, som under året varit intagna i ungdomsanstalterna. Det representativa värdet av dessa uppgifter minskas, som redan påpekats, av att den allra största delen av dem som överträtt lagen i denna åldersgrupp får villkorlig dom. Vidare ådöms fortfarande unga brottslingar i denna ålder tidsbestämda fängelsestraff, varför de inte kommer med i statistiken.

Under 1945 var sålunda antalet ungdomsbrottslingar som avtjänade fängelse 129 män och 1 kvinna, de som avtjänade straffarbete 105 män och 4 kvinnor, medan de som var dömda till ungdomsfängelse bara utgjorde 184 män och 29 kvinnor.

Enligt de (förmodligen långt ifrån enhetliga) läkarundersökningarna av det till ungdomsfängelse dömda klientelet, som alltså måste betraktas som mycket sållat i den riktningen, att de »svåraste» psykologiska fallen hamnat här, får man följande fördelning för de år 1945 intagna männen:

Normalfall	116
Debila (intelligensålder 12—15 år)	13
Imbecilla (intelligensålder under 12 år) ..	—
Debila psykopater	18
Psykopater	30
	177

I 61 fall (34,5 procent) företedde de intagna en från det normala avvikande sinnesbeskaffenhet. Motsvarande siffror för de fem åren 1940—1944 var respektive 42,1, 38,0, 39,9, 28,4 och 34,3 procent.

Hälften av de som icke-normala betecknade ungdomsfängelseinternerna under 1945 var bedömda som debila, de flesta av dem (18 av 31) som *samtidigt* debila och psykopater.

De under 1945 intagna kvinnorna på ungdomsanstalterna fördelade sig på följande sätt:

Normalfall	12
Debila	3
Imbecilla	1
Debila psykopater	4
Psykopater	7

I fråga om de yngre lagöverträdare, som barnavårdsnämnderna får hand om, redogöres i kommitténs slutbetänkande närmare för den psykopatologiska diagnosen hos den del av klientelet som vid ett visst tillfälle var intagen i ungdomsvårdsskolorna.

Enligt *intagningshandlingarna*, som dock ingalunda ger någon invändningsfri diagnos, skulle 39 procent av pojkarna och 38 procent av flickorna falla under normalgränsen, som då är satt så högt som vid IK 90. Mellan IK 90 och 110 befann sig 60 procent av pojkarna och 59 procent av flickorna, medan 2 procent av vardera könet i intelligensavseende låg över det normala. Några sinnesslöa ungdomar behålls inte i de vanliga ungdomsvårdsskolorna, utan dessa tas in på speciella anstalter för

vanartade sinnesslöa.¹ Den dryga tredjedel av klientelet, som faller under normalgränsen, befinner sig alltså inom IK-gränserna 70 och 90. Jämfört med den normala fördelningen (där 60 procent befinner sig inom medelgruppen, 20 procent över och 20 procent under denna) är alltså ungdomsvårdsskolornas ungdomar sämre utrustade.

Några fullt tillförlitliga vetenskapliga undersökningar har dock inte gjorts heller på denna kategori ungdomar, varför man får nöja sig med ett konstaterande, att av de för »vanart» omhändertagna barnen och ungdomarna är en större procent att betrakta som intellektuellt svaga än i ett normalmaterial av jämnåriga.² Att dessa ungdomar samtidigt är de som har de genomsnittligt sämsta familjeförhållandena är allom bekant, varför man bör vara försiktig att dra några slutsatser ur nämnda konstaterande. Också den i testningsforskningen iakttagna tendensen att personer får lägre testresultat, om de vid undersökningen befinner sig i en svår eller obehaglig situation, kan dra ned siffrorna för ett klientel som det nu nämnda.

För att få mera omfattande siffror på intelligensnivån hos ungdomsbrottslingar får vi vända oss exempelvis till *Cyril Burt*.

I sin bok *The Subnormal Mind* avfärdar han de tidigare fantasisiffrorna, som velat påstå att majoriteten av alla unga lagbrytare är djupt defekta i intelligensavseende. I sina egna undersökningar har Burt funnit 8 procent »mentally defective», d. v. s. sinnesslöa med IK under 70; i den engelska befolkningen anser han att frekvensen för sinnesslöhet är 1,5 procent i de större städerna; på landsbygden är frekvensen ofta den dubbla. En klar överrepresentation för denna grupp av efterblivna föreligger alltså i brottslingsmaterialet. Samma är förhållandet med de debila; om man låter denna grupp få sin övre gräns vid IK 85, har Burt funnit att 28 procent av ungdomsbrottslingarna faller inom denna. I befolkningen i dess helhet är siffran enligt honom 10 procent. Burt karakteriserar den unge lagbrytaren såsom tillräckligt efterbliven i sin mentala utveckling för att vara handikapad i alla avseenden men inte tillräckligt för att falla under sinnesslölagen.

I fråga om *skolkunskaper* är de unga brottslingarna ännu mera retarderade än i fråga om ursprunglig intelligens. De har helt enkelt inte fått lära sig något nämnvärt vare sig i skolan eller i hemmet, vilket naturligtvis ökar deras svårigheter att försörja sig. »Här har vi ännu en illustration till värdet av specialklasser för de efterblivna», skriver Burt. »Sådana klasser skulle i sina maskor fånga in över 70 procent av våra nybörjare på brottets bana.»

Med detta vill inte Burt säga att den intellektuella efterblivenheten i och för sig och ensam är orsak till brottsligheten, överhuvud taget betonar han starkt att *orsakerna bakom ett brott är mycket komplexa* och aldrig låter sig fångas i en enda formel, det må vara ärftlighet, dumhet, fattigdom, obalanserat känsloliv, nevros eller någon annan olycklig omständighet. *Vi har*

¹ Staten driver en sådan för 80 pojkar och en för c:a 40 flickor.

² I S. Ansjös avhandling, *Delinquency in girls and its prognosis*, finnes endast uppgifter om intelligensen (och enligt författaren av ojämnt värde) hos en mindre del av materialet (550 fall eller 22,5 procent). Då det företrädesvis är vid vissa specialanstalter för »svårare» fall, som en större del av de intagna fått någon psykopatologisk diagnos ställd, kan inte materialet betecknas som representativt.

alltid att göra med ett samspel av flera faktorer, och i detta samspel synes störningar i känslolivet ha ännu större betydelse än brister i intelligensen. Mot c:a 30—40 procent intelligenshämmande bland brottslingarna fann Burt hela 46 procent, som betecknas som »emotionally unstable». I 10 procent av fallen var denna brist på balans i känslolivet så utpräglad, att han åsätter den beteckningen »temperamentally deficient», en mera neutralt klingande ersättning för termen »morally insane», som stundom använts i England för den svårdiagnostiserade grupp som i Sverige ofta kallas psykopater.

Det torde vara onödigt att gå vidare i den rika men svåröverskådliga litteraturen om den psykiska efterblivenhetens förekomst hos lagbrytarna och de asociala. Det står i varje fall klart, att *i samhället sådant vi har det löper de efterblivna av alla grader större risk än övriga medborgare att råka i konflikt med lagarna.* Den intressanta frågan är däremot, om detta också skulle gälla, i fall samhället vidtog sådana stödåtgärder för de efterblivna, att de kunde sägas ha samma chans att utveckla sig till emotionellt stabila karaktärer som genomsnittsindividerna bland de normalbegåvade och samtidigt ha möjlighet att klara sin försörjning utan övermäktiga svårigheter. Så helt idealiska betingelser för de efterblivna har väl inte skapats någonstans i världen. Men *några nyligen genomförda undersökningar ger förhoppning om att man även med relativt anspråkslösa hjälpåtgärder kan eliminera den överfrekvens, som de intellektuellt utvecklingshämmande eljest uppvisar inom brottslighetsstatistiken.*

Den viktigaste av dessa nya undersökningar är *dr Torsten Ramers* efterundersökning av hur det gått för de barn födda 1905—1917, som varit inskrivna i Stockholms hjälpklasser. Materialet består av 626 personer (389 män och 237 kvinnor), alla testade med Binet-Simons intelligensstest vid placeringen i hjälpskolan. Ett kontrollmaterial av ungefär lika många (589 st.) elever ur normalklasserna har undersökts jämsides. Åldern på de undersökta personerna varierar mellan 26 och 38 år. Dr Ramers iakttagelser är i korthet följande¹:

Hjälpklass eleverna uppvisar *större dödlighet* än normalklasseleverna (för de manliga är överdödligheten så stor som 50 procent). *Giftermålsfrekvensen är lägre* bland dem som gått i hjälpklass (störst är skillnaden bland männen) och skilsmässofrekvensen är större. I fråga om yrkesplaceringen finner man *större frekvens av kvalificerat arbete* bland hjälpklass eleverna med undantag av en grupp: de kvinnliga ogifta. Inkomstredovisningen, som enbart bygger på de tillfrågades egna uppgifter, tyder på att *i varje fall 70 procent av männen och 40 procent av kvinnorna*, som gått i hjälpklass, vid undersökningstillfället *var i stånd att försörja sig själva* (inkomst över 40 kronor per vecka). *En tredjedel av hjälpklass eleverna hade behövt någon form av understöd* (utom sjukvård), medan motsvarande siffra för männen i kontrollgruppen var en femtedel och för kvinnorna en åttondel. Risken för att vid uppnådda 30 år behöva anlita samhällets hjälporgan är för hjälpklass eleverna 41 pro-

¹ Torsten Ramer, *The prognosis of mentally retarded children*, Stockholm 1946.

cent bland männen, 38 procent bland kvinnorna. I kontrollgruppen är siffrorna 20 procent och 17 procent (endast ogifta kvinnor avses här). Om hjälpklassleverna indelas i tre grupper efter intelligenskvoten finner man den lägsta understödsrisken hos dem med IK över 85.

Risken för att ådra sig en *invaliditet*, som medför folkpension, är vid 35 år i hjälpklassmaterialet hela 9 procent för män och 11 procent för kvinnor, medan motsvarande risk bara är 3 procent för kontrollgruppens män och 2 procent för dess kvinnor. Invalidiseringens art är i det stora flertalet fall sinnesslöhet (gäller $\frac{2}{3}$ av männen och $\frac{10}{11}$ av kvinnorna). Stockholms hjälpklasser har särskilt tidigare, då inte externatet fanns, tagit emot många elever som fallit under gränsen till sinnesslöhet (lägsta IK i materialet är 55). Å andra sidan förekommer också en IK så hög som 110. Anledningen till placeringen i hjälpklass har här tydligen varit, att eleven varit »besvärlig» av andra skäl än förståndssvaghet.

Också för dem som blivit *sinnessjuka* har diagnosen i flertalet fall samtidigt upp-tagit sinnesslöhet. Risken för hjälpklassleverna att före uppnådda 35 år komma på sinnessjukhus är 7 procent för män och 9 procent för kvinnor mot 3 procent för män och 2,5 procent för kvinnor i kontrollgruppen.

I fråga om kriminalitet och annat asocialt beteende är undersökningens resultat uppseendeväckande och motsäger den gängse uppfattningen om intellektuell efterblivenhet som direkt orsak till brottslighet. Dr Ramer har funnit att *de debila inte genomsnittligt uppvisar högre frekvens av vare sig strafflagsbrott, lösdriveri eller alkoholism.*

Det har tidigare alltid påståtts, att de lägst stående bland de efterblivna på grund av en viss oföretagsamhet begår färre brott än de som står något högre. Dr Ramer har emellertid funnit att *det är den intellektuellt lägst stående gruppen (IK under 75) som före 35 år uppvisar den största kriminaliteten.*

Frekvensen för strafflagsbrott är bland hjälpklassmaterialet: Män: $11,3 \pm 1,6$ procent; kvinnor $0,84 \pm 0,59$ procent. I kontrollmaterialet: Män $10,5 \pm 1,6$ procent; kvinnor $0,44 \pm 0,44$ procent. Risken för sådan kriminalitet är då vid 35 år resp. 15 och 13 procent för männen i de båda grupperna, $0,9$ och $0,6$ procent för kvinnorna. De skillnader som ev. finns ifråga om kriminalitet är med andra ord så små, att de inte kan statistiskt säkerställas.

De barn som gått längst tiden i hjälpklass uppvisar något högre kriminalitet; detta torde böra tolkas så, att man behållit en del särskilt underutvecklade och »svåra» barn längre tid i skolan genom att låta dem sitta kvar. *De barn som av lärarna betecknats som »lynniga» (temperamentally unstable) förekommer oftare än de övriga hjälpklassbarnen i straffregistret; deras risksiffra vid 30 år är (för männen) 18 procent mot 9 procent för de övriga. Likaså är prognosen sämre för dem av hjälpklassbarnen, som under tidiga år snattat, vagabonderat eller omhändertagits av barnavårdsnämnden för skyddsuppfostran; för männen i denna grupp var risken att vid 30 år ha straffats för ett allvarigare brott hela 36 procent mot 9 procent i restgruppen. — De kvinnliga brottslingarna är för fåtaliga för att motsvarande beräkningar skall kunna göras. Någon skillnad mellan hjälpklassgruppen och kontrollgruppen i fråga om brottstyperna och recidivfrekvensen föreligger inte.*

Fylleriförseelser av enstaka art (rapporterade till kontrollstyrelsen) är vanligare i hjälpklassgruppen än i kontrollgruppen. Däremot är siffrorna ungefär desamma som för Stockholms befolkning i dess helhet. Risken vid 35 år är 14 procent för männen, 1 procent för kvinnorna i hjälpklassmaterialet mot 12 procent för männen och $0,79$ procent för kvinnorna i Stockholm i dess helhet.

Den *grövre form av alkoholmissbruk*, som föranleder ingripande enligt alkoholistlagen, är däremot sällsyntare bland hjälpklassleverna än i kontrollgruppen; risk-

siffran vid 35 år skulle för den förra vara 3 procent för män, 1,5 procent för kvinnor; i den senare 4,5 procent för män; av kvinnorna i kontrollgruppen var ingen anmäld till nykterhetsnämnden.

Dr Ramers undersökning ställer läsaren inför frågan om det faktum, att de psykiskt efterblivna barnen, varav många låg betydligt under vanliga hjälpklassnivån, enbart genom att de fått sin skolgång förlagd till Stockholms hjälpklasser uppnått en så mycket bättre emotionell anpassning och karaktärsutveckling, att de senare inte haft svårare än andra medborgare att hålla sig inom lagens gränser. Att de f. d. hjälpklass eleverna däremot i andra avseenden har det sämre ställt än sina normalklasskamrater, framgår ju av det ovan citerade. *De yttre skäl för brott och asocialitet, som ligger i större ekonomiska svårigheter, i sjukdom, dåliga arbetsförhållanden o. s. v., har ju överlag bort verka för att dra upp hjälpklass elevernas siffror.* I själva verket måste man säga, att *dessa snarare visat större motståndskraft än sina i alla sociala avseenden bättre situerade kamrater,* som trots sina gynnsammare yttre förhållanden i precis samma utsträckning som de debila begått brott och hamnat i asocialitet.

Det bör framhållas, att *uttagningen till hjälpklass alltid i Stockholm skett genom medverkan av en särskilt anställd läkare.* Också innan den till barnavårdsnämnden knutna rådgivningsbyrån för uppfostringsfrågor fanns, har alltså alla hjälpklassbarnen haft stödet av en barnpsykiatrikers tillsyn. Visserligen har arbetsbördan på hjälpklassläkaren varit sådan, att denne inte kunnat utöva någon individuell terapi bland barnen. Men det har utan tvivel haft sin stora betydelse för både hemmen och lärarna, att de fått barnens problem belysta av en specialist, också om de sedan på egen hand fått fullfölja behandlingen av dem.

Någon extra hjälp utöver skoltiden har däremot *inte* kommit hjälpklass eleverna av dessa årgångar till del — utom i den mån deras lärare hållit kontakt med dem, vilket säkert förekommit i en del fall.

Detta synnerligen hoppningivande undersökningsresultat utgör det bästa tänkbara argumentet för en effektiviserad debilbarnsvård i hela vårt land.

De i bil. B beskrivna fallen pekar i samma riktning: får de under barn domen debila barnen en lämplig skolform och kommer de sedan in i ett arbete som passar dem, utgör de ofta inte något problem vare sig psykologiskt eller socialt. Frågan huruvida inte en del av hjälpklassbarnen i själva verket *senare kommit att »växa ifatt»* i fråga om intelligens, kan inte besvaras utan förnyade intelligensmätningar på dem sedan de nått vuxen ålder.¹ Där »hjälpklassmässigheten» är så tydligt influerad av barnets

¹ Dr Ramer försökte att efterpröva intelligenskvoten hos sitt material men måste på grund av svårigheten att kunna få personerna till undersökning avstå, sedan han testat om 18 stycken slumpvis utvalda f. d. hjälpklass elever. Av dessa — 13 män och 5 kvinnor — befanns en av vardera könet ha normal IK, de övriga hade en genomsnittsintelligens av IK 75 (männen) och IK 78 (kvinnorna).

miljöfaktorer som t. ex. i fråga om den på s. 127 omtalade ynglingen, kan man nog emellertid våga påstå, att individens debilitet varit av övergående natur.

Ur utländska källor kan man också hämta bevis för att de efterblivna inte behöver bli mera kriminella än andra, om de får hjälp och stöd.

Från den av *W. Healy* och *A. Bronner* ledda Judge Baker Guidance Centre i Boston har efterundersökningar utförts på en grupp av 189 fall (103 pojkar och 86 flickor), som behandlats på rådgivningsbyrån på grund av några uppfostringsproblem och som alla hade en IK på högst 75. Minst fyra år efter första besöket och sedan alla uppnått lägst 18 års ålder försökte man bilda sig en uppfattning om hur många som lyckats klara sig i livet. Som villkor sattes, att de skulle arbeta regelbundet och inte ha råkat i några besvärigheter efter rådgivningstillfället. Resultatet ansågs misslyckat, om individen arbetade oregelbundet, figurerade i rättegångsprotokollen eller klarat sig så dåligt att han måst omhändertas på någon institution för efterblivna eller »vanartiga». Om tecken tydde på ostadigt arbete och tvivelaktig social anpassning utan att vederbörande kommit i konflikt med rättvisan bedömdes fallet som osäkert.

De som lyckats utgjorde 53 procent, de misslyckade 21 procent och de osäkra 26 procent. Vid en noggrann jämförelse mellan den hälft av fallen som lyckats klara sig och den andra, framkom att många faktorer alldeles synes sakna relevans för framgången, respektive misslyckandet — dit hörde rastillhörighet, fysisk status, graden av efterblivenhet och hemmets allmänna hygieniska standard. De ekonomiska förhållandena visade ett svagt inflytande, men *vida mer betydelsefulla var individens personliga karaktärsdrag och graden av förnuftig tillsyn som han fått åtnjuta*. De karaktärsdrag som visade sig betyda något var energiutbytet (som gjorde att individen varken var överdrivet aktiv eller slö); en viss sociabilitet (som betecknade normal påverkbarhet utan alltför stark suggestibilitet); normala känsloreaktioner jämte emotionell stabilitet; viss uppfattning om etiska normer, uttryckbar i ord. Dessa egenskaper utmärkte dem som lyckats, medan en eller flera — vanligen flera än en — saknades hos dem som inte lyckats.

Vid en annan efterundersökning av unga brottslingar ur byråns klientel har det visat sig, att de som ligger under normalnivån i stort sett företer samma procenttal av misslyckande, respektive social stabilisering som de normalbegåvade. För båda grupperna är utsikten att klara sig efter blott en enda konflikt med rättvisan större, än när de väl en gång blivit återfallsförbrytare. Någon större skillnad mellan de underbegåvade och de normalbegåvade i samma situation förelåg däremot inte.

Slutsatsen av dessa studier, som visserligen inte omfattar några stora grupper men som måste antas representera det bästa internationella materialet, är att intelligensnivån som sådan inte är någon avgörande faktor för ungdomens sociala anpassning och att de personlighetsdrag, som i stället synes ha bestämmande betydelse, varierar starkt bland de intellektuellt efterblivna barnen, vilka ingalunda utgör någon homogen grupp i dessa avseenden. *Eftersom dessa för sociala svårigheter disponerande karaktärsdrag förekommer också bland normal ungdom, är arbetet för psykisk hälsovård bland barn och unga den bästa profylaxen*. Dessutom måste de behandlingsmetoder som används mot de redan förolyckade läggas upp med hänsyn till vad forsk-

ningen klarlagt om de speciella reaktionssätten hos de människor, som det här gäller att återföra till normalt beteende.

Om dessa undersökningsresultat visar sig vara hållbara, synes man kunna dra den slutsatsen, att *om debila ungdomar får komma i åtnjutande av den för dem avpassade undervisning och fostran, som hjälpklasserna erbjuder, och av den större personliga omvårdnad, som lärarna i dessa klasser kan ägna dem, löper de inte genomsnittligt större risk än sina normalbegåvade kamrater att bli brottsliga.* Att de efterblivna för närvarande dock är över-representerade i vanarts- och brottslingsmaterialet visar bara vad alla vet: att flertalet debila för närvarande varken blir diagnosticerade eller riktigt behandlade under sina uppväxtår.

Risken för de debilas asocialitet, om de *inte* kommer i hjälpklass, är motiv för en *radikal uppryckning av hjälpundervisningen.* Samtidigt bör det betonas, att *det inte är intellektuella brister eller svaga kunskaper, som gör brottslingar av de försummade debila barnen, utan de emotionella konflikter som de råkar in i, om de inte kommer i lämplig miljö.* Någon gång kan en förflyttning av ett barn från en bra lärare och en vänlig klass vara fördärlig ur denna synpunkt. Särskilt försiktig måste man vara om det gäller att flytta barnet hemifrån så att inte nackdelarna överväger fördelarna. Avgörandet måste ske från fall till fall. Ju mera de individualiserade arbetsmetoderna vinner insteg i den vanliga skolan, desto större blir utsikten att också ett svagt begåvat barn kan genomgå den vanliga skolan i sin egen takt, utan att dess särställning märks så mycket. Det måste dock alltid bli svårt att i en vanlig klass få tid och tillfälle till sådana sinnesövningar, som de efterblivna behöver för att komma ifatt under de första skolåren.

F J Ä R D E K A P I T L E T

DE DEBILA BARNEN

Möjligheten att göra något till stöd för de debila ungdomarna hänger, som redan framhållits, självfallet på att dessa upptäckes och får en undervisning, som lämpar sig för de barn, »som utan att vara sinnesslöa på grund av psykisk efterblivenhet icke kunna tillgodogöra sig skolans vanliga undervisning». (Folkskolestadgan § 1 mom. 6.) Hjälpklassundervisningen har emellertid ännu inte utvecklats till att omfatta mer än en liten del av det barnmaterial som här avses. Utan vissa nya organisatoriska åtgärder i form av centrala hjälpskolor och skolhem lär det inte gå att lösa frågan för landet i dess helhet. Varje debilt barn bör få en sådan undervisning och fostran under sin skoltid, att den ger barnet självförtroende, arbetsglädje och hjälp till utveckling. Att detta i varje enskilt fall bara kan ske genom överflyttning till hjälpklass är inte därmed sagt. Dock bör möjligheten alltid finnas och alla extrakostnader för sådan omplacering i så fall bäras av stat eller landsting.

Vad först angår *frekvensen* av intellektuell efterblivenhet bland vårt folk synes nyare undersökningar ge vid handen, att de tidigare beräkningar, som legat till grund för den nuvarande hjälpskoleorganisationen och för dimensioneringen av sinnesslöanstalterna, varit allt för låga.

Klassificeringen av de efterblivna

Storleken av respektive grupper av efterblivna beror givetvis på hur man drar gränserna dels emellan dem, dels mellan de efterblivna och de normala barnen. De bestämmelser om uttagning av barn till hjälpklass och sinnesslöskola som för närvarande gäller, utgår från det praktiska syftet, att barnen skall placeras där de får den för dem bästa undervisningen, och några allmän-

giltiga objektiva kriterier på vilka som hör till de olika grupperna gives det inte.

Med *sinnesslö* förstås sålunda »den som på grund av bristande förståndsutveckling icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning». Bildbar är den sinnesslöe, om han »är mottaglig för sådan teoretisk eller praktisk undervisning, som meddelas i sinnesslöskola».¹

I de riktlinjer som skolöverstyrelsen utgivit rörande uttagningen till *hjälpklass*² föreskrivs, att de barn skall uttagas »som utan att vara sinnesslöa visa sådan psykisk efterblivenhet, att de ej i nämnvärd grad kunna draga nytta av vanlig skolundervisning men dock kunna tillgodogöra sig för dem avpassad särskild undervisning inom folkskolans ram». Vid uttagningen skall man ta hänsyn till »dels erfarenheterna från den vanliga skolundervisningen, dels övriga förhandenvarande omständigheter av psykisk och fysisk natur». Läkarundersökning och intelligensundersökning rekommenderas för ernående av största möjliga objektivitet. Det sägs ifrån, att barn som är sinnesslöa, barn som har svårigheter i ett enskilt skolämne, t. ex. s. k. ordblinda, eller normalbegåvade barn som »på grund av uppfostringsbesvär allvarligt störa undervisningen i vanlig klass» *inte* får överföras till hjälpklass. Däremot uppställs inga bestämda regler för var gränserna bör dras i fråga om den funna intelligenskvoten.

I den utredning, som föregick de nuvarande bestämmelserna om hjälpundervisning,³ behandlades emellertid denna fråga, och sammanfattningen lyder (s. 40): »Till dylik klass böra i regel de barn överföras, vilkas intelligenskvot faller mellan talen 70 och 80. Gränsfall, med en intelligenskvot något över- eller understigande de angivna talen, böra bedömas under hänsynstagande även till övriga förhandenvarande omständigheter av fysisk eller social natur, och åtgärder bestämmas såväl med ledning därav som med hänsyn till de möjligheter ortens skolorganisation erbjuder».

Denna sista sats pekar på ett viktigt förhållande: där *inte* hjälpklass finns anordnad, måste man många gånger överföra också sådana barn som tillhör debil-gruppen till sinnesslöanstalter med allt vad det betyder av kostnader för det allmänna och risk för isolering av individen. Samtidigt finner man att det motsatta missförhållandet — att uppenbart sinnesslöa barn placeras i hjälpklasser — är synnerligen vanligt.

I en nyligen gjord utredning rörande organisationen av sinnesslövärderna i Norrbottens län, vid vilken man fick fram ett mångdubbelt större antal skolpliktiga sinnesslöa än det i organisationsplanen beräknade, förutsätts att alla dessa dock *inte* behöver placeras i sinnesslöanstalt, om hjälpklasser kommer till stånd ute i skolorna.

¹ KK den 30 juni 1944, nr 477.

² Riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass fastställda av Kungl. skolöverstyrelsen den 16 febr. 1943.

³ 1932 års seminariesakkunnigas betänkande, SOU 1936: 31.

De som står på gränsen mellan psykisk debilitet och imbecillitet kommer då »av praktiska skäl och om tillfredsställande familjeförhållanden är för handen» att undervisas i hemortens hjälpskolor.¹

Gränsen mellan normalklass och hjälpklass har betecknande nog dragits på olika sätt i de nyligen utförda undersökningarna i olika län, som refereras i det följande. Den undre gränsen för de hjälpklassmässiga dras i södermanlandsundersökningen vid 70, i de båda norrlandslänen vid 65. Den övre sätts i Södermanland vid 85, i de båda andra länen vid 80. I Västerbotten betecknas gruppen med IK mellan 60 och 65 som gränsfall av vilka en del bör placeras i hjälpklass, en del i sinnesslöskola. I Södermanland är det barnen med mellan 65 och 70 i intelligenskvot, som betecknas som gränsfall.

Om det är riktigt som sägs i norrbottensutredningen, att de använda testserierna »i vissa avseenden rör sig med en del begrepp som är främmande för en stor del av barnen i dessa trakter», skulle vi här ha stött på ett typiskt exempel på att testresultatets klassificering måste användas med stor försiktighet. Att finskan är familjespråk i många av norrbottensbarnens hem, har säkert också bidragit till att dessa barns kvoter blivit lägre. Här är det folkskolestadgans kriterium — huruvida barnen kan eller inte kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning — som får fälla utslaget, var i testskalan man bör dra gränsen mellan normalskolebarn och hjälpskolebarn. Givetvis är också gränsen mellan de sistnämnda och de sinnesslöa lika tänjbar.

Frekvensen av intellektuell efterblivenhet

De nuvarande hjälpskolebestämmelserna föregicks av en undersökning, som skolöverstyrelsen i samråd med medicinalstyrelsen företog under vårterminen 1939.

Den omfattade alla barn i folkskolan i åldern 7—14 år och tillgick så, att pastorsämbetena och lärarna i hela riket lämnade uppgift på hur många barn, som på grund av »psykisk efterblivenhet, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet» inte lämpligen borde undervisas tillsammans med normalbegåvade barn. Från folkskolans normalklasser rapporterades 10 476 sådana barn, vartill kom 3 646 barn i hjälpklasser, 1 542 barn på sinnesslöanstalter, 511 barn på andra anstalter och 886 barn som inte åtnjutit någon undervisning alls men som i flertalet fall asetts böra gå i sinnesslöskola. Det sammanlagda antalet själsligt defekta barn skulle alltså vara

¹ Se vidare s. 45, där norrbottensundersökningen refereras. Formellt skulle visserligen detta förfaringsätt strida mot de ovan citerade anvisningarna för uttagning till hjälpklass. Frågan är väl om det dock inte måste anses både försvarligt och förnuftigt. Cyril Burt, som i sina undersökningar regelbundet konstaterat en cirka dubbelt så hög frekvens av sinnesslöhet i landsbygdsdistrikten som i de större städerna (respektive 3 och 1,5 procent), föreslår att de efterblivna barnen inom så pass vida IK-gränser som 55—80 undervisas tillsammans i specialklasser, där inte barnantalet tillåter en differentiering på vad vi kallar hjälpskola och sinnesslöexternat. (Burt, *The Backward Child*, s. 83.)

17 061. Samtidigt uppgick antalet elever i rikets folk- och småskolor till knappt 559 000. Alltså skulle omkring 3 procent vara behäftade med själsliga brister av antydd art. *Procenten debila barn, som gick eller borde gå i hjälpklass, blev med denna beräkning c:a 2,5 procent.*

Det bör framhållas, att denna undersökning vid planläggningen var tänkt som preliminär och att medicinsk och psykologisk individualundersökning från början förutsattes komma till stånd med alla de barn, som lärarna ansåg utvecklingshäm- made. Med hänsyn till kostnaderna för en sådan, och då undersökningens resultat rätt väl överensstämde med vad seminariesakkunniga vid sina beräkningar kommit fram till (en debilitetsprocent av 2,5—3 procent) ifrågasatte skolöverstyrelsen huruvida en uttömmande, på medicinsk och pedagogisk sakkunskap grundad ytterligare undersökning verkligen vore oundgängligen nödvändig för att sätta i gång organisationen av hjälpundervisningen. Medicinalstyrelsen gav (i augusti 1940) också uttryck för den uppfattningen, att den gjorda inventeringen syntes kunna ersätta den individuella undersökning, som förut ansetts erforderlig.

Detta är den enda riksomfattande undersökningen, och dess tillförlitlighet står och faller med lärarnas förmåga och vilja att klassificera sina elever i intelligensavseende.¹

I ungdomsvårdskommitténs betänkande om den psykiska hälsovården refereras en liknande inventering, som kommittén föranstaltade i Hallands södra inspektionsområde vårterminen 1943. Också den baseras på omdömen från lärarna, huruvida barnen i deras klasser var efterblivna, respektive »svårfostrade eller lynnesegendomliga». Av de 18 707 eleverna i klasserna 1—7 av små- och folkskolan *uppgavs 777 barn eller 4,1 procent vara så efterblivna, att de enligt vederbörande lärares mening bort undervisas i hjälpklass eller i sinnesslöskola.* Antalet pojkar var dubbelt så stort som antalet flickor bland dem lärarna bedömt som efterblivna.

Som kommittén redan påpekade i sitt första betänkande är det ägnat att väcka misstänksamhet mot materialets tillförlitlighet, att så många som 415 lärare uppgivit, att deras avdelningar varken har någon efterbliven eller något barn som uppvisat lynnesegendomligheter. Detta samtidigt som 17 lärare funnit så många som 6—7 sådana barn i sina avdelningar och 8 funnit 8 eller flera.

Enligt dessa tidigare undersökningar skulle alltså *debilitetsfrekvensen hålla sig mellan 2,5 och drygt 4 procent.* Dessa siffror synes bli bestyrkta av de tillgängliga uppgifterna om det *relativa antalet barn, som placerats i hjälpklass* i de städer, som har en välorganiserad hjälpskola. *Frekvensen håller sig omkring 3 procent.*

¹ En jämförelse mellan uttagningen genom läraromdömen och genom intelligensprövning kan göras i den på s. 43 refererade västerbottensundersökningen. Där började man med att tillfråga lärarna om antalet barn, som skulle behöva undervisas i hjälpklass eller sinnesslöskola. Sammanlagt anmäldes 2,2 procent av skolbarnen. Vid de senare genomförda intelligensstestningarna blev genomsnittet av debila i de undersökta klasserna 6,3 procent, vartill kom c:a 1 procent sinnesslöa.

De i hjälpklass placerade barnen i procent av sin åldersgrupp har för Stockholms del uträknats av professor Gunnar Dahlberg.¹ För pojarna var siffran (1934) 2,97, för flickorna 1,70 procent. För Göteborg var siffrorna enligt Ohlander (1940) 3,17 resp. 1,78 procent. I Göteborg är IK-gränserna i regel 67—80, i Stockholm 70—80, med rikligt utrymme för överskridanden åt båda hållen, när skäl finns härför.

Enligt den enklare beräkningsgrunden: hjälpklassplacerade i förhållande till hela antalet folkskolebarn utgör de förra 2,2 procent i Stockholm läsåret 1945—46. (Någon tiondel skulle denna siffra höjas om de i stadens barnhemsskolor placerade räknades in.) I alla slag av specialklasser, utom hjälpklasser, alltså läsklasser för ordblinda, hörselsvagklasser, klasser för kroppsligt klena samt s. k. observationsklasser för barn med beteenderubbningar, befann sig c:a 4 procent av folkskolebarnen i Stockholm.

Lsåret 1944/45 fanns hjälpklasser i 109 skoldistrikt i landet, och de rymde sammanlagt 5 284 barn. Med ett totalt barnantal på c:a 600 000 i folkskolan, betyder det att c:a 0,9 procent är placerade i hjälpklass.

Skulle de refererade beräkningarna vara riktiga och debilitetsfrekvensen begränsa sig till knappt 3 procent av barnmaterialet, är hjälpskolan alltså redan utbyggd till cirka en tredjedel av behovet.

Att dessa siffror torde vara för låga synes emellertid framgå av vissa på allra sista tiden genomförda undersökningar, där man använt intelligensprövningar vid differentieringen. Redan de granskningar, som flera lärare anställt över *avgången enligt § 48* inom större områden, tyder på att oförmågan att följa normalklass är mera utbredd än man tidigare antagit.

Frekvensen av avgång från folkskolan enligt § 48 (med förkortade kurser på grund av oförmåga) undersöktes av *Allan Berglund* våren 1943 i *Skaraborgs södra inspektionsområde*.² Han har granskat de avgående kullarna 1932—42 i de 97 skoldistrikten. Fördelningen av »48:orna» är mycket ojämn. Medan ett distrikt inte haft någon elev som avgått efter § 48 sedan 1911, har ett annat distrikt så högt jämförelsetal som över 16 procent, vilket åter igen tyder på att lärarbedömningen torde vara ganska subjektiv. *I områdets fyra städer*, som vanligen har hjälpklasser och där lärarna inte binds fullt så starkt av hänsyn till föräldrarna som ute i landssocknarna, är procenttalet mellan 5 och 6. I förorter till städerna ligger procenttalen genomgående ännu något högre, liksom i vissa tattardistrikt och trakter med storgods och starkt utvecklat statarsystem. Oftast var landsbygdssiffrorna låga och för hela det undersökta området blev siffran 4,4 procent. Att detta betecknar underkanten av den avgång enligt § 48 som är objektivt motiverad, anser författaren säkert.

En motsvarande inventering av hela Västerbottens läns folkskolor gjordes 1944 och omfattade avgångsåren 1931—43, alltså 12 årskullar.³ Av samtliga över 50 000 barn som lämnat folkskolan hade 4,4 procent avgått enligt § 48. Pojkarnas frekvensantal var 5,6 procent, flickornas 3,2 procent. Liksom i Västergötland är differenserna mellan skoldistrikt stora. (Variation från 0 procent på Holmön till 12,3 procent

¹ Upsala Läkarförenings förhandlingar 1936—1937, s. 438 o. f.

² Hjälp-skolan 1944, häfte 1.

³ Kerstin Hydner, Undersökning rörande avgången enligt § 48 i Västerbottens län. Hjälp-skolan 1945, häfte 4.

i Fredrika.) *Städerna hade över 5 procent.* Författarinnans slutsats, att dessa siffror säger mer om lärarna än om barnen, förefaller väl grundad. Därför gick man i Västerbottens län vidare och undersökte ett urval av skolbarnen genom intelligens-testning. Vidare härom i det följande.

I *Norrbottens län* har landstinget under 1946 låtit utföra en undersökning rörande vilka öden, som efter skolan mött de barn som avgått efter § 48 under perioderna 1910—15 och 1920—30. Antalet sådana barn var över 4 000 och svarade mot 6,25 procent av årskullarna. Om det antas att $\frac{1}{5}$ av dessa avgått av andra orsaker än bristande fattningsförmåga, återstår det *c:a 5 procent insufficienta*, d. v. s. barn som inte förmått följa med skolans undervisning.

De med objektiva testningsmetoder genomförda undersökningarna har samtliga utförts på initiativ av landstingen i respektive områden och bekostats av dem. Också där utgångspunkten har varit behovet att få en kartläggning av det intellektuellt undermåliga barnmaterialet för att kunna planera den nu obligatoriska sinnesslöundervisningen ger resultatet dessutom upplysning om hjälpklassbarnens antal och fördelning.

Ehuru undersökningarna bara har karaktären av stickprov, sett ur hela rikets synpunkt, måste nog deras resultat anses vara tillämpliga också för det övriga landet. Lokala differenser är visserligen tänkbara, bland annat är skillnaden i kvoter bland stads- och landsbarn i behov av närmare undersökning, likaså förekomsten av mycket hög frekvens av efterblivna i vissa isolat. Av allt att döma kommer man dock närmare de verkliga förhållandena, om man räknar med att i genomsnitt 5—6 i stället för 2—3 procent »saknar erforderlig fattningsgåva för att förvärva det fulla kunskapsmått», som meddelas i folkskolan. Härtill måste dessutom läggas 1—2 procent sinnesslöa, av vilka de flesta ännu befinner sig i de vanliga skolorna.

I *Västerbottens län* lät landstinget under höstterminen 1945 genomföra en intelligensundersökning av 22 000 folkskolebarn, huvudsakligen i klasserna 1—4. Några i testning utbildade lärare reste runt till alla skolor och ledde först en grupp-testning i skolorna av A- och B₁-form. Alla barn som inte uppnådde mer än 15 poäng i den använda Hallgrenska testskalan blev därefter individualtestade med Terman-Merill.¹ Dessutom testades alla barn, som enligt lärarna hade talfel, stammade eller drogs med läs- och skrivsvårigheter. Vidare medtogs alla kvarsittare, alla i de lägsta klasserna som var underåriga och till slut de som enligt lärarna företett beteenderubbingar, varit störande i klassen o. s. v. — I de lägre skolformerna med ett fåtal barn på varje åldersstadium individualtestades de barn, som lärarna ansåg efterblivna.

C:a 12 procent av de grupp-testade barnen har genom detta urval blivit individual-testade, närmare bestämt 2 211 barn (utgörande 9,4 procent av länets samtliga skolbarn i klasserna 1—7). Antalet barn, som föll inom debilgrupperna uppgick i de klasser, där det fullständiga testningsprogrammet tillämpats, till 6,3 procent. Härtill kom c:a 1 procent sinnesslöa utöver dem som befann sig på anstalterna.

¹ S. Hallgren, Grupp-tests bearbetade och standardiserade för barn i 3:e skolåret, 1938 samt dito för 2:a skolåret 1939. — Terman-Merrills skala för individuell intelligensprövning utkom 1943 i en standardisering för svenska förhållanden av dr Alice Hellström.

Undersökningen erbjuder mycket av intresse för förståelsen av den psykiska efterblivenhetens problem. De olika skoldistriktens siffror uppvisar en jämn stegring av frekvensen från kustområdet över inlandet till fjällbygden. Differensen är betydande mellan de bästa distriktet, såsom ett livligt trafikerat kustområde som helt saknar såväl imbecilla som debila barn, och de sämsta fjäll- och skogsdistriktet med en frekvens på 9—10 procent debila och imbecilla bland skolbarnen.

I redogörelsen pekats på förekomsten av isolat i obygderna, koloniserade för tre eller fyra generationer tillbaka, där ingiftesfrekvensen är hög och där man bland annat träffar på den form av sinnesslöhet, som är förenad med blindhet. »Lärare i sådana isolat kunde berätta om barnavdelningar, där 47 procent varit mycket efterblivna. Dessa barn var mycket ofta födda inom dubbelkusinäktenskap, där föräldrarna var behäftade med psykiska och fysiska defekter».

Behovet av ingripande upplysningsarbete samt sociala och ekonomiska saneringsåtgärder är skriande i dessa orter, säger undersökningsberättelsen.

Det är främst i sådana regionala isolat, som de abnorma giftermålsförhållandena skapat härdar av ärftligt betingad efterblivenhet. Men också i bygder där det enbart är fattigdomen, isoleringen och det kulturella armodet, som verkar hämmande på barnens utveckling, är behovet av effektivare socialvård uppenbart. »Skolsvårigheterna har ibland skapats av för lång skolväg, vanvård och olämpliga hemförhållanden (barnet tar igen sig i skolan), bristande skolmognad, ordblindhet, kroppslig sjukdom eller psykopatisk konstitution», skriver ledaren för undersökningen, folkskollärarinnan Gunvor Stenberg.

Förutom den regionala variationen, där av allt att döma dels biologiska olikheter i folkmaterialiet, dels sociala och kulturella nivåkillnader avspeglar sig, finner man intressanta differenser i de olika åldersgrupperna av skolbarn. Som framgår av nedanstående tabell är det relativa antalet efterblivna större i de högre åldersklasserna, trots att man *inte* har räknat in de på anstalt placerade, som väl ofta överförs först sedan de suttit några år i folkskolan. Det är i synnerhet den djupare efterblivenheten som företer stegring, vilket i flertalet fall torde få tolkas så, att de »dumma» barnen i de vanliga skolklasserna är dömda till en sådan passivitet eller råkar i sådana konflikter, att deras utveckling retarderas ytterligare, d. v. s. att de kan passera från lindrig efterblivenhet till imbecillitet.

*Barn, födda 1933—1937, i Västerbottens folkskolor
fördelade på intelligensgrupper.*

Födelseår	IK 60 och därunder				IK 61—65				IK 66—80			
	Gossar	Flickor	S:a	I % av års-klassen	Gossar	Flickor	S:a	I % av års-klassen	Gossar	Flickor	S:a	I % av års-klassen
1933	11	12	23	0,7	14	11	25	0,7	89	54	143	4,1
1934	7	11	18	0,5	14	16	30	0,8	122	87	209	5,6
1935	3	4	7	0,2	14	7	21	0,6	135	97	232	6,2
1936	7	5	12	0,3	12	16	28	0,7	100	65	165	4,2
1937	7	2	9	0,2	5	3	8	0,2	61	40	101	2,7
S:a	35	34	69	0,4	59	53	112	0,6	507	343	850	4,6

Anm. I klasserna 2 och 3 (barn födda 1935—1936) har det ovan beskrivna fullständiga testningsprogrammet med grupp- och individualtestning genomförts i flertalet skolor. I resten har läraromdömet legat till grund för de uttagningar till individualtestning som gjorts. Så är också fallet i de högre klasserna samt i klass 1. Detta gör att samma noggrannhetsgrad inte kan förutsättas i de sistnämnda klasserna. Det kan alltså antas, att man skulle fått en ännu starkare frekvensstegring med stigande ålder, om man använt samma uttagningsprogram hela vägen. — Att frekvenssiffrorna för alla grader av efterblivenhet är särskilt låga i klass 1, kan också till en del förklaras av samma orsak.¹

I *Norrbottnen* insamlades läsåret 1944—45 uppgifter rörande alla barn i länets 29 skoldistrikt (med 475 folkskolor), vilka lärarna ansåg inte »kunde tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning». Antalet blev 1 444 eller 5 procent av samtliga barn i klasserna 1—7. För individualundersökning av de uttagna barnen utvaldes klasserna 1—5 i 16 av skoldistrikten. Dessutom medtogs sådana äldre lärjungar, som befanns vara höggradigt efterblivna.

Under vårterminen 1945 testades 595 barn av utsända hjälpklasslärare, 112 barn var tidigare undersökta genom respektive folkskolestyrelsers försorg. Om förhållandena i de icke undersökta distrikten är desamma som i de undersökta, får man fram följande antal sinnesslöa och debila i de åldersgrupper som är födda 1933—37.

Beteckning	IK	Antal
Obildbara sinnesslöa	T.o.m. 35	10
Bildbara sinnesslöa	36—65	236
Hjälpklassbarn	66—80	549

Samtidigt vårdades 26 obildbara och 32 bildbara sinnesslöa på anstalter inom och utom länet. I procent av sina årsklasser utgör de 36 obildbara 0,17 procent och de 236 bildbara 1,14 procent. Av tabellen framgår vidare, att 549 av barnen i de 5 årsklasserna är att hänföra till debilgruppen. Detta utgör 2,7 procent. Beräknat på folkskolans alla årsklasser skulle det ge 768 »hjälpklassmässiga» barn. (Antalet barn i länets hjälpklasser var samtidigt 360, men hjälpskola fanns bara i 10 skoldistrikt.)

Det kan nämnas, att om samma frekvens av sinnesslöhet antas för de följande årsklasserna, skulle länet ha behov av 464 vårdplatser på sinnesslöskola. (Det i sinnesslöutredningen beräknade behovet var 100.)

För att få utrönt om testningsresultatet avspeglade det verkliga intelligensläget vidtog landstinget den kontrollåtgärden, att en barnpsykiatriker fick undersöka de testade barnen inom två av de utvalda distrikten. Undersökningen bestyrkte den funna sinnesslöhetsprocenten men lät förmoda, att antalet hjälpklassbarn i det ena distriktet i verkligheten var större än det antal som anmälts till testning.

Under vårterminen 1946 utfördes en liknande inventering i större delen av *Södermanlands* län i anledning av en landstingsmotion om ett skolhem för hjälpklassbarn.²

¹ Ur en otryckt redogörelse för undersökningen, författad av Gunvor Stenberg. Delar av denna är återgivna i *Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd* 1946, nr 4, samt i förvaltningsutskottets redogörelse till Västerbottens landsting 1946.

² Av länets 15 109 skolbarn i åldern 7—15 år, var 2 368 bosatta i de 18 mindre skoldistrikt, som inte deltog i undersökningen, vilken alltså omfattade distrikt med 12 741 barn.

Först infordrades uppgift från lärarna om vilka barn, »som ej kunna tillgodogöra sig skolans undervisning». Dessa barn testades därefter av utsända lärare. Stickprov i ett skoldistrikt, där inget barn anmälts, gav till resultat, att fyra som då testades hade kvoterna 75, 71, 63 och 51, alltså två sinnesslöa och två hjälpklassmässiga. Då för övrigt bara de anmälda barnen undersöktes, måste de erhållna siffrorna anses vara minimisiffror, som med säkerhet är för låga. Barnen i redan existerande hjälpklasser och sinnesslöanstalter har räknats in med sina tidigare erhållna kvoter. Resultatet för de c:a 12 700 barn, som undersökningen omfattade blev följande.

*Förekomsten av intellektuell efterblivenhet i folkskoleåldern
i Södermanlands län.*

Beteckning	IK	Antal	Procent	Skolform
Gränsfall	41—50	10	0,1}	0,1 } 1,5 sinnesslöskola
Bildbara sinnesslöa ...	51—65	124	1,0}	
Gränsfall	66—70	105	0,8	0,4 }
Debila	71—85	431	3,4}	0,4 }
Gränsfall	86—90	86	0,7}	3,4 } 4,1 hjälpklass
Normalklass	över 90	97		0,3 }
S:a		853		

En jämförelse mellan städerna och landsbygden ger högre tal för såväl sinnesslöa som debila på landet. Siffrorna är dock inte helt tillförlitliga, emedan man i ett par städer med hjälpklasser nöjt sig med att här bara ta med de i dessa placerade barnen utan att undersöka de övriga.

Av de barn, som betecknas som »gränsfall» mellan respektive huvudgrupper, har hälften förts till vardera av de omgivande gruppernas skolformer.

Det är intressant att notera, att procenten anmälda barn är betydligt högre vid södermanlandsundersökningen än vid de några år äldre, tidigare refererade undersökningarna: 624 barn av 12 700, d. v. s. nära 5 procent. Detta visar att lärarna nu är mera uppmärksamma på förekomsten av efterblivna barn i klasserna och villigare att medverka till särundervisning för dessa.¹

Av dessa 624 barn i normalklasserna befanns inte mindre än 94 eller hela 15 procent ha en intelligenskvot över 90, vilket synes tyda på att lärarna medräknat också andra barn än sådana med allmänna intellektuella defekter.

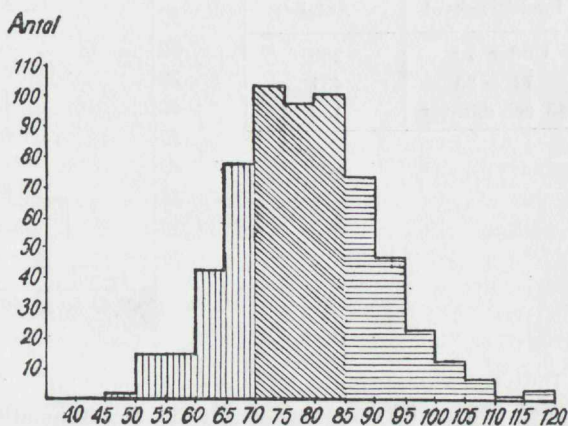
¹ Enligt hjälpskolekonsulent Ragnhild Jungner, som lett undersökningen i Södermanlands län, hade det varit lyckligare om varje lärare ombetts att helt enkelt anmäla de elever som hade svårast att följa med i klassen och att dessa sedan testats. Det inträffade ofta, att de testande lärarna ute i skolorna ombads att ta med flera elever än de ursprungligen anmälda, något som dock inte skedde.

Med reservation för att de vid testningen framkomna siffrorna torde ligga i underkant och för att de i hjälpklasser och sinnesslöskolor placerade helst hade bort underkastas förnyad prövning, anföres här nedan de resultat, som framkommit vid prövningen av de uttagna barnen i normalklasserna, respektive testningssiffrorna för barnen i hjälpklasser och sinnesslöskolor.

Normalklasser

Antal och kvot för undersökta barn i normalklasserna.

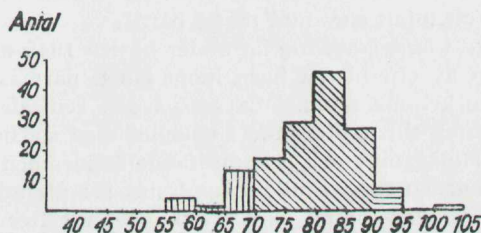
Intelligenskvot	Antal
Under 70	153
71 — 85	303
85 och däröver	168

Hjälpklasser

Antal och kvot för barn placerade i hjälpklass.

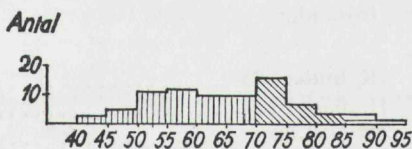
Intelligenskvot	Antal
Under 70	18
71 — 85	92
85 och däröver	35

Antal och kvot för barn placerade i sinnesslöskolor.

Intelligenskvot	Antal
Under 70	51
71 — 85	27
85 och däröver	6

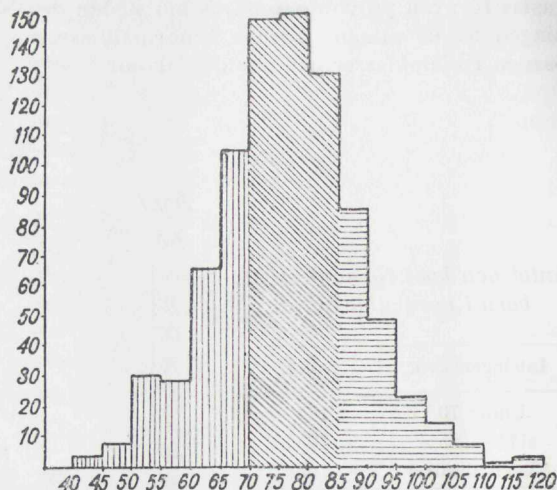
Sinnesslöskolor

Antal och kvot för alla i undersökningen ingående barn.

Intelligenskvot	Antal
Under 70	239
71 — 85	431
85 och däröver	183

Antal Samtliga undersökta barn

Det visar sig, att normalklasserna rymmer inte mindre än 153 barn med IK under 70 och 303 med kvoter mellan 71—85. Det finns alltså betydligt flera barn av denna kategori i de vanliga skolorna i länet än i sinnesslöskolorna. Av barnen med kvoter mellan 70 och 85 befann sig det absolut övervägande antalet i normalklasser, medan några (27 stycken) var på sinnesslöskola. I det testade klientelet på 853 barn hade 183 eller c:a 20 procent kvoter över 85 och bör alltså räknas som normalklassbarn. Flertalet gick också i de vanliga skolorna, men 35 stycken gick i hjälpklass och 6 i sinnesslöskola. Det är anmärkningsvärt att utom dessa 6 barn med IK över 85 inte mindre än 27 stycken barn med IK mellan 70 och 85 återfanns på sinnesslöskola (av ett totalt elevantal på 84 barn).

Värmlands läns landsting lät under hösten 1945 utföra en undersökning angående frekvensen av efterblivna barn inom länet, närmast med tanke på det platsbehov som skulle komma att inställa sig på den centralanstalt för sinnesslöa barn, som måste komma till uppförande i enlighet med statsmakternas beslut. Vid undersökningens planläggning och genomförande följdes den principen, att ett *representativt urval* av barnen först skulle grupptestas för att man skulle få fram de barn som kunde misstänkas för att vara efterblivna, varefter dessa barn fick undergå individualtestning. Man undersökte en årskull barn, nämligen alla med födelseåret 1935, från vissa bestämda kommuner, som utvalts så att de skulle representera ett Värmland i miniatyr. Man följde den officiella statistikens uppdelning av kommunerna i jordbrukskommuner, industrikommuner o. s. v. och lät undersökningen gälla ett antal av dessa kommuner, som svarade mot antalet inom länet i dess helhet.

Undersökningen kom på detta sätt att omfatta 691 barn från 19 kommuner. Frekvensen av intellektuellt utvecklingshämmande barn, fördelade efter intelligenskvot befanns vara följande:

	Procent
IK under 65	1,45
IK 65—70	2,0
IK 70—80	5,6

Enligt denna undersökning skulle således i runt tal 9 procent av barnen kunna betecknas som *debila eller imbecilla*.¹

Det kan nämnas att nyare utländska undersökningar, som bygger på testning kommit till liknande siffror. H. Rasmussen anger 6 procent för debilfrekvensen i Danmark (Hjälpskolan 1943), Broch och Natvig 8,5 procent för Norge (Nordisk Hygienisk Tidskrift 1938) och Cyril Burt uppger 10 procent för England (1941).

De här refererade undersökningarna tyder på, att de utvecklingshämmande är åtskilligt flera än man brukat räkna med. Detta medför inte bara, att man måste räkna med en väsentligt utökad hjälpskola, utan det inverkar också på arten av de såråtgärder, som man lämpligen kan föreslå för denna grupp. Det gäller inte längre en försvinnande liten minoritet, som man kan och bör kosta på extraordinära åtgärder för att hjälpa tillrätta. Snarare bör man (särskilt om en hel del andra barn med speciella anpassningssvårigheter såsom läs- och talsvaga räknas med i det eftervårdande arbetet, och det torde vara naturligt att göra så) räkna med, att i princip samma åtgärder skall vidtas för dessa kanske 10 procent som för samhällets övriga ungdomar, men att man vid apparatens utbyggande bör låta dessa som har största behovet av hjälp gå först, och vidare att man lägger till de åtgärder, som är betingade av att de debila ungdomarna är långsammare i sin utveckling och behöver längre tid och mer intensiv hjälp med saker, som normalungdom lär sig själv.

Kommitténs uppfattning är alltså, att *samma kvalificerade hjälp till yrkesanpassning i framtiden bör ges alla ungdomar, men att man omedelbart bör ta itu med hjälpklassbarnen*, varvid de i vissa avseenden bör hållas isär (vid själva yrkesutbildningen), däremot inte i andra, eftersom särställningen bör göras så litet märkbar som möjligt.

Barn med andra »skolsvårigheter»

När folkskolans lärare vid uttagningen av de barn, som enligt erfarenheten i skolarbetet skulle behöva placeras i hjälpklass (eller sinnesslöskola), regelbundet tar med en del som vid testning visar sig vara normalbegåvade, tyder det på att det finns *behov också av andra specialklasser* eller annan expert-hjälp, än den som avser intellektuellt utvecklingshämmande barn. Dessa barn som har andra »skolsvårigheter» är främst *barnen med s. k. läs- och skrivsvårigheter* och de »*besvärliga*» barnen, barnen med *lynnesegendomligheter* och *beteenderubbningar*. Enligt kommitténs tidigare undersökning av ett inspektionsområde (Hallands södra) uppgick frekvensen av uppföranderubbningar till 2,4 procent. Någon undersökning av frekvensen av läs- och skrivsvårigheter hos normalbegåvade barn föreligger veterligt inte.

¹ Enligt en otryckt redogörelse, författad av undersökningens ledare dr Gustav Jonsson.

Det är allmänt känt och framskyntar också i svaren på kommitténs rundfråga till hjälpklasslärarna, att hjälpklasserna ofta måste ta emot också barn av de båda nämnda kategorierna, där ingen annan utväg för deras placering och behandling finns. I flertalet fall är det emellertid olämpligt eller direkt skadligt med en sådan sammanblandning av problematiska barn av olika kategorier.

Vad de lässvaga barnen beträffar, är deras problem så speciella att de inte lätt kan behandlas tillsammans med en grupp efterblivna barn. Med tanke på hur lättleda de debila barnen ofta är, inses vidare lätt risken av att bland dem placera »svåra» barn, som ofta har ledartalang och behov av att hävda sig genom att organisera diverse ofog. Vad dessa normalbegåvade »problem-barn» behöver är givetvis en individuell behandling, som återställer den emotionella balansen och därmed botar uppföranderubbningarna. Den *psy-kiska hälsovårdens rådgivningsbyråer och kliniker* har till uppgift att bistå vid detta arbete. Men stundom — ehuru ej alltid — behövs det också en längre eller kortare tids *omplacering av barnet i en mindre klass under en särskilt kunnig lärare. S. k. observationsklasser* eller »psykopatklasser» förekommer för närvarande bara i de största skoldistrikten. *Läsklasser* för behandling och övning med de läs- eller skrivsvaga barnen är likaledes en sällsynthet; någon särskild utbildning för lärare i dessa specialklasser finns därtill inte att få i vårt land för närvarande. Kommittén förutsätter emellertid, att denna brist uppmärksammas av skolkommissionen och utredningskommittén för särklasslärarutbildningen. Tillkomsten av särskilda *skolpsykologer* inom skolväsendet, en fråga som också ligger under utredning av skolkommissionen, skulle lösa en del av problemet. Ett behov av specialklasser för observation och långvarigare läkepedagogisk behandling eller särundervisning torde dock kvarstå. I debatten om skolagens borttagande har kravet på »andra medel» för behandlingen av de besvärliga eleverna åter aktualiserats. Bland annat har det framhållits, att också landsbygdens och de andra mindre skoldistriktens lärare behöver möjligheten att — i varje fall för en tid — kunna omplacera en elev, som förorsakar svårigheter i klassen.

Utan att närmare gå in på den praktiska utformningen vill kommittén peka på önskvärdheten av att *specialklasser för lässvaga, respektive »besvärliga» barn i första hand inrättas i de städer, där den psykiska hälsovården för barn och ungdom har fasta kliniker eller mottagningsbyråer* och att *landstingen sörjer för att inackorderingsmöjligheter där finns* för skolbarn, som behöver långvarigare vistelse i specialklass men som inte nödvändigtvis behöver bo på själva den psykiska barnavårdskliniken (där sådan finns).

Att *statsbidrag* i dylika fall kan utgå till inackorderingen enligt den vanliga bestämmelsen — 80 procent av den »skäliga kostnaden» — synes utan vidare klart.

FEMTE KAPITLET

UTTAGNING TILL HJÄLPKLASS

Av de undersökningar angående antalet psykiskt efterblivna i skolbarnsmaterialet som redovisas i första kapitlet framgår, att *lärarna inte med säkerhet kan plocka ut de elever i sina klasser*, som i fråga om intelligens skiljer sig så väsentligt från genomsnittet, att de *vid testning faller utanför normalområdet*. Med viss rätt kan då sägas, att om de svagt begåvade barnen inte förorsakar så mycket besvär och bekymmer, att lärarna önskar få dem överförda till särklass, är det så mycket bättre. Man kanske då kan nöja sig med att sådana barn, som lärarna anser sig inte kunna ha i normalklass, får placeras i hjälpklass.

Helt kan dock kommittén inte följa detta resonemang. Dels torde det vara mycket *svårt att i en stor klass kunna känna varje elev* så väl, att ett säkert omdöme i fråga om hans begåvning kan ges på grundval av läxförhör o. s. v. Dels måste man räkna med att *en del lärare också saknar intresse* för att studera sina elever och komma dem så in på livet som det behövs för att avgöra i vad mån t. ex. bristande kunskaper beror på dålig fattningsförmåga eller på sådana faktorer som kroppslig klenhet, emotionella störningar såsom oppositionell hållning till skolan eller hemmet, dåliga hemförhållanden o. s. v.

Det kan också hända, att en lärare mycket väl känner till att en elev har svårt för att följa med men av *hänsyn till föräldrarna* och en i och för sig förståelig *medkänsla för barnet* inte vill klassificera det som efterblivet. Denna välmening kan dock komma att vålla stor skada genom att ett sådant barn trots lärarens tolerans får det besvärligt i skolan. Dess ständiga fruktlösa försök att följa kamraterna kan utan lärarens förskyllan göra livet så tungt för barnet, att skolan blir dess stora skräck. Utan att några grova uppförandeproblem behöver komma till synes, kan barnet ha det svårt i ett sådant fall.

Kommittén vill därför föreslå, att *regelbundna grupptestningar införes i folkskolan* som stöd för lärarna vid uttagningen av de barn, som bör under-

kastas individuell undersökning med hänsyn till efterblivenhet eller andra skolsvårigheter. De till hjälpklass eller andra specialklasser uttagna barnen bör underkastas kontinuerliga undersökningar för att klarlägga deras utveckling, bland annat i syfte att genast kunna återflytta dem till normalklass, om de »växt ifatt», så att detta är möjligt.

Det är önskvärt, att fylligt upplagda *skolmognadsprov* alltid föregår inskrivningen i småskolan; härigenom skulle man ha en garanti för att de starkt utvecklingshämmande barnen i varje fall vid denna ålder kommer att bli upptäckta och närmare undersökta. Att eljest i detalj föreslå hur de testningar, som bör ingå i den vanliga skolans och hjälpskolans rutin, bör organiseras, i vilka klasser de bör utföras, vilka tests som bör användas, om nya behöver utarbetas o. s. v., faller utanför kommitténs uppgift. En delegation inom 1946 års skolkommision har fått uppdraget att utreda testningens användbarhet inom skolan överhuvud taget, och på denna vilar uppgiften att också lösa problemet med »uttagnings»-testen till hjälpklass.

Om vi inom en snar framtid har de behövliga testningsprogrammen klara, uppstår nästa fråga: *vem skall utföra undersökningarna?* Det är bekant att båda skolutredningarna har tagit itu med problemet om hur man skall kunna knyta psykologisk expertis till skolorna. Ungdomsvårdskommittén skall därför inte försöka lösa detta problem i dess helhet. Vad det här gäller är bara att tillse, hur de av kommittén föreslagna åtgärderna så snart som möjligt skall kunna föras ut i verkligheten — närmare bestämt hur undersökningarna för differentiering av de efterblivna och för diagnosticering av skolsvårigheterna skall kunna ske.

Att uppsåra, diagnosticera och behandla de barn som inte kan följa med i skolan är att betrakta som ett led i arbetet för den psykiska hälsovården, och när kommittén föreslår en apparat för detta, utgör det en nödvändig komplettering till den i kommitténs betänkande om psykisk hälsovård för barn och ungdom föreslagna centrala organisationen i länen.

Det minimiprogram, som måste fullföljas för att kommitténs förslag till hjälpåtgärder för de debila skall kunna förverkligas, upptar *grupptestning*, helst vid upprepade tillfällen under folkskoletiden, därtill *individualundersökning* — *innefattande intelligensprövning, fysisk och psykisk läkarundersökning och en social utredning* — *av varje barn som i grupptestningen uppvisar några påfallande egendomligheter, framför allt de som inte uppnår en viss minimipöäng.* Också barn som lärarna eller föräldrarna av andra anledningar önskar få närmare undersökta, bör givetvis kunna bli det.

Ett välkonstruerat grupptest kan ledas av personer utan specialutbildning, och om inte annan testare finns till hands bör klassläraren kunna anordna detta. Också rättningen av ett sådant test kan vanligen göras efter mall, varför läraren också torde kunna ombesörja detta.

Det brukar anses, att det idealiska är, att en annan person än barnens

dagliga lärare utför testningen av barnen; i den mån atmosfären mellan läraren och någon elev är känsloladdad på något sätt, kan resultatet störas av detta. I skolor med flera lärare kan dessa givetvis vid testningen lika gärna byta klasser. Finns hjälpskola införd, är det naturligtvis också tänkbart, att en hjälpklasslärare får överta också grupptestningen.

I den mån det behövs, bör man kunna ordna *korta instruktionskurser för små- och folkskolans lärare*, så att de får stifta bekantskap med grupp-testningens metodik och användning.

Resultatet av grupptestningen samlas därefter hos den, åt vilken skolstyrelsen uppdragit att ha hand om prövningarna inom distriktet. I avvaktan på att skolpsykologinstitutionen skall växa fram, föreslår kommittén, att *en kompetent, specialutbildad lärare får i uppdrag att ombesörja dels individualtestning av de problematiska eleverna, dels den sociala utredning av deras hemförhållanden m. m.* som bör läggas till grund för beslutet om skolplaceringen. Överallt där hjälpklass är inrättad, bör det vara naturligt, att en av dess lärare fullgör detta uppdrag. Skoldistrikt som är så litet, att egen hjälpklass inte kan inrättas eller som av något annat skäl inte kan utse egen uttagningsledare, bör genom folkskoleinspektören eller den psykiska hälsovårdscentralen få uppgift om någon testningskunnig person, som tillsammans med barnens lärare gör motsvarande psykologiska och sociala utredning. *Assistenterna vid den psykiska hälsovården* i länet eller kuratorer i närbelägna skoldistrikt *bör kunna stå till förfogande* för detta.

Till slut bör varje sådant individualprovat barn få en *grundlig läkarundersökning*, som alltid där så är möjligt bör utföras *av en barnpsykiatriker*. Där inte skolans läkare är utbildad sådan, bör en läkare vid den psykiska hälsovården i länet eller staden anlitas.

I ett följande kapitel föreslår kommittén, att hjälpskolebarnen får ett kuratorsstöd efter skolans slut och att företrädesvis hjälpskolelärare som meriterat sig för detta utses till *hjälpklasskuratorer*. Eftersom det är viktigt med en intim personlig kontakt mellan de unga och kuratorn är det lämpligt, att dessa kuratorer inte har för många att hjälpa och att de alltså blir ganska tätt placerade. I varje skoldistrikt med hjälp-skola föreslås därför normalt en lärare bli utsedd till hjälpklasskurator. Där inte barnantalet är alltför stort, kan det eftervårdande arbetet utföras på fritid. I andra fall behöver en större eller mindre lättnad i undervisningen beredas kuratorn. Ur många synpunkter skulle det vara att rekommendera, om *uppdraget att vara testare och »utredare» inom skolan och kurator för dem som lämnat skolan förenades på samma hand*. Om därtill *den psykiska hälsovården behöver en kontakt i skolan*, bör också detta falla sig lämpligt för samma person. Genom att *förenera dessa psykologiska och sociala expertuppdrag på samma person*, vilken i förväg skall vara väl insatt i hjälpskolepedagogik och förtrogen såväl med socialt arbete som med läkepedagogiska betraktelsesätt och arbetsmetoder, torde man tills vidare kunna sörja för de mest trängande behoven av psykologisk assistens inom skolväsendet.

Fortlöpande personakter

Genom undersökningar av den art som har antytts i det föregående, skulle lärarnas intresse för att föra *regelbundna anteckningar över barnen* stödjas. De »personalakter», som sedan många år föres över hjälpklassernas elever och som upptar läkarens och psykologens undersökningsresultat samt lärarens fortlöpande iakttagelser om barnets framsteg, dess uppförande i klassrummet och på fritiden, hemmet och kontakterna med familjen, har visat sig vara av oskattbart värde.¹ Någoting i samma stil kommer kanske så småningom att kunna införas också i normalklasserna. Personakten bör sedan följa barnet vid flyttningar mellan skolor och läraravdelningar för att sedan komma till nytta vid sådana tillfällen som valet av skolväg eller yrke.

Skolbetygen bör som en detalj i beskrivningen över barnet ingå i personakten. Lämpliga formulär som genom själva sina rubriker uppmuntrar lärarna till systematiska iakttagelser bör utarbetas.

Innan lärarutbildningen omlagts så att barnpsykologiska studier och vana vid objektiva iakttagelser och icke-dömande beskrivningar intar en central plats på programmet, kan man inte vänta sig, att ett hundra procentigt genomförande av en sådan journalföring skall bli av godo. Personakter som bara eller huvudsakligen består av bokförda »förseelser» och »anmärkningar» skulle vara ett steg baklänges. Därför är det bäst om personakterna till en början göres frivilliga, också om kontinuiteten därigenom inte blir säkrad.

För hjälpklass elever föreslår däremot kommittén redan nu obligatoriska personakter. De lärare som söker sig till hjälpklass måste förutsättas vara barnpsykologiskt inriktade och kunniga, varför det inte bör vara någon risk att ålägga dem denna uppgift. Kuratorerna är för eftervården mycket beroende av att sådana akter om barnen finns tillgängliga. I Stockholms hjälpklasser infördes personakter av dr Alfhild Tamm i början på 20-talet, och de har visat sig vara omistliga vid arbetet med barnen också efter skolans slut.

¹ Beteckningen »*personalakt*» som för närvarande brukas, borde dock utbytas mot »*personakt*» eller »*elevakt*».

S J Ä T T E K A P I T L E T

HJÄLPSKOLANS UTBYGGNAD

Av det föregående vågar man väl dra den slutsatsen, att en utvidgad hjälpskola är nödvändig som ett led i förebyggandet av missanpassning hos barn och ungdom. Också för ifrågavarande ungdomars förmåga att i framtiden försörja sig torde hjälpskolan vara den bästa grunden. (Se redogörelsen för yrkesförhållandena i en årgång ur Stockholms hjälpklasser i bil. B., s. 125.) Barn som inte klarat sig i normalklass lär sig för det första mera, när de får den för dem avpassade undervisningen i hjälpklass. För det andra — och det är kanske ännu viktigare — undviker de lättare i hjälpklasserna de emotionella konflikter, som de försummade debila barnen så lätt råkar ut för i den vanliga skolan.

Hjälpklasser i så många skoldistrikt som möjligt

För närvarande är det bara en liten del av de debila barnen, som går i hjälpklass. På s. 42 konstateras, att inte fullt 1 procent av folkskolebarnen var placerade där under skolåret 1944—1945, medan frekvensen av debila barn enligt nyare undersökningar synes kunna uppskattas till 5—6 procent. I första hand gäller det alltså att *söka få till stånd hjälpklasser i ett ökat antal skoldistrikt och ordna så att dessa klasser även kan utnyttjas för barn från närgränsande skolor.*

Det svåraste problemet, när det gäller att få hjälpskolan genomförd, möter på *landsbygden* och överhuvud taget i *de små skolenheterna*, som inte har nog många egna elever för att kunna inrätta egen hjälpklass. — För att få inrätta en sådan klass fordras enligt nu gällande bestämmelser, att elevernas antal uppgår till tio.¹ Om man räknar med frekvenstal om 2,5—3 procent är givetvis dessa skolor bara hälften så många som om man räknar med 5—6 procent, vilket genast möjliggör inrättande av många fler hjälpklasser; i förra

¹ Såsom skolenhet betraktas flera skolor, om lärjungeantalet för dessa lämpligen kan regleras gemensamt (KK den 30 juni 1946).

fallet fordras normalt ett underlag på 300—400 barn, svarande mot c:a 3 000—4 000 invånare, i andra fallet 150—200 barn och c:a 1 500—2 000 invånare. Den planerade *nya kommunindelningen* kommer givetvis att öka möjligheten för skoldistriktet att ordna hjälpklassundervisning på många ställen där det hittills inte låtit sig göra. Svårigheten med de långa avstånden till skolan kvarstår visserligen lika fullt. Möjligheterna att ordna med skjutsar och inackordering utan stora dyrbara anordningar ökas dock, om det finnes hjälpklass vid någon av kommunens skolor.

Den väntade förlängningen av den obligatoriska skoltiden i folkskolan med ett åttonde ev. ett nionde skolår kommer sannolikt att för landsbygdens del i många fall medföra, att folkskolans högsta klasser sammanföres till någon för flera mindre skolenheter gemensam centralskola. En sådan utveckling kommer givetvis att i hög grad underlätta uppkomsten av hjälpklasser gemensamma för samma små skolenheter.

S. k. särskild undervisning bör bara betraktas som provisorium

I *seminariesakkunnigas* förslag till hjälpskoleundervisningens ordnande föreslogs, att man för de spridda debila barnen skulle ordna samverkan mellan närliggande skoldistrikt eller inrätta skolhem på centrala platser. Tanken på att söka lösa problemet genom *extralektioner i den egna skolan avvisades* av de sakkunniga med den starka motiveringen, att de förfelade hjälpskolans viktigaste syfte, nämligen den läkepedagogiska effekten av att ge ifrågavarande barn en allmän god fostran i en skonsam miljö. Att bli befriad från vissa lektioner och i gengäld komma till skolan eller läraren på annan tid kan till och med förvärpa en debil elevs känsla av särställning och underlägsenhet.

Däremot godtog *1940 års skolutredning* planen på enskild undervisning för elever som inte kan komma i hjälpklass, och statsbidrag kan sedan 1942 utgå till sådan »*särskild undervisning*». Undervisning av detta slag förekom dock vårterminen 1945 bara i 170 av rikets 2 500 skoldistrikt. Någon större omfattning har den sålunda inte fått, och ungdomsvårdskommittén anser närmast att den borde avskaffas, särskilt som den i vissa fall kan komma att motverka mer rationella åtgärder och bidra till att till och med sinnesslöa barn kvarhålls i folkskolan.

Omhändertagna barn, som är debila, bör få gå i hjälpklass

Det finns en grupp debila barn, som det enligt kommitténs uppfattning är särskilt angeläget att bereda tillgång till hjälpskola, nämligen sådana som *omhändertagits av barnavårdsnämnderna och skilts från sina hem av en*

eller annan anledning. Som bekant förekommer det ofta, att barnavårdsnämnderna i städer, där hjälpundervisning är anordnad, utackorderar sådana barn på landsbygden, där ingen hjälpklass finns. De får då sämre skolmöjlighet än om de hade fått förbli i sin hemstad, och landsbygdsskolorna betungas med flera efterblivna elever än de eljest skulle haft. Också kommuner, som inte har egen hjälpskola, bör vid utackordering av debila barn se till att de placeras så att de kan få gå i hjälpklass. Eftersom många av dessa barn redan i förväg har svårigheter av emotionell art, är det särskilt angeläget, att de får komma i åtnjutande av den hjälp, som särundervisningen innebär.

Kommittén föreslår därför sådana anvisningar till rikets barnavårdsnämnder, att *ett omhändertaget barn, som visar sig vara i behov av hjälpklassundervisning, måste placeras på sådant sätt, att det kan få gå i hjälpskola.* Detta kan ske antingen genom att barnets fosterhem väljes på en ort där hjälpklass finns, eller genom att barnet under skolterminerna inackorderas på en sådan ort, oavsett var det egentliga fosterhemmet är beläget. Den enda stad som hittills ordnat denna fråga, Norrköping, har gått fram på den sistnämnda vägen. Se s. 61.

I och med att det tillkommer skolhem vid centrala hjälpskolor skapas lättare möjlighet för barnavårdsnämnderna att placera dessa barn. Särdeles angeläget är det, att de *barnhem* som inrättas *för stadigvarande vård* av där intagna barn förlägges så, att det finns tillgång till hjälpklass. De barn det här är fråga om är nämligen ofta i behov av sådan undervisning.

Uppmuntran men inte åläggande för skoldistriken att införa hjälpskola

Det riktiga och naturliga är säkerligen, att skoldistriken i en framtid åläggas att upprätta egna hjälpklasser, så snart antalet barn som befunnits hjälpklassmässiga vid en sådan allsidig undersökning som ovan beskrivits, uppgår till förslagsvis åtta, och att sörja för hjälpklassundervisning i andra former, om barnantalet är lägre. Eftersom bristen på lärare i allmänhet och på för hjälpklass utbildade i synnerhet under lång tid måste resa hinder i vägen för en hundraprocentig utbyggnad, tjänar det förmodligen intet praktiskt syfte att just nu föreslå en sådan bestämmelse. Kommittén kan nöja sig med att rekommendera, att *utbyggnaden av hjälpskolan uppmuntras från den centrala skolmyndigheten och dess ombud ute i landet, de ståtliga folkskolinspektörerna, och att utbildningen av lärare forceras, så att skoldistriken inte behöver hindras av bristen på lärare, när de önskar inrätta hjälpskola.*

Eftersom vårt skolväsen just nu ligger i stöpsleven, är det olämpligt att ungdomsvårdskommittén för fram reformönskningsarna på detta område

längre än till denna punkt. Om det snart nog skulle te sig lämpligt att införa ett stadgande om *skyldighet* för skoldistriktet att tillhandahålla hjälpklassundervisning för de barn, som är i behov härav, skulle detta emellertid ligga helt i linje med kommitténs tankegångar. Om andra undervisningsmetoder tvärtom skulle visa sig kunna anpassas också för svagt begåvade barn i en vanlig klass, är det så mycket bättre, och den i och för sig alltid svåra differentieringen i olika klasser kan kanske undgås i många fall.

Inackordering av barn från landsbygden

Också om hjälpklasser inrättas så tätt som barnmaterialet tillåter och skolskjutsar ordnas så ofta det är möjligt, måste man räkna med, att en del debila barn kommer att behöva inackorderas, där hjälpskola finns. För deras del bör skoldistriktet få *statsanslag, som täcker hela kostnaden för barnens inackordering* hos privatfamiljer eller i skolhem.

År 1942 motionerades i riksdagen om en höjning av statsbidraget för inackordering av barn inom folkskoleväsendet från 80 procent till i vissa fall 90 procent. De utredningar och yttranden som denna motion föranledde visar, att de olika statliga myndigheterna — skolöverstyrelsen, statskontoret, riksräkenskapsverket o. s. v. — fasthöll vid att skoldistriktet själva borde bidra med en bestämd del av kostnaderna för inackordering. Det huvudsakliga skälet var, att slöseri med medlen aldrig kan säkert undgås, om inte den lokala instansen har intresse av att kostnaderna hålles nere.

De nu gällande bestämmelserna antogs vid 1943 års riksdag. I den proposition, som framlades i ärendet, omnämnes en skrivelse med begäran om statsbidrag till byggande av *ett skolhem för skärgårdsbarn i Stockholms läns landstings regi*, och departementschefen yttrade härtill, att han fann det önskvärt, att förverkligandet av detta förslag inte skulle hindras av den formella omständigheten, att gällande statsbidragsbestämmelser förutsätter, att bara skoldistrikt kan vara huvudmän för skolhem. Någon generell utvidgning av statsbidragsbestämmelsen till att gälla skolhem i landstingsregi har emellertid inte kommit till stånd.

Bestämmelserna om *statsbidrag till inackordering av barn i folkskolan*¹ stadgar, att bidrag alltid kan utgå till barn som befinner sig i någon av skolans tre första klasser och har minst 4 km till närmaste skola, och till barn i de högre klasserna, om de har minst 6 km. Statsbidrag kan också utgå för inackordering av barn, som bor på kortare avstånd från skolan, men för detta skall särskild ansökan göras från skoldistriktet till folkskolinspektörerna, som har att pröva ansökningarna. Orsakerna kan vara att barnen har klen hälsa, att vägen tidvis är oframkomlig, o. s. v.

»Med närmaste skola avses, då fråga är om undervisning av barn i hjälpklass, närmast belägna skola, där hjälpundervisning är anordnad.»

¹ KK den 17 juni 1943 angående statsbidrag för inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem, nr 538/1943.

Det stadgas vidare, att *statsbidraget utgår med 80 procent* av skoldistriktets verkliga kostnader för inackorderingen, när det är fråga om *inackordering i enskilda hem*. Dock göres den inskränkningen, att »den utanordnande myndigheten», d. v. s. länsstyrelsen, måste finna kostnaden *skäligen* efter ortens förhållanden. Eljest minskas bidraget till 80 procent av vad myndigheten anser vara en skäligen inackorderingskostnad.

Genom ett utslag i regeringsrätten 1944 har Kungl. Maj:t godkänt en inackorderingskostnad av kronor 2: 25 per dag för barn inackorderade i enskilda hem i Norrland. I de sydligare länen, där inackordering av skolpliktiga barn förekommer mera sporadiskt, godkänner länsstyrelsen från fall till fall de faktiska kostnaderna. Vanligen håller de sig omkring kronor 1: 50—2 per dag, men även en lägre betalning förekommer, liksom någon gång så mycket som kronor 3 per dag.

Om barnen är inackorderade i ett *skolhem* eller en *arbetsstuga*, bestämmer Kungl. Maj:t det belopp, »som skall anses motsvara inackorderingskostnaden».

Något över 30 skolhem för folkskolebarn finns för närvarande, de flesta i Norrland, där också ett 25-tal arbetsstugor, ägda av enskilda stiftelser, tar emot barn i skolåldern från avlägset liggande hem. Till *uppförande* och *inredning* av skolhem får skoldistriktet statsbidrag på 75—90 procent av kostnaderna; beloppet fastställs av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall. Varje skolhem har en *föreståndarinna*, som avlönas efter samma grunder som en småskollärlarinna (9 lönegraden). Överstiger barnantalet 35, får en biträdande föreståndarinna med avlöning enligt 6 lönegraden anställas. Övriga *driftkostnader* — barnens mat, lyse, värme, städhjälp o. s. v. — slås ut på de inackorderade barnen, och *denna dagskostnad har av Kungl. Maj:t (1943) fastställts till kronor 1: 55*. År 1941 fastställdes den till kronor 1: 35 och tidigare var den en krona. Det är alltså på denna summa som statsbidraget utgår med 80 procent, inte på den verkliga kostnaden.

Alla merkostnader för barns placering i hjälpklass bör bäras av staten

Skoldistriktet har alltså för närvarande att svara för en del (minst 20 procent) av den faktiska kostnaden för inackordering av folkskolebarn (liksom för skolskjutsar). Eftersom distriktet *inte* enligt det föreliggande förslaget skulle bli obligatoriskt skyldiga att ordna hjälpkola för sina debila barn, är det säkerligen nödvändigt att se till, att det *inte medför några extra kostnader för kommunerna*, om de dock gör det; detta bör gälla både om barnen inackorderas vid en av kommunens egna skolor, där hjälpklass finns, eller i en grannsocken eller i de skolhem vid centrala hjälpkolor, som landstingen förutsättes bli huvudmän för (se följande avsnitt).

Det kan som jämförelse nämnas, att undervisningen och vistelsen vid sinnesslöskolor, sedan skolplikten för bildbara sinnesslöa infördes (1945), är helt kostnadsfri för såväl barnens föräldrar som för kommunerna. Kostnaderna delas här mellan staten och landstingen.

Givetvis kunde det tänkas, att landstingen påtar sig den del av kostnaderna för inackorderingen av hjälpklassbarn i de ovannämnda skolhemmen, som inte täckes med statsmedel. Men för att inte kommunen skall komma i ett

ofördelaktigare läge, om ett debilt barn får sin skolgång ordnad vid en av kommunens egna skolor, än om det överföres till landstingets skolhem vid en längre bort belägen hjälpskola, föreslår kommittén, att *staten svarar för hela den merkostnad, som är förenad med att ett barn får inackordering (eller skolskjuts) för att kunna gå i en hjälpklass.*

Att *landstingen* dock genom att upprätta och driva skolhem och ta initiativ till upprättande av centrala hjälpskolor intresserar sig för de debila barnens omvårdnad under skoltiden, synes i hög grad motiverat av det förebyggande värdet av denna verksamhet. Till själva folkskoleväsendet bör landstingen däremot inte behöva bidra med löpande utgifter, vilket skulle ske om en andel av inackorderingskostnaden skulle läggas på dem.

Centrala hjälpskolor i större landskommuner kan ta emot barn från grannskapet

Större skoldistrikt med spridd bebyggelse bör upprätta en central hjälpskola och ordna med familjeinackordering eller skolhem för de avlägset boende barnen. I detta fall är statsbidragsbestämmelserna för upprättande och drift av skolhem inom folkskoleväsendet tillämpliga (se ovan s. 58—59). Den enda förändring, som behöver göras, är att hela kostnaden för dessa barns inackordering överflyttas från kommunen till staten.

I skolhemmen är skoldistriktens skyldiga att motta också barn från andra distrikt, om så kan ske.

Kommittén är inte i stånd att komma med någon beräkning av hur stor del av de barn, som behöver gå i hjälpklass, som på detta sätt skulle kunna få sin skolgång ordnad inom den egna kommunen eller någon grannkommun. I och med att de minsta landsbygdskommunerna sammanslås enligt kommunreformen ökas givetvis förutsättningarna för att få till stånd hjälpskolor på landsbygden. Det torde dock med säkerhet alltid komma att finnas kommuner utan hjälpskola och barn som man inte lyckas få inackorderade i skolorterna.

Landstingen bör också kunna ordna inackorderingsmöjligheter för hjälpskolebarn

I varje landstingsområde torde det behövas ett eller flera hem, som kan samla de hjälpklassmässiga barn, som inte på annat sätt kan placeras i den för dem riktiga skolformen. Kommittén föreslår att *landstingen uppmuntras att ställa sig som initiativtagare och huvudmän för dessa skolhem, som kan förläggas till någon ort, där det redan finns hjälpskola eller till en, där man*

organiserar en sådan i samband med upprättandet av skolhemmet. I första hand bör varje landstingsområde upprätta *en* sådan *central hjälpskola* med särskild inriktning på att tillgodose den praktiska undervisning under barnens senare skolår, som nämnes längre fram, och helst i förbindelse med en fortsatt yrkesundervisning för en del barn efter den egentliga folkskolans slut.

I dessa skolhem bör barnavårdsnämnderna alltid kunna placera sådana omhändertagna, debila barn, som inte på annat sätt kan få gå i hjälpklass.

Det är givetvis bäst, att *hjälpklasserna* liksom hittills *ingår i de vanliga folkskolorna*; också den praktiska fortsättningsskolan och yrkesundervisningen, som nämnes i det följande, bör administreras av respektive folkskole- och yrkesskolemyndigheter i kommuner och landsting.

Den enda författningsändring som behöver göras är att *statsbidrag utgår efter samma grunder till landsting, som upprättar och driver skolhem för hjälpklassbarn, som till skoldistriktet*. Landstingen bör svara för resten av kostnaderna för byggande och inredning av skolhemmen. För driften förutsättes däremot statsbidrag utgå med hela kostnaden, detta för att varken kommuner eller landsting skall behöva vidkännas extra utgifter därför att de ordnar med hjälpskola för de barn som behöver sådan placering.

Det förslag om att bygga och driva ett skolhem i landstingsregi, som omtalades på s. 58, föreligger redan utarbetat för Stockholms län, ehuru det inte ännu (1946) kunnat byggas. Det skall ta emot skolbarn från skärgården och förslagsvis förläggas till Vaxholm. Elever såväl från folkskolan som de högre skolorna skall inrymmas där. Det är alltså inte avsett för hjälpklassbarn.

De nuvarande skolhemmen tar vanligen emot 30—40 barn. Det fordras rentav 20 barn för att få den statliga lönen till föreståndarinnan. När det gäller de debila barnen bör gränsen sättas lägre, förslagsvis vid 12.

Norrköpings stad driver sedan två år ett skolhem för sina av barnavårdsnämnden omhändertagna hjälpklassmässiga barn. Det är förlagt till Östra Eneby i utkanten av staden. Där bor för närvarande under terminerna 16 pojkar och flickor i åldrarna 7—15 år. Personalen består av en föreståndarinna, en kokerska och två biträden. Alla kostnader bäres av staden. På ferierna återvänder barnen till fosterhem på landet, där de ofta varit placerade sedan tidiga år. De tre pojkar som hittills avgått från skolan efter fullgjord skolplikt, har likaledes återvänt till fosterhemmen, nu för att börja arbeta och försörja sig.

Södermanlands läns landsting beslöt 1946, att ett skolhem för hjälpklassbarn skulle upprättas och drivas genom landstingets försorg. Förvaltningsutskottet fick i uppdrag att inkomma med närmare förslag i frågan. Avsikten är att skolhemmet, som föreslagits rymma c:a 20 barn, skall förläggas till ett större, centralt beläget landsbygdsdistrikt (t. ex. Vingåker). Det förutsättes att statsbidrag kan utverkas till upprättandet och driften av skolhemmet.

Försök med inackordering av grupper av barn i enskilda hem

Vid inackordering av barn, som skall gå i hjälpklass, bör man kunna pröva sig fram också på andra vägar än de traditionella: utplacering i enskilda hem (vanligen ett barn på varje ställe) eller hopsamlande av barnen i speciella inackorderingshem, som då kräver fast personal och eget hus eller egen lägenhet. På många orter av det slag det här gäller (mindre samhällen på landsbygden) kan det finnas familjer med t. ex. en egen rymlig villa, där husmodern har förmåga och lust att förtjäna en slant på att ta emot några stycken skolbarn under terminerna. Förutsättningen är då givetvis, att den betalning som utgår medger en rimlig ersättning för arbetet med och omvårdnaden om barnen. Hittills har alltid betalningen för utplacerade barn varit så låg, att fosterfamiljerna ofta fått mindre ersättning än vad de kontant lagt ut för barnen.

Kommittén föreslår att *statsbidrag till skolbarns inackordering i enskilda familjer — enstaka eller i grupper om 2—5 stycken — utgår efter betydligt generösare grunder än nu*. Så stor som svårigheten i detta nu är att skaffa fram såväl lokaler som lämplig personal för inackorderingshem, skulle det vara synnerligen välkommet om man kunde intressera flera privata hem att ta emot sådana barn. Med en dagsavgift av något sådant som fyra—fem kronor per barn är det möjligt att man skulle kunna placera ut många barn i lämpliga hem; utan att det bleve dyrare för det allmänna, fick barnen då tillbringa också skoltiden i hemmiljö.

När det gäller hjälpklassbarnen, bör det åligga den i varje sådant skoldistrikt utsedda *hjälpklasskuratorn* att hålla *kontakt med inackorderingshemmen* och se till, att barnen där får god vård och behandlas väl. Innan *ett hem godkännes* för att ta emot skolbarn, bör länet *s barnavårdsassistent* ha tillstyrkt det.

En *omprövning av statsbidragen till inackorderingsverksamheten inom folkskolan* måste sägas vara en logisk följd av den ståndpunkt, som statsmakterna har intagit, när det gäller *studiehjälpen* till de högre skolornas elever (liksom till eleverna i folkhögskolor och yrkesskolor). Riksdagen fastställde 1946 Kungl. Maj:ts förslag att låta ett grundstipendium på 500 kronor utgå för *alla* elever med lämplighet för den valda utbildningen, vilka måste inackorderas på annan ort för att kunna gå i den önskade skolan. Utöver detta belopp kan ett behovsprövat tilläggsstipendium utgå till alla kategorier av elever, de som bor på skolorten, de som reser dagligen och de som är inackorderade. Dessa beräknas kunna täcka kostnaden för en elevs skolgång, om denne har hem i staden och uppskattas till 60 kronor per månad. Beräknat efter 9 skolmånader, kommer man till ett högsta belopp av 540 kronor för medellösa elever. För sådana elever från landsbygden blir det samlade understödet alltså 1 040 kronor per år eller c:a 115 kronor per månad. Detta ger en statlig utgift på c:a kronor 3: 80 per dag och elev.

Med detta stipendium beräknas eleverna kunna täcka kostnaderna för inackordering på skolorten. När det gäller inackordering i skolhem räcker emellertid inte

summan till. Enligt en beräkning, som utförts av skolöverstyrelsen och citeras i statsverkspropositionen 1947, uppgår driftskostnaderna för ett elevhem för 30 läroverkselever för närvarande till c:a kronor 40 000 i genomsnitt i landet. Om eleverna erlägger hela sitt stipendium, c:a 1 000 kronor, återstår 10 000 kronor att täcka från annat håll. Enligt de bestämmelser om skolhem för lärjungar i högre skolor, som antogs av riksdagen 1945, utgår avlöning av statsmedel till hemmets föreståndarinna med 4 500 kronor. Den rest som skulle återstå — c:a 5 500 kronor — måste enligt nuvarande bestämmelser täckas av huvudmannen för skolhemmet.

Det är att märka, att de här anförda driftskostnaderna inte upptar några utgifter för förräntning eller amortering av skolhemmets byggnadskostnader. Trots detta blir dagskostnaden per elev beräknat efter 9 skolmånader i det allra närmaste 5 kronor. Om ett skolhem rymmer färre elever, vilket i fråga om hjälpklassbarn torde vara både lämpligt och nödvändigt, måste driftskostnaderna beräknas bli ännu högre per elev.

Med hänsyn till att skolhemmen ofrånkomligt drar så höga kostnader, är det rimligt att inackordering i enskilda hem betalas mer än hittills. Även om hjälpkolans elever förutsättes bli inackorderade i mindre samhällen eller landsbygdsbyar, där levnadskostnaderna är relativt låga, kan man knappast gärna räkna med att det skall vara lättare att finna hem för denna kategori än för läroverkselever. Det motsatta förhållandet är snarare troligt.

För närvarande uppgår statsverkets kostnader för inackordering av folkskolebarn i skolhem, arbetsstugor och enskilda hem till något över två miljoner kronor. Hur mycket detta anslag skulle behöva ökas för att möjliggöra en sådan höjning av inackorderingspriserna, som ovan föreslagits, kan kommittén inte exakt beräkna men föreslår att frågan utredes så snabbt som möjligt av vederbörande myndigheter.

Skoldistriktens kostnader för hjälpklasser, som helt eller delvis rekryteras av barn från andra skoldistrikt

Trots att staten numera har övertagit huvudparten av kostnaderna för folkskoleväsendet, kvarstår dock vissa utgifter som skoldistriktet själva har att svara för. För varje ny läraravdelning som inrättas åsamkas sålunda distriktet utgifter bland annat för bostad eller motsvarande ersättning till läraren (den sistnämnda f. n. mellan 330 och 2 052 kronor för olika slag av lärare i de olika dyrorterna). Till detta kommer så de löpande utgifterna för skollokaler, uppvärmning, för lyse och städning m. m. De vilar helt på distriktet. Om nya skollokaler måste uppföras, bidrar visserligen statsverket med lägst 35 och högst 80 procent av den på förhand beräknade kostnaden, men resten måste bestridas av kommunerna själva.

Om ett skoldistrikt tar emot barn från en annan kommun, något som vederbörande domkapitel kan ålägga det, har distriktet rätt att få ersättning för de extra kostnader, som inplaceringen av de utsocknes barnen förorsakat. Nu händer det emellertid mera sällan att ett eller ett par barn drar med

sig några andra merkostnader än utgifterna för t. ex. läkarvård, bespising och liknande.

Annorlunda ställer det sig om en hel grupp av hjälpskolebarn placeras inom ett skoldistrikt. Vid de olika former av placering av landsbygdsbarn i hjälpskolor, som diskuterats i det föregående, kan det givetvis inträffa, att de utifrån kommande barnen medför behov av en ny läraravdelning. Där man placerar ett skolhem med tio eller flera barn, måste man räkna med att dessa kan rekrytera en hel hjälpklass. I andra fall kan givetvis ett mindre tillskott av hjälpklassbarn vara önskvärd för ett skoldistrikt, som självt har en del sådana barn men ej tillräckligt många för att kunna införa hjälpklass.

Ehuru kommittén inser att svårigheter kan uppstå av den grund att ett skoldistrikt ej vill åtaga sig de merkostnader, som förläggningen dit av en grupp hjälpklassbarn kan dra med sig, har detta inte ansetts böra hindra att förslagen framföres. Då det blir fråga om att upprätta ett skolhem för en större grupp hjälpklassbarn, förutsätter kommittén, att landstinget i godo kommer överens med någon ort, som är villig att ta emot barnen i sin skola. I en nära framtid kommer säkerligen det här berörda problemet att få sin lösning i samband med centraliseringen av vissa skolor eller skolstadier på landsbygden. Kommittén har därför inte ansett det behövt eller möjligt att nu söka framlägga förslag till lösning av de svårigheter som här blivit antydda.

Sammanfattande synpunkter på landsbygdens hjälpskolefrågor

Sammanförandet av debila skolbarn till centralt belägna skolorter och inackordering av barnen i familjer eller i skolhem kommer säkerligen att lätt kunna genomföras i sådana glest befolkade trakter, där man redan är van vid systemet att ha barnen borta från hemmet i och för skolgång. I andra trakter, t. ex. jordbruksbygder med spridd bebyggelse och små kommuner, är saken något mer komplicerad. Det kan med viss rätt sägas, att ett barn med svag förståndsutrustning har störst nytta av att *så mycket som möjligt få vara med i arbetslivet* i det egna hemmet, om detta kan tjäna till en skola för den framtida sysselsättningen; särskilt torde detta gälla om barnen till i lantbruket sysselsatta, om barnens kroppskrafter och övriga egenskaper tillåter dem att gå med i lantbrukssysslor av olika slag. Det bör å andra sidan inte fördöljas, att såväl den självständige jordbrukarens yrke som den anställde lantarbetarens mer och mer kompliceras, t. ex. genom den maskinskötsel, som det moderna jordbruket bygger på. Dessutom rymmer jordbruksarbete och också djurskötsel alltid en mängd till karaktären ganska skiftande uppgifter och ställer därför större krav på rörlighet och omdömesförmåga än vissa enkla tempoarbeten i industrin.

Det måste vidare framhållas, att många av de debila barnen kommer från familjer, som inte har den minsta möjlighet att ge barnen den behöfliga starten i livet. Genom fattigdom och debilitet har dessa ofta barnrika familjer, som förser landsbygdssocknarnas skolor med efterblivna elever, blivit små isolat, härdar där alla sociala problem har tendens att hopa sig och där ett debilt barn har föga hjälp att hämta för att komma fram i livet. Därmed är inte sagt, att dessa hem alltid skulle vara någon särskilt dålig uppväxtmiljö för barnen som små; det är ofta omvittnat, att mödrar som kanske inte är så förstklassiga med att hålla ordning i hemmet dock är ömsinta och dugliga mödrar för sina småtingar. Att skilja småbarnen hemifrån är det inte heller tal om. Vid 7 år är kanske många av dessa barn inte skolmogna, kanske kan de utan större men också gå i sin hemssockens skola något eller ett par år, innan det blir fullt klart om de hellre bör gå i hjälpklass.

Som redan betonats bör dessutom uttagningen i dessa fall ske med allra största omsorg; *testresultat som tyder på debilitet får aldrig ensamt avgöra om ett barn bör till hjälpklass*. En undersökning av barnpsykiatriker jämte lärarens omdöme i fallet samt en bedömning av de sociala faktorerna och föräldrarnas åsikt bör alltsammans ligga till grund för barnets överförande till hjälpklass.

För att i de fall då det blir fråga om inackordering eller resor till annan ort få föräldrarna med på saken, bör som ovan framhållits *alla kostnader för skolgången övertas av det allmänna* och bestämmelserna utformas så, att *ingen kommun får vidkännas extrautgifter på grund av att den ordnar sin hjälpklassfråga*.

Kommitténs förslag innebär i själva verket att *kommunerna får en viss lättnad* på så sätt, att omhändertagna barn, som är debila och för skolgång i hjälpklass inackorderas på annan ort, får sitt vivre betalat av staten under den tid skolan pågår. Detta bör emellertid inte väcka några betänkligheter mot förslaget. Tvärt om torde ett sådant incitament vara till hjälp, när det gäller att få barnavårdsnämnderna intresserade för att ordna hjälpklassplacering för de omhändertagna barn, som är i behov härav.

SJUNDE KAPITLET

NÅGRA FRÅGOR RÖRANDE HJÄLPSKOLANS UTFORMNING

Övergångsskola för hjälpklassbarn: praktisk fortsättningsskola

Som vid flera tillfällen betonats, är det inte ungdomsvårds-kommitténs uppgift att komma med reformförslag på skolundervisningens område. Bara i den mån det är säkert eller troligt, att de åtgärder till ungdomens bästa, som kommittén från sin speciella utgångspunkt vill föreslå, hänger på att vissa reformer inom skolan genomföres, finnes anledning att vidröra saken. Den slutliga utformningen av sådana reformförslag och deras inpassning i det allmänna skolväsendet måste givetvis närmare utredas i annat sammanhang.

När det gäller eftervården för de debila barnen, är det sålunda på flera punkter nödvändigt att snudda vid eller rent av överskrida gränsen till folkskolans område. Lika opraktiskt som det nu ter sig, att hjälpklassbarnen i sina specialklasser får den allra bästa omvårdnad men vid skolans slut handlost släppes ut att klara de svåra anpassningsuppgifterna under brytningsåren på egen hand, lika felaktigt skulle det vara att konstruera en apparat för eftervård av de elever som lämnat hjälpskolan utan att anlita den skola och de lärare, läkare o. s. v. som har den mest ingående kännedom om vederbörande barn. Ingenting annat än *samarbete mellan skolan och de eftervårdande organen* kan leda till ett gott resultat.

Det räcker troligen inte med att läraren följer sina elever ett stycke på väg ut i livet eller att kuratorn lär känna sina klienter redan under skoltiden; *själva övergången från skolan till yrkeslivet bör förmedlas genom en ny skolform, 1—2 obligatoriska arbetsträningsår* under vilka elevens yrkesval kan träffas, medan kontakten med hjälpklassläraren är obruten. Ett eller ett par av de följande åren bör sedan kunna ha formen av direkt yrkesutbildning för dem som önskar sådan och passar för ett yrke som kräver dylik; de övriga bör stå i intim kontakt med kuratorn, som skall följa yrkesanpassningen och stå till tjänst med hjälp och råd, när helst det behövs.

Den allmänt arbetstränande »praktiska fortsättningsskolan» skulle komma att på ett naturligt sätt ansluta sig till en framtida skolorganisation, som väntas inrymma en viss linjeuppdelning under den obligatoriska skolans senare klasser. Att dessa i landsbygdskolans distrikt måste koncentreras till centrala skolorter är också givet. En praktisk träningskola med ett minimum av teoretisk undervisning i nära anslutning till det praktiska arbetet skulle i bästa fall kanske kunna få en ställning som fullt parallell med de övriga speciallinjerna. Oavsett när och hur dessa organisationsfrågor kommer att lösas, vill kommittén emellertid föreslå, att man *redan nu på försök anordnar ett par praktiska fortsättningsskolor för hjälpklassbarn, dels i stadsdistrikt, dels i landsbygdskolans distrikt*; i sista fallet är det väl naturligt att försöksverksamheten knytes till någon av de *centrala hjälpskolor*, som vi säkerligen kommer att få inom en inte alltför avlägsen framtid.

För detta system talar, att å ena sidan städerna och de större kommunerna, å andra sidan landstingen i så fall får en naturlig anknytningspunkt till den uppgift som i varje fall bör åligga dem: yrkesutbildningen för de debila. Vid de centrala hjälpskolorna skulle man inrätta de *mångsidiga verkstäder, skolkök, hemvårdsrum o. s. v.*, som behövs för det eller de obligatoriska arbetsträningsåren, och hit skulle man koncentrera alla hjälpklasser på detta stadium, såvitt inte skolenheterna är så stora, att samma program kan genomföras av skoldistriktet.

Att resa till en sådan skolort behöver inte på något vis upplevas som någon deklassering; yrkesutbildningen, som där fås genast eller efter något år, ger den säkert ett gott namn både hos föräldrar och barn. Att *arbetet i en sådan praktisk övergångsskola bör göras så lustbetonat som möjligt* skall i det följande understrykas; eftersom dessa barn kanske ivrigare än andra längtar att få sluta skolan och då de samtidigt vid 13—14 år i många avseenden inte är mer utvecklade än 10—12-åringar, får inte yrkesbetoningen göras för allvarlig, för arbetsam eller pliktbetonad. Därför *måste lärarna vid dessa skolor, också de som har den direkta yrkesundervisningen om hand, vara »hjälpklassutbildade»*, vartill kommittén återkommer i det följande.

Vilka arbetsarter, som lämpligen bör vara företrädda i ett sådant arbetsprogram, är inte möjligt för kommittén att avgöra. Redan nu har ju de bäst ordnade skoldistriktet både *trä- och metallslöjd* för sina pojkar, *skolkök och sömnad* för flickorna. Också *pappslöjd* torde vara använt på många håll och ingå i den vanliga hjälp-skolemetodiken. I princip borde det kanske fastslås att alla barn bör kunna få arbeta med alla dessa arbetsarter; också någon form av *barnavård* bör infogas i programmet.

Det viktiga torde vara att låta både pojkar och flickor *träna upp sin förmåga att hantera material, redskap* av både grövre och finare slag och att man därvid tar individuell hänsyn till varje barn, så att de får stimulans till utveckling var och en efter sin art. Förmågan att klara den dagliga husliga

tillvarons sysslor behöver ofta stärkas, eftersom hemmen inte alltid ger tillfälle till sådan utveckling.

Det är också troligt, att många elever under dessa övergångsår med fördel kan förlägga en del av sin praktiska träning till arbetsplatser utanför skolan. Den erfarenhet de får av att sålunda under viss tid pröva på ett arbete är värdefull för deras yrkesval. Över huvud taget bör läraren ha stor frihet att ordna barnens sysselsättning utan i förväg alltför noga uppgjort schema i denna övergångsskola. I samråd med den kurator, som efter skolavslutningen skall ta ansvar för eleverna, bör läraren söka sig fram, så att varje elev får den för honom värdefullaste arbetsträningen och yrkeserfarenheten, innan han tar steget ut i arbetslivet (eller till en speciell yrkesutbildning).

För övrigt får man nöja sig med att börja i smått och avvakta vad försöken och den barnpsykologiska forskningen på området kan komma att ge för resultat.

Kommittén för *partiellt arbetsföra* har framlagt förslaget, att den hittills obligatoriska fleråriga yrkesskolningen för de dövstumma och blinda skall slopas och ersättas av frivillig yrkesutbildning. Den obligatoriska skolgången för dessa barn skulle sluta med vad man kallar ett *orienteringsår*, förlagt till de specialskolor för yrkesutbildning av handikapade, vartill man vill ombilda de nuvarande anstalterna. Avsikten är att under detta år komma till klarhet med vad varje elev bör fortsätta med för utbildning.

Förslaget överensstämmer i sitt syfte väl med det ungdomsvårdskommittén skisserat ovan för de debila barnen. Organisatoriskt är det dock lämpligare att förlägga övergångsklasserna för denna kvantitativt mycket större grupp till folkskolan. Också längden på denna övergångsskolform kan behöva vara olika i de båda fallen; de psykiskt handikapade har särskilt behov av att få lång tid på sig att ta ifatt det försprång också i fråga om praktiska färdigheter, som de »normala» kamraterna i samma ålder vanligen har.

Hjälpundervisningens karaktär

Vad de *allmänna principerna* för hjälpundervisningen angår, kan kommittén nöja sig med en hänvisning till vad *seminariesakkunniga* sagt om hjälpskolans syfte, om innehållet i undervisningen och de pedagogiska arbetsmetoderna i skolan.¹

»En hjälpundervisning, som skiljer sig från den vanliga endast därigenom att kurserna äro kortare och arbetstempot långsammare, är icke tillfredsställande. Därtill skilja sig de efterblivna barnen alltför mycket från dem, för vilka den vanliga skolundervisningen är avsedd. — — —

— — — De psykiskt efterblivna barnen äro i sitt kunskapsliv och sin tankeverksamhet i mycket hög grad bundna vid sådant, som de själva kunna erfara och med egna sinnen uppfatta. — — — Tyngdpunkten i skolarbetet bör för deras del för-

¹ SOU 1936: 31, s. 45.

skjutas från det teoretiskt-verbala till det praktiskt-manuella planet. — — — De efterblivna behöva bokstavligen gripa för att kunna begripa.»

Dessa citat har anförts för att aktualisera den pedagogiska kärnfrågan i hjälpundervisningen såväl på det egentliga folkskolestadiet som i den yrkesbetonade undervisning som kommittén föreslår för de debila ungdomarna. I de »*allmänna anvisningar*», som *skolöverstyrelsen* givit ut rörande undervisningen, framhålles samma saker: en långt driven åskådlighet i undervisningen, manuellt arbete i största utsträckning, individualisering av arbetet efter varje elevs förutsättningar och speciella problem. Allt under ständigt aktgivande på att barnen, som »före hänvisningen till hjälpklass ofta haft anledning till missmod på grund av att krav, som inte kunnat uppfyllas, ställts på dem» nu får »sitt intresse, sitt mod och sin självtillit stärkta genom lustbetonat arbete».

Ungdomsvårdskommittén citerar med glädje dessa framsynta anvisningar och vill bara framhålla, att allt som behöver göras för att omsätta dem i verklighet också måste göras. I svaren på den rundfråga, som kommittén riktat till hjälpklasslärarna (och överlärarna), framhålles gång på gång, att undervisningen måste läggas *mer manuellt* och att lärarna måste få ha stort *spelrum för eget initiativ* och för anpassning efter de speciella förhållandena i varje klass. Av författningarna att döma finns det en vidsträckt sådan frihet. Att hjälpklasslärarna inte alltid i det enskilda fallet brukar den, kan bero på att *de materiella förhållandena ställer hinder i vägen*: man saknar lämpliga arbetslokaler, redskap och materiel för den sortens skolarbete. Då den nya utbildning, som nu planlägges, kan väntas ge hjälpklasslärarna bättre personliga förutsättningar för att skapa den stimulerande skolmiljö, som dessa barn behöver, är det viktigt, att myndigheterna också ser till att inte yttre förhållanden och materiellt armod i fråga om skolutrustning förstör dessa möjligheter.

Utbildningen av hjälpklasslärare

Utformningen av hjälpklassundervisningen och av barnens behandling över huvud taget måste givetvis i längden bli beroende av vilken *utbildning* lärarna får. I bästa fall kan experterna — psykologiska och barnpsykiatriska — ställa den riktiga diagnosen och peka på var orsaken ligger till en skolsvårighet. Men det är på lärarna det sedan i de allra flesta fall hänger om det skall gå vederbörande barn bättre i fortsättningen. Det blir läraren, som skall genomföra den nya behandling barnet behöver, läraren skall skapa om arbetsmiljön, så att lusten till utveckling och framsteg tändes. Läraren skall följa barnen steg för steg på deras väg och gripa tillfället till en framstöt i uppfostrings- eller undervisningshänseende, i det ögonblick det dyker upp. Det är i allra högsta grad på den känslomässiga kontakten med läraren,

som de utvecklingsrubbede barnen bygger sitt återvunna förtroende för tillvaron, och i deras personlighetsutveckling kan den många gånger få ersätta vad föräldrarna inte kunnat eller haft tillfälle till att ge sina barn: det föredöme, de omedvetet bildar sig efter, när karaktären växer sig färdig.

De nu existerande »hjälpklasskurserna» — i Stockholm en termin och i Göteborg 6 veckor under vardera två år — har bara tagit emot ett begränsat antal lärare: enligt kommitténs undersökning har 53 nu verksamma hjälpklasslärare genomgått den förstnämnda och 56 den sistnämnda utbildningen. Så många som 94 stycken av hela antalet, 215 st., hade ingen direkt specialutbildning. Övrig utbildning, som redovisats, är Slagstaseminariet 7 st., Ericastiftelsens seminarium 3 och andra kurser 2 st. Det framhålles dock av flera överlärare, att många av hjälpklassernas lärare på andra sätt skaffat sig gedigna insikter i psykologi, t. ex. genom akademiska studier.

Eftersom Kungl. Maj:t sommaren 1946 tillkallat *sakkunniga för utredning av utbildningen för såväl hjälpklass- som sinnesslölärarna*, har ungdomsvårdskommittén ingen anledning att gå närmare in på frågan.

Ur de synpunkter kommittén företräder är det emellertid viktigt, att inte bara dessa kategorier av lärare får grundliga insikter rörande de utvecklingshämmande barnens psyke och de läkepedagogiska behandlingsmetoder, som kan komma till användning i problematiska fall. Det behövs också, att alla lärare i små- och folkskolor får mera inblick i dessa frågor än vad de nu får under seminarieutbildningen. Eftersom kommittén inte föreslår obligatorisk överflyttning av alla hjälpklassmässiga barn till specialklasser, kommer det *allt framgent att finnas en del intellektuellt retarderade barn i de vanliga skolklasserna*. Ju flera lärare, som har förmåga att ta sig an dessa på det rätta sättet, desto flera kan också utan men för sin utveckling få gå kvar i sin ursprungliga klass. När *seminarieutbildningen* i en snar framtid kommer att reformeras, hoppas kommittén, att dessa synpunkter blir tillgodosedda. Redan nu kunde det måhända göras något för saken, t. ex. om skolöverstyrelsen ordnade *instruktionskurser* på några dagar ute i landets olika delar.

I Danmark har man sedan något år en sådan verksamhet i gång i syfte att lära särskilt landsbygdslärarna, som mer eller mindre regelbundet har hjälpskolemässiga barn i sina klasser, att i sin undervisning ta hänsyn till dem och sysselsätta dem, så att deras förmåga att lära utnyttjas så mycket som möjligt.

De flesta kurserna har förlagts till eftermiddagstid tre timmar per dag under 2—3 undervisningsdagar. Intresset från lärarnas sida har varit mycket stort, och under de 14 hittills hållna kurserna har man kommit i kontakt med 8—900 lärare. Schemat för kurserna har vanligen omfattat följande ämnen:

Psykologi	6 tim.
Psykiatri	2 »
Pedagogik	4 »
Uttagning av barn till hjälpklass	2 »
Lagstiftningen och de svagt begåvade	3 föredrag

Med hänsyn till de stora avstånden på vår landsbygd är det antagligen lättare att ordna motsvarande kurser med heldagsprogram under ett par kursdagar, förslagsvis anordnade distriktsvis under ledning av folkskolinpektörerna. Folkskolestadgan tillåter inställande av undervisningen högst tre dagar under skolåret för lärares deltagande i kurs eller möte av betydelse för hans verksamhet (folkskolestadgan § 43 mom. 5). Kostnaderna inskränker sig därför till föreläsararvoden, resor och dagtraktamenten för de deltagande lärarna. Kommittén föreslår att ett anslag för detta ändamål upptas i staten för folkskoleväsendet.

Till slut måste, som redan framhållits, också de *lärare i praktiska ämnen*, såväl skolslöjd som verkliga yrkesämnen, som de debila barnen får att göra med, ha tillräcklig insikt i dessa elevs speciella svårigheter. Om man för den framtida lärarutbildningen får till stånd ett *gemensamt seminarium* för särskolelärarna med fullödiga övningsskolor och praktisk undervisning i läkepedagogik bör alla slöjd- och yrkeslärare i hjälpklasserna få gå igenom vissa kurser där.

Kuratorsfrågans tidigare behandling

I 1932 års *seminariesakkunnigas* år 1936 avgivna betänkande skriver man bland annat rörande frågan om hjälp och stöd åt utvecklingshämmad ungdom, som avslutat sin skolgång: »De efterblivnas svårigheter att reda sig i förvärsarbetet bero icke endast på oskicklighet i fråga om att utföra förekommande arbeten på ett tillfredsställande sätt utan även på oförmåga att själva tillvarata och utnyttja de möjligheter till sysselsättning, som kunna finnas, varjämte deras målsmän mången gång sakna insikt och förmåga att på ett ändamålsenligt sätt ordna för deras framtid. Vid utträdet i livet och under de första ungdomsåren är för den skull en hjälpande hand starkt av behovet påkallad för flertalet efterblivna, om icke ett onödigt stort antal ibland dem efter en tid av sysslolöshet och upprepade misslyckanden skall utvecklas till permanenta understödstagare, lösdrivare eller rent av lagbrytare. Här fordras att samhället på något sätt tar sig an dessa unga och hjälper dem till rätta under deras mer än vanligt bekymmersamma övergångsår.»

Efter att ha erinrat om utländska anordningar till stöd för utvecklingshämmad ungdom, fortsätter *seminariesakkunniga*: »De sakkunniga vilja livligt förorda, att en kuratorsverksamhet måtte komma till stånd för de psykiskt efterblivna även hos oss. I vissa större städer torde en verksamhet av detta slag kunna ge full sysselsättning åt en eller flera befattningshavare, men på mindre orter bör uppgiften i fråga kunna skötas som bisyssla, och det torde i sådana fall i allmänhet vara lämpligt att anförtra densamma åt någon hjälpklasslärare eller någon annan med barn- och ungdomsvård förtrogen person. Det är uppenbart att kuratorn för de efterblivna under alla förhållanden bör stå i livlig kontakt med skolan.»

De sakkunniga framhåller i fortsättningen, att en av kuratorns angelägnaste uppgifter blir att söka placera så många som möjligt av de utvecklingshämmande i sysselsättningar, som ger möjlighet till utbildning och fortsatt anställning. »Detta skulle i hög grad underlättas, om det funnes möjlighet att lämna yrkesutövare, som utbildar förutvarande hjälpklass elever för lämpliga sysselsättningar, någon ersättning härför.»

Eftersom de utvecklingshämmande i regel inte med verkligt utbyte kan delta i yrkesundervisning, som är avsedd för normalt utrustade barn, ansåg de sakkunniga, att det skulle vara mycket önskvärt att få till stånd särskilda *utbildningsanstalter* för gossar och flickor av ifrågavarande kategori. Som önskemål framhålles också upprättandet av *lärlingshem* i de större städerna,

där efterblivna kunde få bostad, vård och tillsyn, samt till slut *arbetshem* för mycket efterbliven ungdom.

1937 års *lösdriverilagstiftningskommitté* berör i sitt år 1939 framlagda betänkande de seminariesakkunnigas synpunkter och tillråder, att man i avvaktan på att dessa tas upp till prövning omedelbart söker effektivisera hjälpverksamheten bland debil ungdom. För eftervård av sådan ungdom kräves en intim kontakt mellan skolan och barnavårdsorganen. Kommittén ifrågasatte införande av *skyldighet för skolstyrelsen att till barnavårdsnämnd anmäla*, när elev i hjälpklass eller elev som lämnat skolan enligt 48 § folkskolestadgan avslutar sin skolgång, för att nämnden skall bli i tillfälle att undersöka om eleven är i behov av dess hjälpande åtgärder.

Också 1940 års *skolutredning* har uppmärksammat eftervårdsfrågan för den debila ungdomen. I ett 1942 framlagt (otryckt) betänkande angående hjälpklassundervisning m. m. betecknas frågan om anordnande av kuratorsverksamhet såsom trängande. Det framhålls också, att man borde anordna yrkesutbildning eller på annat sätt underlätta för den berörda kategorien ungdomar att få någon utbildning i ett yrke. Vidare påpekas, att en mycket stor del av hjälpklassbarnen, åtminstone i de större städerna, synes komma från hem, där de på grund av olika omständigheter inte kan påräkna stöd eller hjälp, när det gäller att skaffa sig arbete. Efter att ha framhållit, att mycket säkerligen vore att vinna, om dessa spørsmål upptogs till mera allmänt övervägande, yttrar skolutredningen till sist i frågan:

»De nu berörda frågorna om arbetsförmedling, yrkesutbildning och eftervård för den från skolan avgångna, psykiskt efterblivna ungdomen äro icke minst från samhällsintressets synpunkt av mycket stor betydelse. Det torde emellertid icke ligga inom ramen för vår uppgift att verkställa den fullständiga utredning, som erfordras för att förslag till deras lösning skall kunna framläggas. Vi tillåta oss att erinra om att utredning genom särskilda sakkunniga för närvarande pågår rörande åtgärder för bekämpande av ungdomsbrottsligheten m. m. Vid denna utredning torde ifrågavarande spørsmål komma att bli föremål för ingående övervägande. I detta sammanhang vilja vi endast framhålla vikten av att skolans erfarenheter av de unga väl utnyttjas i verksamheten för deras stöd och vård efter skoltidens slut. Av särskild betydelse synes det oss vara att den ifrågasatta kuratorsverksamheten kommer att handhavas av personer med pedagogisk utbildning och helst med erfarenhet av arbetet i hjälpskolan.»

Existerande hjälpklasskuratel

Sedan några år har det i Stockholm, Göteborg och på några andra håll bedrivits särskild kuratorsverksamhet för barn från hjälpskolan. Under åren 1944—46 tillkom flera nya städer i raden av dem, som försökt ordna denna eftervård. Svaren på den rundfråga, som kommittén gjort till skoldistriktet

med hjälpklasser (redovisade i bil. A, s. 113), utvisade, att det för närvarande är 15 skoldistrikt som har hjälpklasskuratel. I de flesta fall är kuratorerna utsedda av folkskolestyrelsen, och anslag utgår från dess stat. I några fall är det barnavårdsnämnden och i ett par fall dessa båda institutioner i direkt samverkan, som svarar för initiativ och kostnader. Anslagen varierar mellan 300 och 1 000 kronor. Högre årsarvode än 500 kronor per kurator synes ej utgå någonstans.

Kuratorsverksamhet för f. d. hjälpklass elever.

Tillkomstår	Ort	Antal kuratorer	Huvudman	Antal barn i folkskolan
1939	Stockholm	2	Folkskoledirektionen	30 000
1943	Malmö	1 (överläraren för hjälpklasserna)	Folkskolestyrelsen	10 200
1944	Karlskoga	1	»	2 200
1944	Linköping	2	»	2 900
1946	Huddinge	2	»	1 300
1944	Solna	2	»	2 000
1946	Jönköping	1 (skolsköterskan)	»	3 000
—	Hälsingborg	1 (förest. f. folkskolans sociala byrå)	»	4 900
1939	Norrköping	2	Från 1946 hos folkskolan, tidigare under BvN	5 400
1946	Uppsala	2	Skolstyrelsen och BvN	2 200
1945	Västerås	2	»	3 000
1942	Göteborg	2	Barnavårdsnämnden	20 500
1944	Landskrona	1 (ledamot av BvN)	»	1 500
1945	Sundsvall	1	»	1 400
1944	Borås	1 (och två underkuratorer)	»	3 800
S:a				94 100

Önskemål om kuratorer

I nyssnämnda rundfrågesvar finns knappast mer än en mening om hjälpklasskuratorerna: de behövs och bör med det snaraste allmänt införas. Också i många fall, då inte ordet tydligt utsägs, ger man ofta rekommendationer om sådan rådgivning och övervakning efter skolans slut, att den måste innebära en kuratorsuppgift. De få undantagen, som anser, att allt är bra som det är, bör dock redovisas. Det är mindre orter, såsom Hagfors bruk, Avesta, Mariestad och Häverö, som konstaterar, att deras hjälpklassbarn »i regel fått arbete inom samhället omedelbart efter skolans slut och skött sig bra»; de har klarat sig »på grund av den nuvarande rikliga arbetstillgången», tillägger man

på några håll. »Staden är dock ej större än att såväl hjälpklasslärare som skolans ledning tämligen väl kan följa dem även efter slutad skolgång».

Den sista förutsättningen är inte tillfinnandes inom större orter och kan aldrig antas fungera fullt pålitligt just om det skulle gälla några mer problematiska barn. Det personliga intresserade deltagandet i hjälpklassbarnens öden, som deras lärare visar överallt i vårt land, är det så långt ifrån meningen att avskaffa med kuratorsinstitutionen, som den senare absolut måste bygga på lärarmedverkan och bara fylla ut med sådan experthjälp, som direkt rör arbetsanskaffning, yrkesvägledning inklusive anslagsundersökning, kontakt med myndigheter i olika ärenden o. s. v. Vidare måste man väl anta, att bandet mellan lärare och elev lossnar med åren, och att det för en ung person uppåt 20-årsåldern och kanske äldre är naturligare att vända sig till en institution, dit också andra jämnåriga har ärende, nämligen yrkesvägledningen-ungdomsförmedlingen.

Nyanser i kuratorsfrågan

Man kan iaktta *två ganska skiljaktiga tankegångar* i förslagen om kuratel för hjälpklassbarnen. *Den ena talar direkt om »övervakning och tillsyn»* eller att barnen skall »stå under uppsikt» längre eller kortare tid efter skolans slut. Någon anser, att barnavårdsnämnden bör utse sådan »vårdare eller hjälpare» bara för de barn, som lärarna anser vara i behov därav (Sundsvall). Andra föreslår ett hjälpklassbarnsregister genom att barnen från hjälp-skolan automatiskt överföres till barnavårdsnämnden (Borås). Ansvaret att också ekonomiskt sörja för dessa barn bör ligga hos kommunen, anser Oxelösund. Att ingrepp sådana som sterilisering snabbt bör kunna åstadkommas, talar också för en sådan ordning, anses på ett par håll.

Det är som man märker närmast till *barnavårdsnämnden* tankarna går, när denna en aning polisiärt betonade eftervård skisseras. Flera svar betonar dock, att man för en sådan tillsyn under ungdomsåren behöver kvalificerad hjälp och föreslår därför att en psykiatriker medverkar genom regelbunden rådgivningsverksamhet (Alingsås, Härnösand, Enköping).

Den andra huvudlinjen i förslagen betonar, att det stöd man vill lämna hjälpklasslevarna inte får ha formen av övervakning (Malmö). Eftersom hjälpklassstämpeln kan vara nog så efterhängsen, måste varje åtgärd som kan bidra till att konservera den bestämt avvisas, säger Uppsala. Hjälpklassbarnen får inte isoleras. »Gränsen för hjälpbehövande går inte mellan hjälpklassare och normalklassare utan skär båda lägren. Därför blir inte frågan den, om något behöver göras för barn avgångna efter § 48, utan om något behöver göras för barn i allmänhet och för somliga i synnerhet utöver vad som göres i skolan. På den frågan kan man med full övertygelse svara ja.»

I enlighet med denna syn på saken har Uppsala folkskolor och barnavårdsnämnd tillsammans tillsatt en socialkurator, vars uppgifter inte begränsats till de debila barnens eftervård.

Av de nuvarande kuratorerna är, som framgår av uppställningen på s. 74, de i Göteborg, Landskrona, Borås och Sundsvall tillsatta och avlönade av barnavårdsnämnden. Förmodligen blir den reella skillnaden mindre beroende av detta huvudmannaskap, än av vilken *personalkategori*, man väljer kuratorn ur. I Göteborg är det hjälpklasslärare, som av barnavårdsnämnden fått kuratorsuppdraget att sköta på fritid. I Landskrona, Borås och Sundsvall är det barnavårdstjänstemän, som — jämte sina många andra uppgifter — skall hålla kontakt med de avgångna hjälpklass eleverna. Från Hälsingborg omnämnas, att de debilas eftervård faktiskt stannat på papperet, emedan föreståndarinnan för folkskolans sociala byrå, som har uppdraget, inte kunnat hinna med det.

Den stad som längst haft hjälpklasskuratorer inom folkskoleväsendet är *Stockholm*, där en manlig och en kvinnlig hjälpklasslärare för ett arvode av 500 kronor per år skall hålla kontakt med de elever som lämnar hjälpskolan, bortåt ett hundratal per läsår. I en så stor stad som Stockholm skulle en effektiv eftervård kräva hembesök med inte alltför långa mellanrum, tills man är förvissad om att varje f. d. elev kan stå på egna ben. Att bygga på att dessa barn, av vilka bara ett fåtal personligen känner kuratorerna sedan skoltiden, eftersom de kommer ur ett flertal klasser i olika delar av staden, alltid vid behov skulle uppsöka kuratorerna på bestämda mottagningstider i en skola, där flertalet inte alls är hemmastadda, är att ställa för stora fordringar på deras företagsamhet. Vid insamling av uppgifter för ungdomsvårdskommitténs folkskolebarnsundersökning hände det flera gånger vid besök i f. d. hjälpklassbarns hem, att mödrarna efter en stunds samtal om barnets yrkesval osv. beklagande eller harmset frågade, varför vi inte kommit förr. Nu var det ju för sent för flickan eller pojken att lära sig ett yrke!

De båda kuratorerna i Stockholm har ingen lättnad i sin undervisningsskyldighet, och arvodet skulle inte räcka till mycket mer än spårvagnspengar, om de skulle börja åka runt till alla sina klienter. Dessutom räcker inte tiden till, också om varje kväll användes för arbetet. Följden har blivit, att eftervården *inte* kan skötas så som kuratorerna själva skulle vilja.

Heltidsanställda kuratorer med såväl social utbildning som erfarenhet av hjälpskoleundervisning (eller möjligen sinnesslöundervisning) är nödvändig i städer över en viss storlek. Om dessa heltidsarbetande »yrkeskuratorer» är anställda av folkskolan, av barnavårdsnämnden eller av t. ex. yrkesvägledningen skulle i och för sig vara likgiltigt, om de bara hade tillgång till hjälpklassbarnens personakter med alla anteckningar, som lärare och läkare samlat om barnen, och dessutom hade förmåga att samarbeta intimt med lärarna, barnavårdsnämnden och yrkesvägledningen-ungdomsförmedlingen. Eftersom det ännu torde vara fördelar att vänta av ett fortsatt försöksarbete med olika arbetsformer, är det så mycket mindre skäl att underkänna någon av de existerande kuratelen. Ungdomsvårdskommittén vill dock betona,

att *hjälpklassbarnen så litet som möjligt bör utprickas*, sedan de slutat sin skola. Ur denna synpunkt vore det allra bäst, om en allmän organisation för efterkontakt med barn, som slutat skolan, kunnat sättas in, varvid de debila inte skulle komma i någon särställning alls. En sådan allmän eftervård, knuten till yrkesvägledningen, kommer att som ett framtidsprogram skisseras i kommitténs betänkande om ungdomen och arbetet. Det förefaller därför naturligt, att också *de särskilda eftervårdskuratorerna för debila knytes till yrkesvägledningarna. Också om deras avlöning lämnas av skolan, är det ju möjligt att förlägga mottagningen till ungdomsförmedlingens lokaler* för att garantera intimt samarbete med denna.

Så snart inte eftervårdsarbetet ger full sysselsättning för en person, skulle man kunna tänka sig två möjligheter, antingen att *kuratorsarbetet skötes bredvid en tjänst som hjälpklasslärare* eller kanske som kurator inom skolan, som psykologisk assistent inom skolväsendet eller dylikt, eller att en *assistent vid yrkesvägledningen sköter eftervården av de debila jämsides med övrigt eftervårdsarbete*. Båda delarna bör givetvis kunna gå bra. Huvudsaken är att var och en av de ungdomar det gäller får ett personligt stöd och att kuratorn har personliga förutsättningar att bli vän med dem och tid att söka upp dem och ägna dem tillräckligt intresse för att verkligen kunna bli dem till hjälp.

När kommittén i fortsättningen förordar den *förstnämnda* utvägen, nämligen att hjälpklasslärare efter särskild behörighetsförklaring får ansvaret för eftervården av de debila, är det främst av det skälet, att detta säkrast garanterar just den *personliga förtrogenheten med klientelet*. Med hänsyn till *behovet av snabba åtgärder* på området är likaledes denna väg framkomligast.

Vilka arbetsuppgifter, som kommer att vila på kuratorerna framgår av verksamheten t. ex. vid Stockholms hjälpskolor. Ehuru kuratorerna har full tjänst vid folkskolan som lärare, utför de en mycket dryg arbetsprestation under eftermiddagar och kvällar. Självklart hinner de dock inte med annat än de mest påträngande arbetsuppgifterna; att utan anmodan gå runt till de avgående hjälpklass eleverna — vilket enligt all erfarenhet är synnerligen behövt — ligger utanför möjligheternas gräns. De har mer än fullt upp att göra med att hjälpa dem, som infinner sig på kvällsmottagningarna och som de per brev eller telefon får anmodan att hjälpa.

En förberedande, tidsödande men nödvändig, uppgift är att kuratorerna före skolavslutningen besöker alla hjälpklasser, där elever skall lämna skolan. Vid ett personligt samtal stiftar kuratorn bekantskap med varje elev och tar upp de personliga data om honom, som han i fortsättningen behöver ha tillgängliga (i Stockholm brukar kuratorn använda ungdomsförmedlingens inskrivningsblanketter som kortsystem). Samtidigt får han givetvis vid samtal del av lärarens uppfattning om eleven. I den på hjälpskolans expedition

liggande personakten har han vidare resultat av läkarundersökning och testning samt lärarnas årliga rapporter om eleverna tillgängliga.

Vid detta tillfälle samtalar kuratorn med eleven om hans yrkesplaner, om möjligheten att söka till yrkesskolor o. s. v.

Det har visat sig, att eleverna vid mekanikerkursen för hjälpklasspojkar i Stockholm blivit kuratorns allra trognaste klientel. Han har redan genom sin rådgivning vissa möjligheter att sälla de sökande. De som kommit med på kursen har i fortsättningen ofta stora svårigheter att hålla sig kvar i skolan: det saknas pengar till spårvagnen och till nödvändiga kläder o. s. v. Det gäller då för kuratorn att ingripa snabbt med hjälp för att inte den påbörjade utbildningen skall avbrytas och pojken ge sig ut att förtjäna pengar.

I Stockholm finns *en fond*, förvaltd av *Hjälpskolans skyddsförening*, och ur den kan kuratorerna få en slant till resor, kläder o. s. v. Men det tar tid och omsorg att reda ut dessa fall; yrkeslärarna måste sedan hjälpa till att förvalta t. ex. respengarna.

En annan huvuduppgift är att hjälpa dem som har platser ute i arbetslivet. En del byter arbete synnerligen ofta, och kuratorn får hjälpa dem med att skaffa nya och helst lämpligare anställningar. Han måste ständigt medla, när det uppstått konflikter med arbetsledning eller kamrater. Dylika ärenden återkommer ofta år efter år i föga varierande upplaga, tills klienterna är vuxna människor.

De allra besvärligaste fallen utgör de, som lider av svårare lynnesegenomsligheter eller sjukliga drag, såväl psykotiska som mera svårdefinierbara. Om dessa personer behandlas bryskt eller får för svåra arbetsuppgifter, faller de ofta helt samman och hamnar på anstalter av olika slag. Eller de går som mänskliga vrak sysslösa i årtal utan att bli direkt omhändertagna. För familjerna utgör de givetvis en svår påfrestning, och kuratorn har den ömtåliga uppgiften att söka reda upp allt trassel, de kan åstadkomma hemma och på arbetet. Ofta orkar sådana personer inte arbeta regelbundet utan tar sig perioder, då de »går och drar» eller helt enkelt ligger hemma. Det behöver inte särskilt påpekas, att det fordras insikt i psykiatriska sammanhang, parad med tolerans och takt, för att kuratorn skall kunna avväga sina hjälpåtgärder, så att klienterna och deras omgivning kan klara sig igenom sådana perioder.

När det gäller de debila flickorna är de sexuella problemen ofta dominerande under deras uppväxttid, och kuratorerna ställs här inför svåra och grannliga uppgifter.

Dessa korta antydningar räcker för att ge en föreställning om vad hjälpklasskuratorerna har för uppgifter. De måste för att kunna fylla dem vara *väl förtrogna med samhällets sociala hjälpmöjligheter* och med *yrkeslivet*, framför allt på den egna orten. Samtidigt måste de vara *sakkunniga på det*

psykologiskt-pedagogiska området, där de debilas speciella anpassningsproblem hör hemma.

Kanske bör det för klarhetens skull sägas ut, att kuratorerna naturligtvis inte i ovist nit skall bekymra sig om de f. d. hjälpklass elever, som klarar sig bra själva både med arbetet och sina övriga förhållanden. Det framgår klart av den lilla undersökning som refereras i Bil. B, att en del av de ungdomar som avgått från hjälpklass, redan efter ett par tre år har nått utmärkt goda anställningar och inte heller för övrigt synes vara i behov av något särskilt stöd. Sådana ungdomar behöver kuratorerna givetvis inte söka upp vidare, de bör blott göra klart för både barn och föräldrar, att de kan komma till kuratorn så snart det behövs. Hela meningen med kuratorsinstitutionen skulle vara förfuskad, om kontakten mellan ungdomarna och kuratorn får ens den minsta anstrykning av auktoritär »övervakning». Det är bara en vänlig mänsklig kontakt, som de unga behöver uppehålla med kuratorn, men detta ger garanti för att han kan träda in med hjälp och stöd när helst det behövs. Det händer att detta tillfälle inte kommer förrän långt uppe i ungdomsåren; för många pojkar är exempelvis återkomsten från värnpliktstjänsten en sådan kritisk tidpunkt, då de mer än någonsin behöver en förständig människas stöd. Det är därför omöjligt att bestämma en tidpunkt, när kuratorns kontakt skall upphöra, den saken får bero helt av förhållandena i det enskilda fallet.

Kommitténs förslag

Allmän eftervård är målet

Hjälpklassbarnen bör alltid, då de lämnar skolan, få personligt stöd av en kurator, som har i uppdrag att hålla kontakt med varje elev. För att inte detta skall få smak av övervakning i sedvanlig mening bör kuratelet knytas nära till yrkesvägledningen, också om det blir särskilt utsedda kuratorer som har hand om hjälpklassernas f. d. elever. Principiellt vill ungdomsvårds-kommittén inte betrakta denna anordning som någon för all framtid särpräglad hjälpklassåtgärd. *Alla* ungdomar, som behöver fortsatt personligt stöd i sin yrkesanpassning och på andra områden, bör av samhället erbjudas sådant. Lämpligen sker det genom en från yrkesvägledningen organiserad eftervård av alla ungdomar, som placerats av eller för rådgivning passerat genom denna institution. Det förslag till hjälpklasskuratel, som föreslås, är därför att betrakta som *en första etapp* och den, som det är allra angelägnast att nu förverkliga.

Sambandet med skolan

Eftersom elevernas framtid i så avgörande grad beror av deras yrkesval är det, som redan påpekats, lämpligt att *kuratorernas hjälp redan sätts in före skolavslutningen*, t. ex. genom att de i samarbete med klasslärarna ombesörjer testningar och försöksarbete under det praktiska arbetsåret (eller arbetsåren), så att ett förslag till yrke eller arbete kan utformas före skolavslutningen.

Det är givet, att en hjälpklasslärare som skaffat sig vissa insikter i fråga om yrkesvägledning och arbetsanskaffning har förutsättning att bli den bästa kuratorn. Hans kontakt med eleverna redan under skoltiden är en stor tillgång, och han har en djupgående insikt i dessa barns egenart. Kommittén föreslår därför, att *hjälpklasslärare efter förvärvandet av viss nedan specificerad kompetens* och sedan de *förklarats behöriga av skolöverstyrelsen skall kunna utses till kuratorer för de avgående hjälpklassbarnen och att de för detta erhåller avlöning som för timtjänst i skolan och i mån av behov lättnad i sin skoltjänstgöring. I sitt arbete bör de knytas till yrkesvägledningen överallt, där sådan finns, exempelvis bör deras mottagning för ungdomarna hållas i dess lokaler.*

Sambandet med yrkesvägledningen

I större städer och vid större centrala hjälpskolor kan kuratorssysslan växa ut till *halvtidstjänster, förlagda dels till yrkesvägledningen, dels till hjälpskolans avgångsklass* (»den praktiska fortsättningskolan»), *dels till den särskilda yrkesskolan för hjälpklassbarn*. I de största städerna bör kuratorerna vara *heltidsanställda* för denna syssla. Också i dessa fall torde det vara lämpligt att förvärva en hjälpklasslärare till tjänsten; den nära kontakten med barnen, medan de är kvar i folkskolan, kan lättare upprätthållas av en som förut varit lärare på stället. Det bör dock inte föreligga något hinder för att skolan i samförstånd med yrkesvägledningen anställer någon annan person för hjälpklasskuratelet, om denne har en ingående kännedom om och helst vana vid debila barn.

På orter där inte hjälpskola finns kan de av yrkesvägledningen i länet anställda kontaktmännen göra tjänst som sociala kuratorer för de barn, som står på hjälpklassnivå utan att ha gått i hjälpklass.

Kuratorskompetens

a) Läkepedagogisk.

För anställning som kurator bör en hjälpklasslärare — förutom personlig lämplighet att vinna barnens förtroende — besitta god insikt i praktisk

psykologi och abnormpsykologi. Den reform av särskolelärarnas utbildning, som nu planeras, hoppas kommittén skall ge alla i hjälpskolan verksamma lärare en sådan skolning. De nuvarande hjälpklasskurserna har inte kunnat ägna någon tid åt läkepedagogisk praktik. Under en lång tid framåt måste man också räkna med, att en hel del lärare utan specialutbildning tjänstgör i hjälpklasserna.

Som ett provisorium bör därför lämpligen en kombination av litteraturstudium och *en kortare tids social och läkepedagogisk praktik* sättas som villkor för anställning som hjälpklasskurator. Det är önskvärt, att den blivande hjälpklasskuratorn auskulterar på en central för psykisk barnavård under minst åtta veckor. Dessa auskulteringar bör organiseras under lärarnas sommarlov, och de auskulterande bör ha fritt vivre eller motsvarande arvode av särskilt statsbidrag under tiden. Klinikcheferna bör handleda de auskulterande, så att en lämplig litteraturkurs genomgås före eller samtidigt med den praktiska tjänstgöringen.

b) Yrkesvägledning — arbetsförmedling.

Dessutom bör kuratorerna vara så *väl insatta i yrkesvägledningens och ungdomsförmedlingens arbete som möjligt*. En kortare *auskultering* på en sådan institution bör därför sättas som villkor för att en kurator skall kunna antas. Där ingen förmedlingsavdelning finns, är det särskilt nödvändigt, att kuratorn kan hjälpa sina skyddslingar direkt. Överallt där särskild ungdomsförmedling finns, kan visserligen kuratorn överlämna själva platsanskaffningen till dess tjänstemän. Delvis blir dock detta ett dubbelarbete, och om kuratorn har sin mottagning på ungdomsförmedlingen och haft tillfälle till en kortare hospitering och därvid satt sig in i arbetsmaterialet och metoderna där, behöver han inte i varje särskilt fall gå till de övriga tjänstemännen. I fråga om platsförmedling bör dessa kuratorer arbeta på samma sätt som kuratorerna för partiellt arbetsföra, nämligen i samarbete med de olika avdelningarna men med full rätt att ta självständiga initiativ. Att ute i arbetslivet leta upp de anställningar, som lämpar sig för dessa ungdomar, är en verklig expertuppgift, som dessa kuratorer så småningom måste behärska. Vid konferenser och eljest bör givetvis övriga tjänstemän meddela kuratorerna, om de vid besök på arbetsplatser o. s. v. fått några uppslag av värde för de debilas placering.

Särskilt bör de nyss nämnda *kuratorerna för partiellt arbetsföra* samarbeta med hjälpklasskuratorerna. Deras klientel kan till och med komma att delvis sammanfalla. Det är därför inte otänkbart, att samma person i vissa fall kan sköta båda uppdragen. En sammankoppling av arbetet för de debila och för övriga grupper av svårplacerad arbetskraft torde komma att visa sig lämpligt i många fall. I fråga om yrkesutbildning och arbetsträning vidröres vissa gemensamma problem i nionde kapitlet, s. 96.

Hjälpklasskuratorernas tjänsteställning och avlöning

Frågan om tjänsteställning och avlöning för hjälpklasskuratorerna får säkerligen sin naturliga lösning i samband med att problemet om psykologisk expertis inom skolväsendet i dess helhet nu tagits upp av skolkommissionen. De förslag, som här framförs, bör därför betraktas som en tillfällighetslösning, som är nödvändig att tillgripa, om kuratorsprogrammet skall kunna förverkligas omedelbart.

Redan i sitt första betänkande om den psykiska hälsovården för barn och ungdom stötte kommittén på svårigheten att finna avlöningsnormer, som passade för *personal rekryterad omväxlande från lärarkåren och socialarbetarkåren*; det gällde då den icke-medicinska personalen vid de psykiska hälsovårdscentralerna. Den lön som nu utgår till dessa s. k. assistenter (6 000 kronor per år) är uppenbarligen för låg för att kunna attrahera lärare, som skaffat sig kompetens för arbetet, och detsamma gäller om personer med psykologisk utbildning på det akademiska planet.

Å andra sidan ter det sig inte heller rimligt att knäsetta principen om att en halvtidstjänst som assistent kan förenas med full tjänst som lärare, varvid den samlade avlöningen (full lärarlön plus 3 000 kronor för assistentarbetet) vida överstiger en heltidsanställd assistents. Den enda lösningen är att höja assistentlönerna och eventuellt samtidigt införa en viss differentiering mellan psykologer och socialarbetare samt utforma ersättningen för deltidstjänst efter speciella normer (lämpligen med anknytning till arbetsbördan i vederbörandes distrikt, såsom kommittén sökt göra i förslaget om hjälpskolekuratorernas arvoden).¹

I Stockholm har man i ett nyligen framlagt förslag till organisation av den psykiska barnvården tänkt sig, att assistenttjänsterna på rådgivningsbyråns avdelning för »skolvårigheter» skall besättas med lärare, som skall åtnjuta tjänstledighet från folkskolan och ha full tjänstgöring på byrån. Deras ersättning skulle utgöras av den vanliga lärarlönen plus ett arvode på 1 500 kronor, dvs. i slutlön 12 205 kronor per år sammanlagt. Enligt gällande författningar får lärarna bara tjänstledigt tre år i taget, om deras förmåner inom skolväsendet skall bibehållas, varför man nödgats föreslå en sådan oförmånerlös tjänst som att behålla assistenterna högst tre år och sedan byta ut dem mot andra personer.

En annan lösning, som också omnämnes i förslaget, skulle vara att låta lärarna ha kvar någon liten tjänstgöring — förslagsvis fem veckotimmar — i skolan, varigenom de formellt skulle kunna kvarstå inom skolan under obegränsad tid.

Båda dessa utvägar förefaller sökta. De löneändringar, som behövs för att kunna förvärva en lämplig lärare som assistent bör vidtas, inte enbart av detta skäl utan emedan detta arbete kräver med folkskollärartjänst fullt jämbördiga kvalifikationer. Samtidigt bör det klart framhållas, att det är fråga om *andra* tjänster, där social och psykologisk insikt är oundgängliga och lärarexamen liksom skolerfarenhet kan vara goda tillgångar men inte enbart tillräcklig kvalifikation.

¹ Kuratorerna inom arbetsvården föreslås av kommittén för partiellt arbetsföra få en med folkskollärare jämställd lön. I dess förslag om effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet (SOU 1946: 24) heter det (s. 98): »Kostnaderna för 4—5 års utbildning utöver den erforderliga underbyggnaden, som regel studentexamen, flickskola med normal-skolekompetens eller liknande, torde även väl kunna jämföras med kostnaderna för utbildning till folkskollärare. Kraven på befattningshavarnas lämplighet för övrigt måste nog anses böra hållas lika höga, varför en med folkskollärarna jämförbar lönestandard torde få anses skälig.»

De hittillsvarande hjälpklasskuratorerna avlönas av kommunerna, och deras arvoden är så låga, att de inte kan sägas utgöra någon rimlig ersättning för de dryga arbetsuppgifter, det här gäller. I vissa fall har en socialvårdsfunktionär utan särskild ersättning till sina andra många uppdrag också fått kuratelet för hjälpklassbarnen.

Kommittén föreslår, att *kostnaderna för denna kuratorsverksamhet bestrides av statsmedel* i analogi med vad som sker i fråga om lärare, arbetsförmedlingstjänstemän och kuratorer för partiell arbetskraft. Eftersom flertalet kuratorsuppdrag kommer att ombesörjas av lärare vid sidan av deras vanliga tjänst förefaller det naturligt att *omräkna kuratorsarbetet i veckotimmar och ersätta dessa på samma sätt som extra undervisningstimmar*. Beroende på dyrort varierar den årliga ersättningen per extra undervisningstimme mellan 170 och 200 kronor.

Att man för detta ändamål söker beräkna, hur många timmars arbete ett visst antal f. d. hjälpklass elever kan komma att åsamka kuratorerna, får inte misstolkas därhän, att han har betalt per timme och inte skyldighet att befatta sig med skyddslingarna utöver denna arbetstidsram. En sådan uppgift som eftervården av de debila ungdomarna kräver en personlig insats av den art som inte alltför noga räknar med timmar och minuter. Det är dock lämpligt att som utgångspunkt för lönesättningen utgå från en beräknad genomsnittlig tidsåtgång.

På varje 1 000-tal skolbarn i ett skoldistrikt får man beräkna 50—60 i debilgruppen. Också om inte alla dessa undervisas i hjälpklass, torde det vara lämpligast att lägga det totala barnantalet till grund för kostnadsberäkningen. Vid en hjälpskola på 50—60 barn, avgår c:a 6—8 barn per år. Beräknar man en genomsnittlig övervakningstid av 6 år efter skolans slut, skulle det betyda att kuratorn får 40—50 ungdomar att ta sig an.

Vid uppskattningen av hur många veckotimmars arbete detta kan komma att påfordra, bör man ta med i beräkningen att *kuratorsuppgifterna inte låter sig begränsa till skolterminerna*. Också om inte en deltidsanställd kurator behöver vara bunden av sina uppgifter under hela ferierna, måste han dock planera i förväg och i många fall upprätthålla kontakten med någon eller några av sina klienter. Detta gör, att en veckotimme undervisning i skolan och en beräknad veckotimme kuratorstjänst inte är jämställda som arbetsprestation. Ännu tydligare blir detta när man betänker, att det mesta av *kuratorns arbete måste utföras på kvällarna*, då eleverna kan träffas. Sådan tjänstgöring på tider, då andra människor är lediga, bör ersättas rikligare än vanlig undervisning på skoltid. Dessutom kräves, att kuratorerna skaffat sig en *särskild kompetens* utöver vanlig folkskolläroarbetsutbildning, vilket motiverar, att de också får större ersättning per timme. Kommittén vill därför föreslå att en ersättning som motsvarar en veckotimme (c:a 170—200 kronor) utgår till en hjälpklasskurator för varje 500-tal elever i de skolor, som verksamheten omfattar.

Kostnaderna

Kostnaderna för ett fullständigt utbyggt hjälpklasskuratell skulle då uppgå till 240 000 kronor, beräknat på 600 000 skolbarn i landet. I realiteten kan givetvis inte denna kapacitet uppnås förrän efter en lång uppbyggnadstid.

I en stad som Stockholm med c:a 44 000 barn i åldern 7—15 år skulle kuratorsverksamheten få 17—18 000 kronor.¹ Detta skulle alltså motsvara en och en halv tjänst, om man räknar med samma lön som föreslagits för de heltidsarbetande s. k. skolpsykologerna vid den omorganiserade rådgivningsbyrån. Givetvis står det fritt för kommunen att öka på med ett eget anslag, om ytterligare arbetskraft visar sig behöblig just i en storstad.

Under de närmaste åren kan kuratorsinstitutionen på sin höjd komma till stånd på alla orter, som har hjälpskola. Under senaste läsåret var hjälpklassbarnens antal c:a 5 300. Med de tillämpade uttagningsprinciperna motsvarar det antagligen 2—3 procent av barnen i de respektive skoldistriktet. Skolbarnens totala antal i dessa distrikt skulle då uppgå till 180 000—256 000, alltså mellan en tredjedel och hälften av landets skolbarn. Högre än till halva maximisumman, alltså till 120 000 kronor per år, kan inte kostnaderna stiga för närvarande. Också denna beräkning är i praktiken orealistisk, ty bristen på personer med de uppställda kvalifikationerna begränsar för ögonblicket utbyggnadstakten.

Kommittén hemställer dock, att *ett anslag*, som motsvarar lönerna för hjälpklasskuratorer överallt, där hjälpskola nu finns, *120 000 kronor, upptas på nästa års folkskolebudget.*

Av tabblån på sid. 74 framgår, att de skoldistrikt, som för närvarande har ordnat med något slag av kuratorsverksamhet, tillsammans har ett antal av drygt 94 000 barn i folkskolan. *Om de nu existerande kuratorerna blir godkända* av skolöverstyrelsen och fortsätter sin verksamhet efter de i detta betänkande uppdragna riktlinjerna, skulle det krävas 37 600 kronor i statsanslag, såvida arvodet utgår efter högsta dyrortsgruppen (200 kronor per år för varje 500-tal barn).

Till vissa ofrånkomliga resor och andra utgifter för fullgörandet av kuratorsuppdraget förutsättes kommunen ställa medel till förfogande. Likaledes bör ett anslag av kommunala medel beviljas för hjälpåtgärder i kuratorsarbetet, vilket närmare behandlas i följande kapitel.

¹ Här har antalet barn i folkskoleåldern lagts till grund för beräkningen. På grund av att övergång till högre skolor är betydligt vanligare i Stockholm än i landet i övrigt ligger denna siffra avsevärt högre än antalet barn i folkskolan.

N I O N D E K A P I T L E T

Y R K E S U T B I L D N I N G E N

A lla som arbetar på området är ense om att de efterblivna barnen vid skolans slut inte bör släppas handlost ut i livet, sedan samhället gjort sitt bästa att under skoltiden ge dem undervisning och allmän omvårdnad. I svaren på kommitténs rundfråga framhålles från en norrlandskommun, att hjälpklassbarnen i regel kommer från avlägset belägna platser. Under sin skolgång är de intagna i skolhem. Här och i skolan får de genom fostran en god grund att bygga på. Sedan återvänder barnen i regel till en ofta förslöande hemmiljö. Då viljekraft och initiativförmåga saknas hos både hem och barn, spolieras snart den lagda grunden.

Meningarna är dock delade i fråga om vad man bör göra utöver en kuratorsverksamhet, som går ut på personligt stöd och viss social hjälpverksamhet. Det bästa skyddet för dessa ungdomar är givetvis, att de har stadigvarande arbete, som de trivs med och kan försörja sig på, men vilka åtgärder som behöver vidtas för att åstadkomma detta, är inte utan vidare självklart.

I svaren på rundfrågan till hjälpskolorna har många påpekat, att hjälpklassbarnen bör få yrkesutbildning. Som det nu är måste en debil pojke meritera sig för skyddshem först, innan han kan få en yrkesutbildning, påpekar man. Faktum är, att *de kommunala yrkesutbildningsanstalterna i regel är stängda för barn från hjälpskolan*. Bara i undantagsfall och om man haft svårt att fylla en avdelning i någon verkstadsskola, har en hjälpklassselev kunnat antas.

I Stockholms stads yrkesskola har man tagit in ströfall av hjälpklasspojkar i vissa avdelningar. Resultatet är inte sådant att det lockar till efterföljd; arbetstakten i en verkstadsskola är högt uppdriven, arbetsdagarna är långa och den teoretiska undervisningen så krävande, att barn, som har sämre fattningsgävor, måste bli efter, varvid samma tråkiga situation uppkommer som i en vanlig skolklass, där efterblivna sitter med. Som exempel kan nämnas, att de tre hjälpskolepojkar, som hösten 1945 intogs vid Stockholms yrkesskolor, tre kvarts år senare genomlöpt följande karriärer:

Nr 1. Intagen på mekaniska avdelningen, överförd till svetsningen, klarade inte heller denna och flyttades till avdelningen för målare, varifrån han avskildes såsom olämplig.

Nr 2. Intagen på mekaniska avdelningen, därifrån som olämplig överflyttad till svetsning, därifrån överförd till skomakeri, där han var kvar.

Nr 3. Började på skråreri, överfördes till målaravdelningen, slutade där »av brist på intresse».

Att en eller annan pojke från hjälpklasserna kan ha lyckats bra i yrkesskolan, strider inte mot vad som sagts; det kan vara sådana, som under vistelsen i hjälp-skolan växt ifatt och i yrkesskoleåldern nått en normal eller nära normal fattningsförmåga. Om de samtidigt har ett väl utvecklat praktiskt förstånd och god händighet samt är flitiga och arbetsvilliga kan de uppnå goda resultat i yrkesskolan.

Sådana elever utgör emellertid undantagen och bör, när de nått en sådan utveckling, räknas som normalbegåvade.

I rundfrågesvaren föreslås olika lösningar:

- 1) inrättande av särskilda avdelningar för hjälpklassbarn vid redan befintliga yrkesskolor;
- 2) centralisering av eleverna till särskilda yrkesskolor med internat;
- 3) reservering av vissa platser i yrkesskolorna;
- 4) anslag åt särskilt lämpade hantverkare för att dessa skall åta sig utbildning av hjälpklassbarn som lärlingar.

Innan kommittén övergår till en granskning av dessa och andra lösningsförslag, skall de erfarenheter som vunnits vid redan gjorda försök på området omnämnas jämte några principiella synpunkter, som kommittén önskar understryka.

Bör yrkesutbildning göras obligatorisk för hjälpklassbarn men inte för andra?

Om man kan fastslå, att det ur hjälpklassbarnens synpunkt skulle vara den bästa hjälpen att få en utbildning för det kommande yrket, inställer sig den frågan, om man ur samhällets synpunkt kan försvara att just *dessa* barn, som dock inte har utsikt att bli särskilt framstående på sina respektive områden, får utbildning före andra normalt eller mer än normalt begåvade barn.

Det riktiga svaret torde väl vara, att vårt samhälle skulle vara betjänt av att *alla* de tillträdande arbetarna får en skolning, som är avpassad för deras yrkesuppgifter. I avsnittet om yrkesutbildningens framtid tar också ungdomsvårdskommittén upp frågan om en allmän kostnadsfri yrkesutbildning till diskussion och rekommenderar en fortsatt utredning efter de linjerna.

Med denna målsättning för ögonen blir det dock ingenting orimligt i att ungdomsvårdskommittén i enlighet med sina direktiv i första hand söker få

fram en lösning av utbildningsfrågan för de debila ungdomarna redan nu. De åtgärder, som leder till att dessa ungdomar kan få och behålla ett arbete, är ju att betrakta som *direkt social profylax*. Medan normal ungdom dock i de flesta fall kan skaffa sig en viss utbildning, medan de sköter sitt förvärvsarbete, och därmed får chans att i sinom tid avancera till fullgod arbetskraft inom respektive fack, blir de utvecklingshämmande ofta stående på poster, där de inte kan komma vidare. Också om de tjänar pengar och klarar sig bra i tonåren, kan deras situation bli ohållbar, när de blir äldre. En sådan yrkeshistoria är ingalunda enbart utmärkande för debila, men den är av naturliga skäl vanligare bland dem och resultatet kan vara mer förödande, så att personen i fråga sjunker ned till en arbetsoförmögen eller arbetsskygg, tärande samhällsmedlem.

Dr T. Ramers efterundersökning av hjälpklassbarnen i Stockholm jämförda med en kontrollgrupp normalklassbarn visar en klar övervikt av invaliditet beroende på kroppslig men framför allt på själslig klenhet bland de debila (sinnesslöhet är den vanligaste diagnosen på de omhändertagna bland de f. d. hjälpklassbarnen). Det är i avseende på sin *förmåga till arbete och försörjning som hjälpklassbarnen utgjort ett större problem* än den undersökta kontrollgruppen av normalklassbarn — inte i fråga om brottslighet eller egentlig asocialitet (se s. 34).

De debila barnens yrkesproblem skiljer sig *inte skarpt från de bildbara sinnesslöas*, och frågan är, om inte såväl kuratorsinstitutionen som arbetstränings- eller yrkesutbildningsstodet för de debila i många fall också kan betjäna barn, som fått sin allmänna skolning i sinnesslöskolorna.

Av gemensamt intresse är exempelvis att få fram, vilka poster i arbetslivet, som bäst kan skötas av för saken utbildade eller tränade efterblivna. I en tid av arbetskraftsbrist bör det inte vara orimligt att överväga om inte *både privata och allmänna företag och arbetsställen skulle kunna reservera vissa uppgifter för sådana kategorier, som har svårt att klara annat arbete men till fullo kan utföra just dessa*.

»Yrkesutbildning» får ej fattas alltför ambitiöst

När det gäller att organisera hjälpklassbarnens utbildning för yrkeslivet, bör man söka sig fram på alla de vägar, som kan leda till en god yrkesanpassning för ungdomarna. Först och främst bör man då känna till varje individs starka och svaga sidor, så att man hjälper honom in på det arbetsområde eller i den art av arbete, som förefaller lämpligast. Variationerna i hjälpklassbarnens anlag är som bekant mycket stora. *Det finns ingen viss typ av yrken eller arbeten som generellt är lämpligast för dessa barn*. Ett noggrant avgörande måste ske med tillhjälp av läraromdömet, testningar och rundligt tillmätt provotid.

För att barnen själva och lärarna skall kunna avgöra vilka arbetsarter,

som lämpar sig bäst, är det nödvändigt, att eleverna får tillfälle till *mångsidigt manuellt arbete inom den vanliga skolans ram*. I själva verket ingår manuell sysselsättning som en grundläggande del i undervisningen för dessa barn, hos vilka den motoriska utvecklingshämningen ofta är lika mycket eller till och med mer avgörande för deras allmänna status än den intellektuella. Vad kommittén understrukit i det föregående är, att det *praktiska arbetet under det eller de sista skolåren bör få en dominerande plats i skolan men att samtidigt dess karaktär av allmänt uppfostrande, av personlighetspedagogiskt hjälpmedel bibehålles*.

Den egentliga yrkesutbildningen skall sättas in, sedan eleven gjort sitt yrkesval, alltså efter den övergångsskola som här kallats »praktisk fortsättningskola». Om denna arbetsskola göres 2-årig (7:e och 8:e eller 8:e och 9:e klass), skulle de barn, som lämpar sig för en hantverksmässig eller i varje fall något mera kvalificerad manuell utbildning, kunna börja den direkta yrkesutbildningen under det sista obligatoriska skolåret. För den närmaste framtiden borde då dessa barn få sitt sista obligatoriska skolår i form av en yrkesutbildning vid särskilda »hjälpyrkesskolor», som lämpligen kunde förläggas i samband med en större hjälpskola (centrala praktiska skolor kunde de kanske kallas). Också barnen i den egentliga hjälpskolan och i den praktiska fortsättningskolan kunde på så vis få viss tillgång till de verkstäder, som inrättas för yrkes eleverna, vilket skulle kunna göra den praktiska undervisningen i den egentliga hjälpskolan mycket värdefullare än om man bara har enklare utrustning till sitt förfogande.

Om dessa »centrala praktiska skolor» drives av yrkesskoleväsendet eller av den kommande arbetsvårdsorganisationen är likgiltigt i detta sammanhang. Det avgörande är, att arbetet bedrivs i »hjälp-skole»-anda, d. v. s. med ständig hänsyn till varje elevs individuella behov och förmåga. (Se vidare s. 66 o. följande).

Nu existerande yrkesutbildning för hjälpklassbarn i Sverige

I Stockholm inrättades hösten 1944 en särskild 1-årig verkstadsskoleavdelning för utbildning av hjälpklasspojkar i mekaniskt verkstadsarbete. En utförlig redogörelse för verksamheten under de två gångna arbetsåren lämnas i bil. C. Då detta är den första särskilda avdelning, som inrättats för hjälpklassbarn inom det offentliga yrkesskoleväsendet, är experimentet av största intresse. Som framgår av redogörelsen har eleverna rekryterats från klasserna 7 och 8 i Stockholms folkskolor. Något urval efter lämplighet har inte skett, utan alla som anmält sig har antagits på prov; *procenten bortfallna har därför också blivit ganska hög*, varvid dock bör observeras, att det i några fall berott på ekonomiskt tvång, inte på oförmåga, att en elev avbrutit utbildningen.

Av den första kullen på 31 elever betecknas utbildningsresultatet som lyckat i 8 fall, som »någotsånär» i 5 fall och misslyckat i 9 fall. Nio elever slutade i förtid, några efter bara ett par dagar, andra efter halva arbetsåret. Av de 22 pojkar, som genomgått skolan, hade 15 stycken under november månad 1946 arbete inom den mekaniska verkstadsbranschen.

De slutsatser, som verksamheten hittills givit anledning till, kan sammanfattas så:

Den teoretiska lärokursen, som är en avkortad upplaga av den vanliga verkstadsskolans, är för svår och bör inskränkas till det nödvändigaste samt avpassas efter varje elevs förmåga och arten av det arbete han kan utföra.

Intelligenskvoten inom de gränser, som det här gäller (c:a 65—85), har ingen avgörande betydelse för elevernas förmåga att lära sig ifrågakommande praktiska arbeten; bland de manuellt dugliga eleverna finner man intelligenskvoter från över 80 ned till 64.

Det är vidare inte enbart elevernas förmåga att tillgodogöra sig utbildningen, som bestämt deras öde i fortsättningen. Några av de dugligaste har spårat ur och några av de ursprungligen som »hopplösa» bedömda eleverna tycks (särskilt efter två års skola) klara ett verkstadsarbete bra. *Karaktärs-egendomligheter* betyder tydligen mera än yrkesanlagen i vissa fall. Att känna till dessa defekter och veta hur de bör behandlas, är därför nödvändigt för lärarna i dessa skolor. Den läkare, som har hand om dessa elever, bör givetvis ge all den hjälp han kan härvidlag, liksom också kuratorn.

Detsamma gäller om alla de olika *psykiska och fysiska defekter*, som hjälpklassbarnen uppvisar. Från skolans läkarundersökningar och testningar är det i flertalet fall väl bekant t. ex. om en elev lider av motorisk utvecklingsrubbnings, är långsam, fumlig, har dålig samordning av rörelserna eller är överaktiv och orolig. Likaså är elevernas hemmiljö liksom deras emotionella reaktionssätt ofta välkända för skolan och finns i bästa fall beskrivna i personakterna. Dessa lärdomar bör givetvis tillgodogöras också i yrkesskolan, så att denna verkligen fullföljer hjälpskolans uppfostrande arbete. Om en elev har dåligt handlag vid egentligt manuellt arbete, kan det inträffa, att han dock har förstånd på och intresse för maskiner och kan lyckas med maskinarbete, trots att han misslyckas med bänkarbete. Utbildningsplanen bör då kunna jämkas, så att eleven får ägna sig åt de arbeten, han har möjlighet att lära sig, och slippa de omöjliga uppgifterna. Den som inte har intresse för revolversvarven, kanske finner sig utmärkt till rätta med ett rent mekaniskt tempoarbete. Också sådant bör nämligen vara företrätt inom de skolverkstäder, som inrättas för hjälpklassbarn.

Hjälpkolekaraktären bör alltså behållas i så måtto, att uppgifterna avpassas efter varje elevs krafter och förmåga. Det är därför nödvändigt, att yrkesutbildningen får en mångsidigare uppläggning, så att *ingen elev behöver kasseras*, därför att han inte går i land med en ambitiös allsidig utbildning

i stil med den vanliga verkstadsskoleutbildningen. Lärarna måste också ha möjlighet att disponera såväl den praktiska som den teoretiska undervisningstiden efter behovet hos eleverna.

Erfarenheten har visat att *arbetstiden* (46 timmar) är för lång för dessa barn. Deras kroppsliga utveckling är vid 14 år ofta som normala 11—12-åringars, och barn i den åldern har kortare veckoarbetstider i folkskolan och likaså mindre tröttande dagsschema. En minskning ned till c:a 40 timmar är därför att tillråda.

Att *uttagningen* av elever bör ske på annat sätt än nu, framgår av vad som redan sagts. Lärarna är nu skyldiga att på fyra veckor avgöra om eleverna är möjliga att utbilda. I stället bör eleverna redan vid ankomsten vara så väl undersökta, att man har relativt klart för sig vilka arter av arbete som lämpar sig. Riklig tid för övning och försöksarbete måste beräknas, och om det sedan under årets lopp visar sig lämpligt, bör elev, som har svårt att klara de prövade uppgifterna, kunna överföras till andra arbeten men fortfarande behållas inom yrkesskolans organisation. Det är betydligt bättre, att en »misslyckad» verkstadsskoleelev på så sätt får fortsätta sin utbildning inom ett tempoarbete eller försöka sig som diversearbetare o. s. v., medan han står kvar som skolelev. Om yrkesskolan inte själv driver något arbete som lämpar sig, bör eleven kunna ta anställning på fria marknaden när som helst, men varje sådan anställning bör då betraktas som en yrkesutbildning, ett försöksarbete, och kuratorn skall stå i intim förbindelse med både eleven och arbetsplatsen för att kunna följa utvecklingen.

Att *visst ekonomiskt stöd* skall kunna ges till en sådan elev, om arbetet i början inte kan betalas så högt men ger utsikter till framtida full försörjning, föreslår i det följande (s. 95 och 101).

Huvudkritiken mot den prövade yrkesskoletypen är alltså, att den är för ensidigt inriktad och schematiskt upplagd, så att man har svårt att differentiera arbetsuppgifterna efter elevernas högst varierande förmåga. Utom den i vanliga mekaniska verkstadsskolor brukliga maskinparken skulle skolan behöva förfoga över en realistiskt arbetande verkstad, där arbetslivets vanliga tempoarbeten kunde tränas in, hastigheten uppövas o. s. v. Det är nödvändigt, att lärarna bredvid sin yrkeskunnighet har insikt i de debila barnens speciella svårigheter och kan lägga sin undervisning efter varje elevs förmåga och behov.

Ett önskemål utanför den organisatoriska ramen är, att eleverna överlag får sådant ekonomiskt stöd, att de känner sig förtjäna pengar, så snart de verkligen gör något nyttigt arbete.

Den *positiva* erfarenheten är, att många elever utvecklats i gynnsam riktning under yrkesskoletiden; om undervisningen blir mera medvetet »hjälp-skole»-mässig, d. v. s. individualiserad och terapeutiskt betonad, kommer detta sannolikt att gälla om ännu flera.

Torborgsskolan

Den enda särskilda utbildningsanstalten för flickor från hjälpklass är den av KFUK drivna Torborgsskolan i Stockholm. Denna tillkom 1932 och drives med stöd av Stockholms stad. Flickorna, som kommer direkt från folkskolan och vanligen fullgör sin 8:e klass här, kan välja mellan utbildning i hushåll, sömnad och tvätt samt vävning, det sistnämnda för de mest efterblivna. Utbildningstiden är i hushållsgöromål ett läsår, i sömnad två läsår och för tvätt jämte strykning och mangling omkring ett läsår. I vävstugan kan eleverna få kvarstanna obegränsad tid, eftersom detta arbete avdelats för den kategori som inte kan försörja sig genom självständigt arbete. Samtliga kurser är avgiftsfria, men eleverna har hittills inte fått statsstipendier, varför en del elever av ekonomiska skäl måst avstå från att fullfölja eljest lämplig utbildning, exempelvis i sömnad. Sedan stadens yrkesskola inrättat en kurs för konfektionssömmerskor har några flickor överförts dit för vidare utbildning.

Eleverna får dagligen ett middagsmål, de flesta avgiftsfritt. Antalet elever uppgår till 48. Skolans driftskostnader, inberäknat vävstugan, uppgick 1945 till c:a 40 000 kronor. Från Stockholms stad erhöles 21 600 kronor till Torborgsskolan och 9 600 kronor till vävstugan, det sistnämnda anslaget från fattigvårdsnämnden.

Undervisningen vid denna skola står under ledning av en f. d. sinnesslö- och hjälpskolelärarinna och arbetet avpassas ständigt efter elevernas förmåga. Här blir alltså aldrig tal om att en elev måste skiljas från skolan på grund av bristande anlag och förmåga. Däremot är det knappast regel, att de avgångna eleverna sedan ägnar sig åt de respektive husliga, sömnads- och tvättyrkena, som de kommit i beröring med under skoltiden. Många går i stället t. ex. över i fabriksarbete, men det är tydligt, att den arbetsträning de fått under detta praktiska år varit till största nytta för deras framtida förmåga att klara också ett annat arbete. Bland eleverna finns dock en del, som blivit anställda i de yrken, de lärt sig, t. ex. i tvättinrättningar, sömnadsateljéer och hushåll.

Denna skolform svarar i viss mån mot ett sådant mera allmänt praktiskt arbetsår, som kommittén vill att alla hjälpklassbarn skall få som avslutning på sin obligatoriska skolgång och som övergång till direkt yrkesskolning och yrkesarbete.

Skolhemmet Boxtorp

Ett enda exempel på att debila barn får sin skol- och yrkesuppfostran i internat har man i Stockholms stadsmissions barnhem för hjälpklasspojkar, Boxtorp invid Stjärnhov. Sedan 1929 sändes till detta hem sådana psykiskt efterblivna pojkar i skolåldern, som blivit omhändertagna av Stockholms

barnavårdsnämnd. De yngsta undervisas i en till hemmet hörande hjälpskola, de äldre får dels undervisning i fortsättningsskola, dels träning och utbildning i vissa slag av praktiskt arbete. Till barnhemmet hör nämligen ett större jordbruk med ladugård och därjämte finns snickar- och skräddarverkstäder.

Då någon kuratorsverksamhet för de avgångna eleverna inte förekommer, kan man inte från skolans ledning ge upplysning om vad alla elever senare ägnat sig åt. De båda små hantverksverkstäderna är inriktade på sedvanlig, allsidigt upplagd manuell utbildning, och det är bekant att en och annan av eleverna därifrån stannat i snickar- respektive skräddaryrket allt framgent. Arbetet med kreatursskötsel och jordbruket fångar ofta i hög grad elevernas intresse, men eftersom det här är fråga om enbart stockholmspojkar, beger de sig efter skoltidens slut trots detta ofta tillbaka till storstaden, varför deras mångåriga yrkesarbete inte blir dem till någon direkt nytta.

Exempel på yrkesutbildning för debila i utlandet

Många intressanta försök har på olika håll utomlands gjorts för att lösa problemet om yrkesutbildning och arbetsinpassning av de debila. Utan anspråk på fullständighet refereras här nedan några exempel, som förefaller att kunna ge uppslag för frågans lösning också hos oss. De hänför sig till största delen från tiden före det sista världskriget.

I *England* bedrivs sedan många år en mycket aktiv eftervård, innefattande yrkesvägledning, arbetsförmedling, yrkesutbildning och övervakning av ungdom som betecknas som Mentally Defective (debila och bildbara sinnesslöa m. fl.). Särskilda byråer finns upprättade, exempelvis i London ett tiotal för detta arbete. De som har särskilda förutsättningar eller talanger i något avseende sänds till särskilt för ändamålet upprättade yrkesskolor (Occupation Centres for the Training of Defective Children). Dessa är spridda över hela landet och är väl utrustade med ändamålsenliga lokaler, skickliga lärare o. s. v. Vid dessa yrkesskolor söker man inte bara utbilda eleverna till att kunna försörja sig på ett hederligt arbete, utan man strävar också efter att kunna utveckla och stimulera hela deras torftiga själsliv.

Som exempel på en sådan engelsk yrkesskola för psykiskt efterblivna kan nämnas Besford Court i Worcestershire nära Birmingham.¹ Skolan arbetar som internat och tar emot gossar som är över sju år gamla och behåller dem helst till 20-årsåldern. Man tar numera bara emot sådana elever, som har möjligheter att tillgodogöra sig en hantverksutbildning. Undervisningen och uppfostran bygger på ett noggrant studium av elevernas individuella förutsättningar. För varje elev förs anteckningar om företagna prov och andra fortlöpande iakttagelser. Åt elevernas kroppsliga välbefinnande och utveckling ägnas mycket stor omsorg. Man söker vidare att genom uppmuntran och intresseväckande arbete stärka deras självförtroende. Många av dem kommer till skolan med en stark känsla av att vara fullständigt odugliga för såväl skolarbete som annan verksamhet. Nu söker man få dem att tro på sig själva och sina egna möjligheter.

¹ V. Helle, Om åtgärder för ungdomens yrkesval och välfärd i England. Pedagogiska skrifter nr 113, Stockholm 1925.

Undervisning i slöjd meddelas ända från början. Till dess eleverna fyllt 16 år, tillbringas halva dagen med manuell sysselsättning, och därefter användes hela arbetsdagen till praktiskt arbete. Gossarna utbildas till trädgårdsarbetare, snickare, målare, murare, plåtslagare och kockar. Hela antalet elevplatser uppgår till över 400. — Åtskilliga byggnader och anläggningar vid skolhemmet har utförts av eleverna själva genom samarbete mellan de olika yrkesgrupperna.

Den långa utbildningstiden motiveras med att de svagt begåvade behöver grundlig träning, om de senare skall kunna ta upp konkurrensen med intellektuellt bättre rustade kamrater. I allmänhet bereder det inga svårigheter att efter slutad utbildning skaffa eleverna plats.

I *Schweiz* har man sedan 25 år i vissa städer organiserat särskilda arbetsklasser för barn i de högre hjälpklasserna. Dessa »specialarbetsklasser» är avsedda för de skoltrötta barn, som visar tydliga tecken på att inte trivas med det vanliga skolarbetet i hjälpklasserna. Den teoretiska undervisningen inskränks i arbetsklasserna till ett minimum av modersmål och räkning (c:a 2 tim. per dag sammanlagt). Hela den övriga tiden används — med undantag för en veckotimme sång och gymnastik — till praktiskt arbete i olika slöjdarter och hushåll samt inte minst i trädgårdsarbete under de tider då detta är möjligt.¹

I *Tyskland* organiserades under Weimarrepublikens tid utbildningsprogram för psykiskt efterbliven ungdom i flera städer. I Nürnberg upprättades efter första världskriget en mångsidig verkstadsanläggning, Wohlfahrtswerkstätte, för utbildning och sysselsättning av krigsinvalider, andra lytta och sådana f. d. hjälpklass elever som på grund av sin efterblivenhet inte lyckats få något arbete.² Dessa senare hänvisades från Jugendamt och Berufsamt, i den mån de inte kunde klara sig själva. Vid Berufsamt fanns en särskild avdelning för f. d. hjälpskolebarn, där testningar och arbetsanskaffning ombesörjdes. Beräkningen att de hjälpbehövande barnen efter 2—3 års vistelse vid skolan skulle kunna bli självförsörjande visade sig riktig. Av de 200 första eleverna blev utbildningsresultatet fullgott i 55,5 procent, tvivelaktigt i 8,5 procent och dåligt i 36 procent.

De efterblivna utgjorde bara en mindre del av hela arbetsstyrkan på c:a 250 personer (vid besökstillfället c:a $\frac{1}{3}$). Då anläggningen var avsedd för så många och så olikartade klienter, blir valmöjligheterna givetvis stora och varje individ kan lättare placeras vid det arbete, som lämpar sig bäst. Verkstäderna för pojkar omfattade följande yrken: snickeri, skomakeri, tapetseri, borstbinderi, metallarbete, skrädderi, bokbinderi, reparationsverkstad. För flickor fanns följande verkstäder: mattor och bastarbeten, cykelnätknytning, pappers- och klistringsarbeten, vävning, tillverkning eller montering av leksaker och en mångfald små industriartiklar. Överhuvud taget betonas att den lätta Nürnbergindustrins produkter (Nürnbergerkram) lämpade sig utomordentligt bra för dessa elever. Tillverkningen var fullt fabriksmässigt upplagd och anläggningen drog bara en obetydlighet i offentliga anslag.

En liknande verksamhet för olika slags partiellt arbetsföra med ett stort inslag av debila fanns i Düsseldorf, Düsseldorfer Lehrwerkstätte für erwerbsbeschränkte Jugendliche.³ Följande yrken var företrädade där: kartongtillverkning, korgmakeri,

¹ Ruth Frøyland-Nielsen, Arbetsklasser för skoltrötta barn, Hjälpsskolan 1940, häfte 3. Enligt uppgift bedrivs ett intressant arbete med efterblivnas yrkesutbildning av Alice Descoudres Vilette utanför Genève.

² Astrid Klasén, Yrkesutbildning åt f. d. hjälpskoleelever i Nürnberg, Hjälpsskolan 1931, häfte 1.

³ Düsseldorfer Lehrwerkstätte's 10-årsberättelse, utgiven 1932, citerad i Seminarierak-kunnigas betänkande, s. 70.

borstbinderi, bokbinderi och inramning, lannesömnad och skomakeri. Verksamheten bedrevs i stort sett efter privatekonomiska linjer, så att inga anslag krävdes för löner och driftkostnader. Vid 1932 års ingång var 87 elever sysselsatta. Efter genomgången utbildning placerades eleverna av arbetsförmedlingen, men en fortsatt kontakt upprätthölls om de unga hade behov av stöd och hjälp.

I allmänhet fanns i Tyskland särskilda fortsättningsskolor inrättade överallt, där man hade hjälpklasser. I Berlin var alla hjälpskolebarn underkastade en 3-årig fortsättningsskoleplikt.¹ Seminariesakkunniga skriver härom:

I Gross-Berlin bestrides undervisningen av dessa lärjungar av särskilda fortsättningsskollärare, bland vilka de flesta har specialutbildning för detta arbete. Undervisningen omfattar 6 timmar i veckan. Obligatoriska ämnen är för gossarna modersmål, räkning och praktiskt arbete (bokbinderi, snickeri eller metallarbete) och för flickorna modersmål, räkning, kvinnligt handarbete och hushållsgöromål. I tillgängliga skolverkstäder får eleverna tillfälle att använda enkla maskiner av de slag, som de i förvärvsarbetet ofta blir ställda inför. Huvudsyftet är dock icke att utbilda dem i något bestämt yrke utan att allmänt uppöva deras handlag och därigenom öka deras möjligheter att försörja sig. Vidare finns vid en kvinnlig yrkesskola frivillig ettårig utbildningslinje i hushållsgöromål, avsedd för flickor som genomgått hjälpklass. Undervisningen är daglig och åsyftar utbildning för anställning som hembiträden. För att åstadkomma ett tillförlitligt underlag för yrkesrådgivning och arbetsanvisning införes under hela skoltiden i hjälpklasserna såväl lärarnas som läkarnas fortlöpande iakttagelser rörande varje enskilt barn i en s. k. personalakt. Därjämte utfärdas numera vid skoltidens slut en utförlig redogörelse för varje barn och däri angives, vilka kunskaper och färdigheter barnet uppnått i de olika skolämnena. Särskild vikt lägges vid de iakttagelser som blivit gjorda under det praktiska skolarbetet (handarbete, slöjd o. s. v.). De sålunda erhållna uppgifterna ställes sedermera till yrkesrådgivningens förfogande.

I *Warszawa* fanns före kriget ett mångsidigt upplagt seminarium för särskolelärare, och vid dess övningsskola erbjöds efter de 6 obligatoriska skolåren en 3-årig frivillig fortsättningsskola.² Också efter denna tid kunde de som ville få gå kvar längre tid. Hela förmiddagarna upptogs av praktiskt arbete i skolans verkstäder för skomakeri, bokbinderi, snickeri (för pojkar) och tvätteri, systuga och skolkök (för flickorna).

På eftermiddagarna, när fortsättningsskolans elever hade några teoretiska timmar, fick de övriga skolbarnen tillträde till verkstäderna.

I *Holland* har man redan tidigt i flera städer infört kuratorer, som varit hjälpklassbarnen till stöd vid deras arbetsanskaffning o. s. v.³ För de lägst stående bland de psykiskt efterblivna fanns före kriget arbetsstugor på ett 20-tal orter (kallade arbetsinrättningar för psykiskt undermåliga). Detta jämte den fortlöpande kontrollen genom kuratorerna gjorde att anstaltsvistelse i många fall kunde undvikas. Några direkta åtgärder för yrkeskolning av hjälpklassbarnen är däremot inte bekanta i Holland.

¹ Seminariesakkunnigas betänkande, s. 69.

² Marie Pedersen i en reseberättelse i *Hjälpskolan 1938*, häfte 3.

³ Seminariesakkunnigas betänkande, s. 72.

Förslag till yrkesutbildning och arbetsträning

Allmänna synpunkter

De debilas yrkesanpassning hänger i avgörande grad på att de kommer in i arbete, som de går i land med, och att deras miljö i arbetet överhuvud taget är skonsam. De får inte pressas för hårt fysiskt men inte heller utsättas för den psykiska press, som det innebär att ständigt höra ett olustfödande tjat och stickord för dåliga arbetsprestationer, långsamhet, dumhet eller vad som i varje särskilt fall kan vara mest angripligt. Detta kan också undgås, om ungdomarna före sitt utträde på den fria arbetsmarknaden har haft tid och tillfälle att träna upp sin allmänna händighet, sina kroppskrafter, förmågan att arbeta snabbt o. s. v. — allt detta som avses kunna ske under de praktiska avslutningsåren i hjälpskolan. Fordringarna skall avpassas så, att eleverna kan känna glädje och tillfredsställelse över sina prestationer, och läggas så, att elevernas starkaste sidor här kan upptäckas, vilket är av största betydelse för yrkesvalet.

Den ytterligare arbetsträning eller direkta yrkesutbildning, som kan behövas för en del av eleverna, kan sedan antingen vara förlagd till en yrkeskola eller äga rum ute på arbetsplatserna. Huvudsaken är att de unga under en tid efter skolans slut står under en insiktsfull personlig ledning av kuratorn, som ser till att arbetsuppgifter och arbetsplatser är lämpliga för dem.

Erfarenheten har klart visat, att ungdomarna från hjälpklass i allmänhet är i behov av ekonomiskt stöd, om de skall kunna ägna sig åt någon utbildning eller ta ett mindre betalt arbete, som innebär möjlighet till bättre försörjning i framtiden. För dem som kommer in i yrkesskola gäller då samma stipendiebestämmelser som för andra, d. v. s. de kan efter behovsprövning få statsstipendier på för närvarande upp till 90 kronor i månaden, om de för skolans skull vistas på annan ort, högst 75 kronor om de kan bo i sina hem.¹

Rörande de övriga debila ungdomarna, de som efter skolans slut placeras ut på arbetsmarknaden, föreslår kommittén, att de vid behov skall kunna få en viss ekonomisk hjälp, som dock inte bör få karaktär av löpande understöd utan vara av tillfällig natur, t. ex. anskaffning av kläder. Kuratorn bör för detta ändamål få ett årligt anslag av kommunala medel i analogi med det i folkskolestadgan § 49 föreskrivna understödet.

Det är av största betydelse, att kuratorn har möjlighet att utan dröjsmål och formaliteter kunna ge en hjälpbehövande debil pojke eller flicka ett handtag. Det har t. ex. visat sig, att också elever vid tempoarbetsskolan i Stockholm, trots att de åtnjuter statsstipendier, vid många tillfällen begärt hjälp med någon viss utgift, som bevisligen varit av så trängande art, att

¹ I proposition till 1947 års riksdag föreslås att övre gränsen för stipendierna höjes till 115 kronor, samma som studiehjälpen till elever vid högre skolor.

eleven måst sluta sin utbildning och ta ett förvärvsarbete, om inte kuratorn kunnat ingripa.

De nya yrkesskolor och arbetsträningsinstitut som behövs, bör organiseras som *producerande verkstäder med huvudvikten lagd på tempoarbete*. Kurs-tidens längd skall vara beroende av elevernas förmåga och av arbetets krav i varje särskilt fall. Den som till äventyrs inte går i land med en påbörjad utbildningsgren skall i tid överföras till något annat arbete, så att ingen lämnar yrkesskolan-träningsverkstaden utan att ha övat upp sig i någon arbetsart. Den tid eleverna på så sätt tillbringar inom skolan kan komma att variera mellan några månader och ett par tre år. (Om de svårast handikade se nedan.)

Den stora svårigheten är att kunna erbjuda träning i så skiftande arbetsarter som här kan behövas. Det är tänkbart, att en del av dessa arbets- och skolningsplatser kan förses med flera olika industrienheter och att också transportarbete o. d. ingår i de grenar som man driver och tränar elever i. Å andra sidan tillåter inte elevantalet i många län och medelstora städer, att mer än högst en verkstadsskoleavdelning upprättas. *Utbyte av elever mellan närliggande län* bör då kunna ske, så att en elev får den lämpligaste utbildningen, också om det blir på en annan skola än hemortens.

Samarbete med skolningsorganisationerna för de partiellt arbetsföra och sinnesslöa bör ske, och redan vid planläggningen måste de olika gruppernas krav sammanjämkas så att de skiftande behoven blir bäst tillgodosedda utan dubbelorganisation.

Uppgiften att länka in de debila ungdomarna på de lämpligaste yrkesbanorna är många gånger så krävande, att det skulle vara behövt med *psykotekniska undersökningar* som komplettering till lärarens, skolläkarens och kuratorns omdöme. Kommittén föreslår i avsnittet om den centrala ledningen av stödåtgärderna (s. 103) en *till arbetsmarknadscommissionens yrkesvägledningssektion knuten tjänsteman*, som skulle få till uppgift att hålla kontakt med hjälpklasskuratorerna och ute i skolorna biträda med yrkesvägledningen av de debila barnen. Till att börja med är det nödvändigt, att *metoder för psykoteknisk anlagsprövning av just dessa barn utarbetas*.

Arbetsträningsinstitut för debila med svåra arbetshinder

Det är givetvis svårt att förutse hur stor del av de från hjälpskolan avgångna eleverna, som med kuratorsstödet och det ekonomiska bidragssystemet kan få sin arbetsskolning ordnad direkt i yrkeslivet, och hur många som behöver och önskar en skolmässig, mer eller mindre terapeutiskt inriktad tränings- och utbildningsperiod före utträdet på den öppna arbetsmarknaden.

Hittills har inte alls det problemet vidrörts, att en liten del av de debila i likhet med grupper av de bildbara sinnesslöa och av de i olika avseenden sjuka och klena personer, som innefattas i de partiellt arbetsförs skara, kan komma att behöva fortsätta under många år, kanske hela livet, i »skyddat arbete».

Det är betecknande, att man i den nya engelska lagen om arbetsberedning för partiellt arbetsföra, Disabled persons act 1944, innefattar också »mental defectives» av debilkategorin i de grupper som på ansökan kan upptas på de register, från vilka arbetsvårdsmyndigheterna (rehabilitation officers) placerar in de partiellt arbetsföra i de större företagen, som är lagligt förpliktade att ta minst 2 procent av sin arbetsstyrka från denna grupp.

Det förutsätts dock, att de som på detta sätt tvångsplaceras skall kunna utföra en skälig arbetsprestation och uppbära normal lön härför. Det ligger i företagets eget intresse att försöka sätta »invaliden» på någon post, där han kan göra full tjänst.

De personer, som inte kan tas emot av företagen, skall sysselsättas i statliga fabriker, där arbetet utföres under »shelter conditions». Ett par sådana är igångsatta, en i Wales, en i Manchester. Den sistnämnda institutionen tar emot c:a 200 arbetare. Den arbetar för närvarande på tre avdelningar, en för metallarbete, en för snickeri inklusive målning av möbler m. m. och en som tar emot udda beställningar av växlande slag. Man arbetar för såväl offentliga som enskilda kunder.

Arbetet är direkt ställt i hälsovårdens tjänst. För epileptiker är t. ex. ett särskilt rum inrett, där de får hålla till med ofarliga arbeten. Varje månad blir alla de arbetande läkarundersökta, en sköterska är ständigt närvarande i fabriken.

Det är givetvis tänkbart, att många så småningom förbättras under vistelsen i denna skonsamma arbetsmiljö och kan flytta ut i det vanliga arbetslivet. Det är också tänkbart, att många kommer att stanna för alltid här.

När det gäller en direkt uppträning efter en vanlig sjukdom har man andra s. k. »rehabilitation centres», där vistelsen bara är tre månader lång men där tiden utnyttjas intensivt till såväl fysisk som psykisk återuppbyggnad.

De åtgärder, som beslutats eller planeras i vårt land för lösningen av de partiellt arbetsförs yrkesfråga, går i första hand ut på att med olika åtgärder få de lytta, döva o. s. v. att inpassa sig i det normala arbetslivet. Det är dock troligen bland de psykiskt utvecklingshämmande och -störda, som de största anpassningssvårigheterna möter. Att det därför också i vårt land finns ett ofrånkomligt behov av några sådana »skyddade» arbetsplatser med såväl terapeutiska uppgifter som mera konstanta försörjningsmöjligheter för de svårast handikapade, synes obestridligt.

Det första problem, som då möter, är om man skall blanda intellektuellt efterblivna med andra svårt arbetshämmande på dessa arbetsställen.

Om man bara räknar med att där sysselsätta sådana handikapade personer, som kan bo ute i sina hem och som klarar sig själva på sin arbetslön, eventuellt kompletterad med folkpension eller understöd, synes inga praktiska skäl tala emot detta. Att staten genom sin arbetsvårdsmyndighet bör driva dessa företag eller institutioner synes självklart; ett privat drivet företag av detta slag har alltid svårt att stick i stäv mot sina egna ekonomiska in-

tressen tillgodose den terapeutiska synpunkten och att i sinom tid släppa ifrån sig de arbetande som kan stå på egna ben ute i arbetslivet.

Från hjälpklassklientelet skulle en liten del behöva komma i åtnjutande av det långvariga eller kanske förblivande stöd, som ett sådant »*arbets-träningsinstitut*» kunde erbjuda. Ungdomsvårdskommittén vill därför understryka behovet av att sådana kommer till stånd så snart som möjligt. Att ett sådant i varje län skulle behövas, synes inte vara någon överskattning.

Kommittén för partiellt arbetsföra föreslår i sitt betänkande (SOU 1946: 65), att ett sådant institut på försök upprättas och drives av arbetsvårdsbyrån i arbetsmarknadskommissionen. En inom utbildningsdelegationen övervägd plan på att föreslå upprättande av ett institut i varje län skrinlades tills vidare.

Ungdomsvårdskommittén föreslår, att tanken tas upp till förnyad prövning, och att alla de grupper, som har behov av att institutet kommer till, då tas med i beräkningen, framför allt de bland de sinnesslöa, som inte behöver vistas på anstalt men som inte heller kan gå direkt ut i arbetslivet eller komma in på de för hjälpskolebarn nedan skisserade yrkesutbildningsanstalterna.

Det bör ligga inom ramen för den blivande *arbetsvårdsbyråns* arbete att inkomma med sådan utredning och förslag.

Särskilda yrkesskolor för hjälpklassbarn

Det har redan tidigare framhållits, att yrkesskolningen för de bättre rustade debila barnen *inte* heller får *läggas upp för ambitiöst*. Om den mer allmänt utvecklade, lustbetonade praktiska sysselsättningen under det eller de sista obligatoriska folkskoleåren lyckas ge dessa ungdomar större händighet och mera förtroende till den egna förmågan, skulle det efter skolans slut mera gälla att *träna upp förmågan till snabbt och ordentligt arbete*.

Den frågan uppställer sig då, om våra yrkesskolor är beredda att ta upp denna verksamhetsgren vid sidan av sin normala, på mera kvalificerade arbetsuppgifter inriktade undervisning. Den erfarenhet, som stockholmskolan givit, är visserligen alltför kort för att kunna tas eller åberopas som absolut bindande bevis åt något håll. Det förefaller dock som om man hade rätt att dra följande slutsatser:

Så som yrkesskolorna för närvarande arbetar och så som deras lärare är utbildade, är yrkesskolorna *inte* rustade att ta emot detta klientel. Också om de får hålla dem i särskilda avdelningar eller sätta upp särskilda yrkesskolor, gäller samma sak: lärarna är inte skolade och inte utvalda ur synpunkten att ta hand om så olikartade och ofta svårförståeliga ungdomar, som det här gäller.

Nästa fråga är om yrkesskolorna skulle kunna bygga upp en helt artskild arbetsskolning av den behövliga typen, *om lärarna finge hjälpskoleutbildning*, så som föreslås ske för dem som i framtiden skall ha hand om dessa barns utbildning. Härpå vågar man säkerligen svara ja. Det blir ju med varje dag allt tydligare, att den traditionella utbildningen av yrkesmän inte ensam är tillräcklig för vår arbetsmarknads och våra ungdomars behov. Yrkesskoleväsendet måste därför i en snar framtid bli utvidgat och förändrat till att omfatta mycket flera arbetsformer än nu.

Om en utbyggnad av yrkesskoleväsendet, liknande den kommittén i annat sammanhang skisserar, kommer till stånd och tillåter en smidig kombination av arbete på fria marknaden och i skolverkstäder och lärosalar, är det tänkbart och önskvärt, att också de bättre debila barnens arbetsträning och inövning i yrket så att säga ledes från samma central.

Man måste bara vara uppmärksam på de speciella svårigheter, dessa barn kan råka ut för, om man placerar ut dem direkt på arbetsplatser, där takten och kraven är för högt uppdrivna för de debila, om de kommer som nybörjare, men där de efter en viss träning i skolverkstäder av liknande slag kan lyckas utmärkt. Kuratorn kan visserligen jämna vägen för dem genom att stå i kontakt med förmän och arbetsgivare. Ofta är det dock nyttigt och i många fall nödvändigt med en tids skolmässig undervisning och träning före debuten på fria marknaden.

I programmen med deltidsskolning och deltidarbete bredvid varandra, är det ju vanligen den teoretiska sidan av yrkesutbildningen, som tänkes förlagd till skolan. För de debila barnen bör man emellertid inskränka eller helt avstå från teoriundervisning i samband med yrket. Det förefaller därför som *om antingen heltidsskolning under kortare eller längre tid* eller *utplacering på arbetsplatser men i övervakat arbete* vore de två bästa utvägarna att välja mellan för flertalet barn från hjälpskolan.

(Det förutsätts givetvis, att om ett barn under sina hjälpskoleår »växt ifatt» och nått normal eller nära normal förståndsutveckling, skall han inte längre räknas in i debilbarnskategorin utan följa samma vägar som sina kamrater i normalklasserna.)

Den praktiska frågan hur många det kan komma att bli, som behöver och önskar besöka en heldagsskola för hjälpklassbarn, är omöjlig att besvara. Ansökan till Stockholms yrkesskolors avdelning för hjälpklasspojkar inlämnades tredje året den var i verksamhet, hösten 1946, av 46 elever, vilket utgjorde 38 procent av de från hjälpklasserna avgående pojkarna. Sex stycken tog tillbaka sin ansökan före kursens början och cirka tre fjärdedelar av de kvarstående sökande kunde tas emot, till en början på prov.

Av flickorna från Stockholms hjälpklasser gick samtidigt 25 stycken till Torborgsskolan och 2 till en kurs för utbildning av sömmerskor inom kon-

fektionsindustrien. Dessa flickor kom från klass 7 i folkskolan och fullgjorde sitt 8:e år genom yrkesskoleåret. Skolgången var alltså inte frivillig.

Lockelsen från arbetsmarknadens många nu välbetalta springpojksplatser är dock svår, då det ekonomiska läget i dessa barns familjer som nämnts oftast är dåligt. Kunde yrkesskolan erbjuda något bättre ekonomiska villkor än nu, skulle säkert ansökningarna bli flera. De »flitpengar» som utgår är 2 kronor per vecka under det första skolåret, 4 kronor under andra.

Utän att våga nämna några procenttal beträffande de barn, som i framtiden kommer att gå igenom hjälpklasserna, kan man utgå från att det behövs minst en avdelning av en sådan hjälpyrkesskola (eller bättre: central praktisk skola) i varje län och varje stad som inte deltar i landsting.

För att möjliggöra variation i utbildningen bör som ovan nämnts närliggande län därför samverka, så att om man har utbildning i metallarbete på ett håll, träindustri på ett annat, lantbruksarbete, djurskötsel eller trädgårdsarbete på ett tredje, dessa skolor kan ta emot elever från andra län, om dessa önskar annan utbildning än hemortens skola kan ge.

Kommittén önskar, att dessa yrkesskolor i lika mån blir *tillgängliga för pojkar och flickor*; enda villkoret bör vara den personliga lämpligheten. Det torde dock vara praktiskt att ordna en och annan kurs med speciell inriktning på s. k. *kvinnliga yrken*. *Sömnadsutbildning* har både vid Torborgsskolan och Stockholms stads yrkesskola (konfektionssömnad) visat sig vara lockande och kunna leda till framtida försörjning för en del hjälpklassflickor. Utbildning till *tvättpersonal* och *anstaltsbiträden* bör likaledes ligga nära till hands.

Utbildning på arbetsplatsen

Till sist har kommittén att beakta vilka hjälpåtgärder som kan behövas för de ungdomars del, som *direkt från den obligatoriska skolan övergår till arbete ute på arbetsmarknaden*. Av allt att döma kommer denna väg att också i framtiden väljas av åtskilliga, *troligen flertalet* av de debila ungdomarna. Enligt kommitténs uppfattning är den form av yrkesträning och utbildning, som yrkeslivet självt ger, många gånger den bästa för just dessa ungdomar, förutsatt att de kommer in i sådana arbeten, som leder till framtida sysselsättning. Det är emellertid just på den punkten, som missförhållandena är så talrika i dag, och kommitténs förslag om praktisk yrkesorientering i skolan, kompetent yrkesvägledning och senare kuratorsstöd avser att bättra på detta.

Det förutsättes alltså, att varje elev som från sin folkskola kommer ut i arbetet, står i *intim kontakt med en kurator*, som också har förbindelse med

hemmet och arbetsplatsen. Kuratorn skall kunna följa det valda yrkets lämplighet och elevens allmänna anpassning i arbetet och på fritiden. Om det uppstår konflikter på arbetsplatsen eller i hemmet, skall han hjälpa till att reda upp dem och om det är nödvändigt påkalla ändringar i de yttre förhållandena — t. ex. annat arbete, egen bostad o. s. v. Genom den välvilliga kontakt kuratorn har med den unge själv har han vidare möjlighet att påverka honom i önskad riktning, när det gäller hans sätt att förhålla sig mot omgivningen.

Ibland är emellertid allt detta otillräckligt: aldrig så goda råd kommer till korta, där bara en *kontant ekonomisk hjälp* kan göra effekt.

Varje elev, som går på en yrkesskola, kostar det allmänna betydande belopp dels i undervisningskostnader, dels i stipendier till uppehållet under skoltiden. Det synes då ligga i allas intresse, att samhället skall kunna lämna ett visst ekonomiskt stöd — som i varje fall kan beräknas bli väsentligt mindre — också till de av hjälpklassernas f. d. elever, som så att säga sköter sin yrkesskolning själva genom att gå direkt ut i arbetslivet. I de fall, då arbetet innebär något av en utbildning för framtiden, är sannolikheten för att inkomsten inte fullt skall räcka till uppehållet under de första åren störst. Samtidigt är det för närvarande så lätt att i städerna få t. ex. ett välbetalt expressarbete, som dock är ytterst olämpligt för unga pojkar i allmänhet och för debila i synnerhet, att de ofta så gott som tvingas att gå över till något liknande.

Inom yrkesöverstyrelsen övervägs för närvarande ett förslag, att *lärlingar, som får sin utbildning på annan ort än hemorten*, skall komma i åtnjutande av samma grundstipendium till hjälp med vivret under lärlingsåren, som utgår till studielämplig ungdom i högre skolor utanför hemorten. Om ett förslag i denna riktning skulle vinna myndigheternas bifall, föreslår ungdomsvårdskommittén, att samma arrangemang skall kunna tillämpas för f. d. hjälpklassbarn, om de för sin utbildning är hänvisade till att ta ett arbete på annan ort. Kravet på att arbetet skall innebära en direkt lärlingsutbildning (kontrakterad) torde dock inte böra upprätthållas, då det för denna grupp kan vara behövt med en tids »lära», då de får lägre lön, också om de syftar till enklare arbete än det egentliga industriella yrkesarbetet.

I analogi med studiehjälpen till läroverkens elever skulle det ligga nära till hands, att också sådana ungdomar som får sin lärlingsutbildning på hemorten kunde få ett behovsprövat tilläggsstipendium. Skulle så bli möjligt för lärlingar i allmänhet, vill kommittén föreslå att de debila barnen får samma förmån, om de befinner sig i sådant arbete, som innebär en skolning för framtiden men inte ger full försörjning i början.

Nu har det vid överläggningar med arbetsmarknadens båda parter, arbetsgivare och arbetare, framkommit *starka betänkligheter mot varje form av*

löpande understöd till ungdomar, som är anställda i arbetslivet. Ett sådant tillskott till lönen från samhällets sida kan inte undgå att betraktas som en sorts *subvention åt arbetsgivarna* och avvisas därför obevekligt från båda håll.

Invändningarna skulle måhända kunna anses ha mindre vikt, när det gäller de *debila* ungdomarna; med en viss rätt kunde det sägas, att deras långsamhet och svårighet att lära, deras ofta större risk för olycksfall och missöden i arbetet skulle motivera, att de betalades lägre under den tid de får lära upp sig i ett arbete. Å andra sidan är det alltid *vanskligt med specialkontrakt* för denna grupp av arbetande — de blir mera utprickade än behövt, och i de fall, då en debil gör precis lika gott arbete som en annan, skulle arbetsgivaren kunna utnyttja anordningen till egen vinning.

I avvaktan på att generella bestämmelser om utbildningshjälp kan komma till stånd för ungdom, som arbetar ute på arbetsmarknaden (och i ett annat avsnitt kommer ungdomsvårdskommittén tillbaka till frågan, då i samband med förslag om en breddvidskolning för unga arbetande i alla yrken, varvid stipendierna bör täcka den under skolningen förlorade arbetsförtjänsten), skulle dessa ungdomars hjälpbehov kunna fyllas på ett smidigt sätt, genom att *kuratorerna till sitt förfogande får ett anslag, som de får använda i ömmande fall, exempelvis till kläder, respengar o. s. v.*

Utom det begärda anslaget till avlöning för kuratorerna, föreslår kommittén, att medel ställes till hjälpskolekuratorernas förfogande för att såsom understöd lämnas till behövande f. d. hjälpskoleelever, som är ute i arbete.

Kommittén har övervägt att begära ett sådant statsanslag att förslagsvis utgå under rubriken stipendier till yrkesskoleelever. Av hänsyn till de invändningar mot en sammanblandning av skolstipendier och lönetillägg, som redovisats ovan, har kommittén dock stannat för att kommunerna bör åläggas att ställa medel till förfogande för ovan beskrivna understöd åt f. d. hjälpklass elever, som håller på att vinna fast fot inom ett yrke men behöver tillfällig ekonomisk hjälp.

Den enklaste formen torde vara att som villkor för erhållande av statsbidrag till avlöning av kurator föreskriva skyldighet för vederbörande kommun att anslå medel till här angivet ändamål. Detta anslag skulle bli av samma karaktär som skolhjälp enligt folkskolestadgan § 49, och det bör givetvis förvaltas av folkskolestyrelsen, som dock bör ge kuratorn viss handlingsfrihet vid utdelningen.

Om den centrala ledningen av stödåtgärderna

Kärnpunkten i det stöd, som kommittén föreslår för de debila barnen, ligger i att »*hjälpkoleprincipen*» genomgående kommer till användning i dessa barns utbildning och behandling, alltså att man för densamma söker skapa en miljö, där deras anlag kan utvecklas i lugn och ro och där de kan växa upp utan sådana konflikter och sådan psykisk press, som annars så ofta resulterar i karaktärsdefekter och uppföranderubbningar, vilka sedan i sin tur gör dessa ungdomar till problem för dem själva, deras familjer och samhället.

Den grundläggande förutsättningen för ett sådant program är tydligen, att hjälpskolan byggs ut så som skisserats i det föregående,¹ att regelbundna undersökningar av barnmaterialet äger rum och att skolväsendet förfogar över de sociala hjälpformer som behövs för varje barns riktiga omhändertagande (inackorderingshjälp, skolhem o. s. v.). Allt detta bör organiseras och ledas av *skolöverstyrelsen i samverkan med landsting och kommuner*. För hjälpklassfrågorna bör överstyrelsen bygga ut en avdelning med den behövliga kapaciteten allt eftersom arbetet växer. Särskilt framväxten av centrala hjälpskolor och organiserandet av den skolform som kommittén kallat »*praktiska fortsättningsskolan*» för hjälpklassbarnens sista folkskolår kräver ny personal för att gå landstingen och skoldistriktet till handa med råd och praktisk hjälp. — *Hjälpklasskuratorerna*, som normalt bör vara hjälpklasslärare med eller utan undervisningsskyldighet, föreslås bli knutna till skolan såtillvida, att de utnämnes av skoldistriktet och avlönas av skolväsendet. Behörighet för sökande av kuratorstjänst bör meddelas av skolöverstyrelsen.

I sin egenskap av »*eftervårdare*» med tonvikten lagd på yrkesvals- och yrkesanpassningshjälp har de föreslagna kuratorerna en naturlig anknytning till yrkesvägledningen. Kommittén föreslår också att en tjänst som *konsulent för hjälpklassbarnens yrkesvägledning* och för kontakten med hjälpklasskuratorerna inrättas i *arbetsmarknadskommissionens yrkesvägledningssektion*. Att denne också har hand om uppläggning och genomförande av de yrkesanlagstestningar, som kommittén föreslagit skall äga rum i den »*praktiska fortsättningsskolan*», garanterar en intim kontakt med hjälpskolan. — I den mån debila ungdomar omhändertas i arbetsträningsinstitut lydande under *arbetsvårdsorganen* blir arbetsmarknadskommissionen åter chefsmyndighet.

Ännu en chefsmyndighet berörs av detta program, nämligen *överstyrelsen för yrkesutbildning*. De yrkesskolor (»*centrala praktiska skolor*» i länen och motsvarande självständiga avdelningar av yrkesskolorna i de större städerna)

¹ Lika nödvändigt är det givetvis, att tillräckligt antal platser vid sinnesslöskolor skapas, något som landstingen ju är i färd med för närvarande.

som kommittén föreslår skall inrättas för hjälpklassbarnens yrkesträning, föreslås sortera under yrkesskoleväsendet. Men eftersom det här är fråga om en avvikande typ av yrkesskolning med huvudvikten lagd på träning i enkla arbetsarter och med elevernas totala anpassningsproblem som ständigt ögonmärke, är det nödvändigt med en särskild expert inom yrkesöverstyrelsen för denna gren.

Den centrala ledningen av de stödåtgärder som kommittén föreslår skulle alltså komma att ligga hos *tre myndigheter: skolöverstyrelsen, arbetsmarknadskommissionen och yrkesöverstyrelsen*. För att säkra effektiviteten och samordningen av de olika åtgärderna i programmet bör skolöverstyrelsens hjälpklassavdelning *regelbundet samråda* med de övriga myndigheterna, så att utbyggnaden sker planmässigt.

När det gäller de ungdomar som slutat skolan bör arbetsmarknadskommissionen och yrkesöverstyrelsen i vissa frågor utöva gemensam ledning, t. ex. vid elevfördelningen till de planerade utbildningsställena.

TIONDE KAPITLET

SAMMANFATTNING

Motivering

Utifrån humanitära, sociala och socialekonomiska synpunkter föreslår ungdomsvårdskommittén ett utvidgat samhällsstöd för de barn och ungdomar, som faller inom debilgruppen. Härmed avses de som utan att vara sinnesslöa dock på grund av svag förståndsutveckling inte förmår tillgodogöra sig den vanliga folkskolans undervisning. Erfarenheten har visat, att dessa ungdomar oftare än andra företer uppfostringssvårigheter i barndomen och »vanart», respektive brottslighet i högre åldrar. Nyare undersökningar tyder emellertid på att denna överfrekvens i stor utsträckning torde kunna undvikas genom att de debila barnen får en för dem lämpad undervisning i skolan med praktisk arbetsträning för alla och direkt yrkesutbildning för en del samt därefter ett personligt stöd i en kurator med inriktning på yrkesvägledning och läkepedagogisk rådgivning.

Hjälpklassbarnens ställning i samhället

Eftersom det är av största vikt att inte samhällets hjälpåtgärder för debilbarnsgruppen motverkas av en fientlig inställning från föräldrarnas sida, bör skolmyndigheter och opinionsbildande instanser, såsom press och radio, göra allt för att skapa en rättvis och human inställning till hjälpklassbarnen. För att underlätta den önskvärda utvecklingen av den allmänna opinionen på denna punkt bör namnet hjälpklass ersättas av en neutralare benämning, förslagsvis B-klass. Vidare bör vissa statliga verk, framför allt statens järnvägar och posten, ändra sina bestämmelser om personalintagning, så att de inte generellt utestänger personer, som avgått enligt folkskolestadgan § 48.

Efterblivenhetens natur

Kommittén har i detta sammanhang anfört en del nyare rön, som visar att en en gång konstaterad psykisk efterblivenhet inte alltid får betraktas som en för all framtid giltig klassificering. Ibland är det fråga om en försenad ut-

veckling och barnet växer så småningom ifatt. Den intellektuella utvecklingsrubningen kan också i vissa fall ha sina orsaker i sådana faktorer, som låter sig påverkas av medicinsk, psykologisk eller pedagogisk behandling, och det är kommitténs förhoppning, att den psykiska hälsovården och skolan i samverkan i framtiden skall kunna ge varje efterblivet barn all tänkbar hjälp i denna riktning och att kännedomen om detta i det långa loppet är den allra säkraste vägen till att ge hjälpskolan ett gott anseende bland målsmän och allmänhet.

Hjälpskolans utformning

För att de psykiskt efterblivna barnen skall kunna diagnosticeras och så tidigt som möjligt få del av de stödåtgärder, som planeras, föreslår kommittén, att skolmognadsprov och regelbundna testningar införes i folkskolan. Vid uttagningen till hjälpklass bör en social utredning och en barnpsykiatrisk undersökning tillsammans med intelligenstagningen och läraromdömet ligga till grund. Testningskunniga hjälpklasslärare eller personal från den psykiska hälsovården bör finnas tillgängliga för individualprövningar i varje skoldistrikt. Vid grupptestningar torde vanliga lärare kunna tjänstgöra; kortare kurser bör för ändamålet ordnas av skolöverstyrelsen.

Utarbetandet av lämpliga testningsprogram har påbörjats inom skolkommissionen.

De organisatoriska förslag, som kommittén framlägger, är följande.

1. *Utbyggnad av hjälpskolan.* Frekvensen av debilitet i folkskoleåldern synes enligt nyare undersökningar snarare hålla sig omkring 5—6 procent av varje årsklass än omkring 2,5—3 procent, som man tidigare räknat med. För närvarande går inte fullt en procent av folkskolans elever i hjälpklasser. Kommittén föreslår, att hjälpskolan utbygges, så att alla barn, som efter en noggrann individuell prövning och lärarens erfarenhet behöver gå i sådan klass också skall kunna få göra det. Någon skyldighet för skoldistriktet att ordna hjälpklassplaceringen har kommittén dock inte förordat för närvarande. På grund av bristen på utbildade hjälpklasslärare skulle det i varje fall bli verkningslöst för den allra närmaste framtiden.

Genom uppmuntran från de centrala skolmyndigheterna och folkskoleinspektörerna förutsättes det dock givetvis, att hjälpklasser kommer till stånd överallt där antalet barn i denna grupp uppgår till minst 10. Där bebyggelsen är spridd kommer det att bli behövt med inackordering (eller skjuts) av barnen. För debila barn, som barnvårdsnämnderna omhändertagit för uppfostran, föreslås att placering i hjälpklass blir obligatorisk så snart inackorderingsmöjligheter beretts.

2. *Staten övertar alla merkostnader för barns placering i hjälpklass.* Kommittén föreslår att för barn, som inackorderas i skolhem eller i eget eller

annat skoldistrikt för att kunna få gå i hjälpklass, skall statsbidrag utgå för täckande av *hela* inackorderingskostnaden (statsbidraget utgår eljest med 80 procent). Vidare framhålles att denna bestämmelse inte får göras fiktiv genom att statsmyndigheterna bara godkänner en alltför låg dagskostnad som »skälig» och beräknar statsbidraget härpå.

3. *Landstingen bör bygga skolhem för hjälpklassbarn.* Landstingen bör ta initiativ till byggande av skolhem för sådana debila barn, som inte eljest kan bli placerade i hjälpklass. Bestämmelserna om statsbidrag till skoldistrikt, som bygger och inreder skolhem föreslås utvidgade att också gälla landsting och samverkande skoldistrikt, som ställer sig som huvudmän för skolhem. Om hemmet huvudsakligen är avsett för hjälpklassbarn, bör bestämmelsen om ett minimiantal av 20 barn uppmjukas så att även ett lägre antal, förslagsvis lägst 12, kan ifrågakomma.

För hjälpklassbarn, som är placerade i landstingens skolhem, skall samma statsbidragsbestämmelser gälla, d. v. s. att staten också här bekostar hela inackorderingen.

Försök bör vidare göras att placera ut hjälpklassbarn, som behöver inackorderas, gruppvis om 2—5 stycken i enskilda familjer. Om samma dagskostnad på upp till 5 kronor, som beräknas utgå för läroverkselever, utgår för dessa barn, kan man måhända finna hem i hjälpskoleorterna för åtskilliga barn på denna väg.

4. *Övergångsskola för hjälpklassbarn.* För att ge hjälpklass eleverna tillfälle till övning i olika praktiska färdigheter, som kommer dem till nytta både i deras privata liv och i yrkesarbetet, föreslår kommittén, att det eller de sista obligatoriska skolåren får formen av en praktiskt betonad övergångsskola med huvudvikten lagd på manuellt arbete utan direkt yrkesinriktning. Visst försöksarbete utanför skolan kan dock i yrkesorienterande syfte få äga rum under denna tid. Lärarna i praktiska ämnen måste få tillfälle till »hjälp-skoleutbildning». I samband med lärarutbildningsfrågan föreslås, att korta kurser i hjälpskolepedagogiska frågor (på ett par tre dagar) anordnas för landsbygds lärare, som ännu och förmodligen allt framgent kommer att ha en och annan debil elev i sina vanliga klasser.

5. *Hjälpskolekuratorer.* Kommitténs huvudförslag när det gäller eftervården av de debila, är att varje skoldistrikt, som har hjälpskola, skall utse en person, vars behörighet godkänts av skolöverstyrelsen, till kurator för de från hjälpskolan avgångna eleverna. Normalt förutses denne bli vald bland hjälpskollärarna på orten. Hans avlöning utgår av statsmedel på samma sätt som arvudet för timplärtjänst i folkskolan. För varje 500-tal barn i folkskoleåldern i distriktet beräknas kuratorsarbetet bli avlönat såsom för en veckotimme, d. v. s. med 170—200 kronor per år.

Kuratorernas uppgifter är att redan före skolavslutningen träda i kontakt med eleverna och sedermera stå i personlig kontakt med alla f. d. hjälpklass-

elever, tills dessas levnadsförhållanden inte ger anledning till några bekymmer. Till kuratorernas förfogande skall skoldistriktet ställa ett visst anslag av kommunala medel, som kan användas för att i kritiska situationer hjälpa ungdomar exempelvis under de år, då deras arbetsinkomster är otillräckliga för sådana nödvändiga behov som kläder o. d.

6. *Yrkesutbildning och arbetsträning.* För hjälpklassernas elever bör finnas möjligheter att som påbyggnad på den praktiska fortsättningsskolan genomgå en yrkesutbildning vid särskild yrkesskola. Under ledning av på debilundervisning särskilt inriktade och specialiserade yrkeslärare bör yrkesutbildning här bedrivas i en sådan takt — med sådan långsam stegring av svårighetsgraden — att de debila eleverna hinner få ordentlig träning och säkerhet i arbetsarter, där deras bästa individuella egenskaper kommer till sin rätt. Detta förutsätter, att utbildningstiden inte fastlåses och att stor individuell differentiering sker, varför utbildningen av de debila bör ske i särskilda yrkesskolor eller skilda avdelningar av andra yrkesskolor. Sådana bör upprättas av kommunernas och landstingens yrkesskolestyrelser i den omfattning som behovet kräver. Utbyte av elever mellan olika skolor bör ordnas, så att urvalet av yrkeslinjer blir större för de enskilda eleverna.

För hjälpklassungdomar med svåra arbetshämningar föreslås att arbetsträning i samband med terapeutisk behandling anordnas på sådana statliga arbetsträningsinstitut, som kommittén för partiellt arbetsföra föreslagit för en del andra grupper av handikapade.

För den stora grupp av debila — förmodligen den största — som allt framgent får sin yrkesutbildning direkt i arbetet ute på arbetsplatserna, skall kuratorerna stå till tjänst med stöd, så som ovan sagts.

7. *Den centrala ledningen* av dessa stödåtgärder föreslås ligga dels i skolöverstyrelsen (själva hjälpskolan och kuratorerna), dels i arbetsmarknadskommissionens yrkesvägledningssektion och arbetsvårdsbyrå, dels i överstyrelsen för yrkesutbildning, som har överinseendet över yrkesskolorna. Det är nödvändigt med samråd mellan dessa myndigheter, när det gäller utbyggnaden av hjälpåtgärderna.

Kostnaderna

Det är varken möjligt eller behövt att här framlägga någon beräkning av vad genomförandet av hela det i föreliggande betänkande skisserade stödprogrammet för de debila skulle komma att kosta. De viktigaste åtgärderna — utbyggnaden av hjälpskolan och inrättande av yrkesskolor för barn från hjälpklasserna — måste anses ingå som ett led i respektive folkskole- och yrkesskoleväsen i vårt land. Vad det här gäller, är bara att genom organisatoriska och pedagogiska åtgärder skipa rättvisa mot denna elevgrupp, så att dess utbildningsbehov lika väl som de normalbegåvades blir tillgodosedda inom det offentliga undervisningsväsendets ram.

Den takt i vilket detta kan komma att genomföras beror bland annat på tillgången av hjälpklasslärare och skollokaler i framtiden. Tillkomsten av den praktiskt betonade övergångsskolform, som kommittén föreslår bli prövad snarast möjligt, måste dessutom bli beroende av den allmänna utformning vårt folkskoleväsen får genom de påbörjade utredningarna, bland annat i avseende på linjeuppdelning i de högre folkskoleåren och centralisering av landsbygdsbarnen till centrala skolorter.

För omedelbart igångsättande av eftervårdsarbetet genom hjälpklasskuratorer föreslår kommittén, att ett anslag på 120 000 kronor upptas i staten för folkskoleväsendet att i mån av behov tas i anspråk för avlöning av sådana kuratorer. Som villkor för statsbidraget bör stadgas, att kommunerna skall ställa ett anslag till förfogande för kuratorerna att användas i deras hjälparbete bland de f. d. hjälpklass eleverna. Det bör också åvila kommunerna att bestrida kuratorernas utgifter för nödvändiga resor, porton o. dyl.

En konsulenttjänst i yrkesvägledningssektionen inom arbetsmarknadskommissionen föreslås inrättad för ledningen av yrkesvägledningsarbetet bland de debila ungdomarna.

Bland omedelbara åtgärder, som kommittén föreslår, är också anordnandet av korta kurser i hjälpskolepedagogik för lärare, som i sina vanliga klasser har en del efterblivna barn; vidare korta kurser i grupp testningens metodik. För båda dessa ändamål föreslås att anslag upptages på folkskolans stat; det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att föreslå storleken av dessa anslag.

En höjning av det kostnadsunderlag, på vilket statsbidraget till skolbarns inackordering såväl i skolhem som i enskilda hem beräknas, bör omedelbart ske, så att det blir de faktiska kostnaderna som lägges till grund. Anslaget till skolbarns inackordering bör höjas för nästa budgetår, med en summa avsedd för att bekosta inackordering av hjälpklassbarn. Även anslaget för bidrag till byggande och inredning av skolhem bör ökas med ett belopp, som skolöverstyrelsen föreslår.

Författningsutkast

FÖRSLAG

TILL

KUNGÖRELSE ANGÅENDE STATS BIDRAG TILL KURATORSVERKSAMHET

§ 1.

Skoldistrikt, som anordnar särskild eftervård av psykiskt efterblivna eller eljest på grund av psykiska defekter hjälpbehövande förutvarande lärjungar i skolan, må i den ordning nedan stadgas kunna erhålla bidrag av statsmedel för avlöning av kurator för sådan eftervård.

§ 2.

Kurator, som här avses, har till uppgift att hjälpa och vägleda här ifrågasvarande ungdomar företrädesvis beträffande deras yrkesval, yrkesutbildning och arbetsanställning men även i andra avseenden som sammanhånga med deras inpassning i samhällslivet. Verksamheten skall inriktas på skoltidens senare del och tiden efter slutad skolgång. Till kuratorns klienter skall höra samtliga från hjälpklass avgående och avgångna lärjungar samt dessutom andra som folkskolestyrelsen ställer under hans tillsyn.

För kurators verksamhet gäller särskild av skolöverstyrelsen fastställd instruktion.

§ 3.

Som villkor för statsbidrag skall gälla:

1) att skoldistriktet i den omfattning förhållandena medgiva anordnar särskild undervisning i hjälpklass för lärjungar som avses i folkskolestadgan § 1: 6;

2) att den av skoldistriktet anställde kuratorn av skolöverstyrelsen förklarats behörig för sådan anställning;

3) att arvodet till kuratorn i intet fall understiger de belopp som omförmälas i § 4;

4) att anslag av samma karaktär som enligt folkskolestadgan § 49 av skoldistriktet ställes till förfogande att vid behov användas till understöd åt här ifrågakommande ungdomar under tiden för deras yrkesutbildning och arbetsanpassning.

5) att verksamheten bedrivs i enlighet med av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar;

6) att redogörelse för verksamheten, innehållande de uppgifter skolöverstyrelsen äger bestämma, varje år avlämnas.

§ 4.

Statsbidrag utgår med belopp motsvarande de timarvoden som omförmäles i § 48 av folkskolans avlöningsreglemente. Därvid skall statsbidraget, då det totala barnantalet i de skolor verksamheten omfattar uppgår till högst 500, beräknas som för en veckotimmes undervisning i folkskola. Om barnantalet överstiger 500 utgår statsbidraget med samma summa för varje påbörjat 500-tal barn.

§ 5.

Rekvisition av statsbidrag enligt denna kungörelse skall avse redovisningsår och av vederbörande skolstyrelse efter ingången av juli och före utgången av augusti månad näst efter det redovisningsår, som avses, i tre likalydande exemplar avlämnas till vederbörande folkskoleinspektör.

Rekvisitionen uppgöres i enlighet med av skolöverstyrelsen fastställt formulär och skall åtföljas av den i § 3:6 här ovan omförmälda redogörelsen.

Efter verkställd granskning skall folkskoleinspektören med eget yttrande insända två exemplar av rekvisitionen till länsstyrelsen, som efter prövning utbetalar det statsbidragsbelopp skoldistriktet befinnes vara berättigat till. Det ena exemplaret av rekvisitionen skall med anteckning om länsstyrelsens beslut översändas till skolöverstyrelsen.

FÖRSLAG

OM TILLÄGG TILL KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE DEN 15 MAJ 1936

(nr 202) ANGÅENDE STATS BIDRAG TILL SKOLHEMSBYGGNADER

OCH DERAS INREDNING

1. Vad i denna kungörelse stadgas om skoldistrikt, skall i tillämpliga delar gälla om landsting, som åtager sig huvudmannaskap för skolhem.

2. Från bestämmelsen om att skolhem skall avses för minst 20 barn må i de fall, då skolhemmet enbart eller huvudsakligen avses för hjälpklassbarn eller andra elever i specialklasser, medges undantag, dock att statsbidrag ej må utgå för skolhem med mindre än 12 barn.

FÖRSLAG
TILL ÄNDRING AV KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE DEN 17 JUNI 1943
(nr 538) ANGÅENDE STATS BIDRAG FÖR INACKORDERING AV
SKOLBARN I SKOLHEM, ARBETSSTUGOR
ELLER ENSKILDA HEM

§ 2.

Statsbidrag utgår med åtta tiondelar av skoldistriktets verkliga kostnader för inackorderingen, dock att beträffande psykiskt efterblivna barn, som blivit inackorderade för att erhålla undervisning i hjälpklass, statsbidrag må utgå för hela kostnaden. Finner den utanordnande myndigheten dessa kostnader överstiga vad som kan anses efter ortens förhållanden skäligt, skall dock statsbidraget av myndigheten minskas till åtta respektive tio tiondelar av en sådan skälig ansedd kostnadssumma.

FÖRSLAG
OM TILLÄGG TILL KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE DEN 10 DECEMBER
1937 (nr 999 § 6 mom. 2) ANGÅENDE STATS BIDRAG TILL AVLÖNING AV
FÖRESTÅNDARINNA M. FL. VID SKOLHEM ELLER ARBETSSTUGA

§ 6 mom 2.

Punkt h. Från bestämmelsen att antalet barn i skolhem skall uppgå till minst 20 för att statsbidrag till föreståndarinna skall utgå må undantag medges i de fall, då skolhemmet enbart eller huvudsakligen avses för hjälpklassbarn eller elever i andra specialklasser, dock att statsbidrag ej må utgå om barnantalet understiger 12.

BILAGA A

RUNDFRÅGA ANGÄENDE HJÄLPKLASSBARNEN.

Ungdomsvårdskommittén har genom en rundfråga till de skolor utom Stockholm, som har hjälpklassundervisning, undersökt, vilka åtgärder, man vidtagit till hjälp för barnen efter skolans slut och vilka önskemål man från skolans håll hyser i detta avseende. Samtidigt gavs lärarna tillfälle att framföra sina eventuella reformförslag också i fråga om den egentliga hjälpskolan.

På grund av skolstatistikens bristfällighet kunde inte uppgift på hjälpklassernas antal och fördelning erhållas hos skolöverstyrelsen. Genom tillmötesgående från skolutredningens sida fick kommittén dessa uppgifter ur en särskild undersökning, som gjorts för läsåret 1943/1944.

Uppgift har begärts av överlärare (eller lärare) i alla skoldistrikt med hjälpklasser under det nämnda året. Dessutom skickades formulär också till några andra skoldistrikt, som 1943/1944 hade så stort barnantal, att man kunde misstänka, att hjälpskolefråga kunde ha blivit aktuell under mellantiden (de nu gällande bestämmelserna om hjälpundervisning är daterade 1943 och bör väl antas stimulera till inrättande av nya hjälpklasser).

Frågeformuläret

Det utsända formuläret upptog följande frågor:

1. Hur många läraravdelningar omfattar hjälpskolan?
2. Hur många elever sammanlagt?
3. Hur många gick ut hjälpskolan 1945?
4. Hur många av hjälpskolans lärare har gått i kurs i Stockholm?
I Göteborg? Har ej specialutbildning?
5. Har några särskilda åtgärder vidtagits för stöd åt de f. d. hjälpklasseleverna efter skolans slut?

(Exempel: kuratorer, yrkesutbildning, speciell arbetsanskaffning, fritidssysselsättning osv. Vilken institution står för initiativet och kostnaderna?)

6. Anser Ni att något behöver göras för denna ungdomsgrupp utöver särundervisningen i hjälpklass? Var god skriv ned alla tankar och förslag som erfarenheterna givit anledning till. Gärna också förslag rörande hjälpskolans organisation, arbetsätt, schema o. s. v.

Materialet

Av 88 tillskrivna skoldistrikt med hjälpklasser ingick svar från 83. I skoldistrikt med mer än en hjälpskola har i vissa fall mer än en lärare skickat in svar, varför totala antalet hjälpklasslärare eller överlärare, som delgivit kommittén sina synpunkter, är 86. Dessutom har svar inkommit från 5 stora skoldistrikt, som ännu saknar hjälpskola. Bland de 5 skoldistrikt med hjälpskola som inte svarat, befinner sig ingen av våra större städer.

Materialet avser 215 klassavdelningar med c:a 4 200 elever. År 1945 avgick från dessa hjälpskolor 652 barn efter avslutad skolgång.

Hjälpklasslärarnas utbildning

Av lärarna hade nära hälften ingen särskild utbildningskurs för hjälpklassarbetet.

Ingen specialutbildning	94	lärare
Hjälpklasskurs i Stockholm	53	»
» » Göteborg	56	»
Slagsta-seminariet	7	»
Ericastiftelsen	3	»
Testningskurs på Ljungskile	2	»

Summa 215

Redogörelse för vidtagna åtgärder

Frågan om några särskilda åtgärder vidtagits till stöd för de elever, som lämnat skolan, besvarades helt nekande av 46 skoldistrikt, alltså av mer än hälften. De övriga 32 lämnade skiftande svar, som redovisas nedan.

Kuratorer är verksamma i 15 skoldistrikt. De är i flertalet fall utsedda av folkskolestyrelsen, i några fall av barnavårdsnämnden och i ett par fall delas kostnaderna mellan dessa institutioner. I Göteborg, som jämte Stockholm tidigast införde kuratorsverksamhet, är visserligen barnavårdsnämnden huvudman för de två kuratorerna, men då båda dessa är hjälpklasslärare och utför sitt kuratorsarbete som bisyssla, blir skillnaden i kuratelets karaktär mindre mellan Göteborg och Stockholm, där kuratorerna sorterar under folkskoleledningen, än mellan denna typ och den, som införts i t. ex. Borås och Sundsvall, där en socialvårdstjänsteman betrots med en speciell »övervakning» av hjälpklassbarnen. I Borås tjänstgör dock två hjälpklasslärare som »underkuratorer». I nämnda stad står en barnpsykiatriker till tjänst med rådgivning också för dem som lämnat hjälpskolan.

Kuratorer planeras dessutom i Alingsås, Borlänge och Lidingö.

De övriga åtgärder, som rapporteras, går dels ut på samma hjälpverksamhet, som kuratorerna bedriver, och den ombesörjs då på ett informellt sätt och utan extra betalning av hjälpklasslärarna eller av överläraren. Det händer, att vederbörande också sitter med i barnavårdsnämnden. Samarbete med arbetsförmedlingen och kontakt med de avgångna eleverna har på så sätt på en del håll kunnat upprättas utan särskilda organisatoriska åtgärder. I ett fall meddelas, att barnavårdsnämnden ställer pengar till förfogande för att hjälpa hjälpklassbarn till rätta med yrkesinpassningen (Katrineholm). Från Borlänge uppges, att hjälpklassbarn utan prövning motas i kommunens verkstadsskola för järnindustri.

Orter med kuratorsverksamhet för hjälpklassbarnen.

Tillkomstår	Ort	Antal kuratorer	Huvudman
1939	Stockholm	2	Folkskoledirektionen
1943	Malmö	1 (överläraren för hjälpklasserna)	Folkskolestyrelsen
1944	Karlskoga	1	»
1944	Linköping	2	»
1946	Huddinge	2	»
1944	Solna	2	»
1946	Jönköping	1 (skolsköterskan)	»
—	Hälsingborg	1 (förest. för folkskolans sociala byrå)	»
1939	Norrköping	2	Från 1946: folkskolan, tidigare barnavårdsnämnden
1946	Uppsala	2	Skolstyrelsen och barnavårdsnämnden
1945	Västerås	2	Skolstyrelsen och barnavårdsnämnden
1942	Göteborg	2	Barnavårdsnämnden
1944	Landskrona	1	»
1945	Sundsvall	1	»
1944	Borås	1 (+ 2 underkuratorer)	»

Särskilda åtgärder för fritidssysselsättning rapporteras bara från tre orter; i Malmö samlar kuratorn (överläraren för hjälpklasserna) de elever som lämnat skolan, klassvis till möten med film o. d. I Karlskoga har en hjälpklasslärare träslöjd för f. d. hjälpklasspojkar tre kvällar i veckan, och i Enköping har eleverna en kamratförening med läraren som ordförande. Man träffas en gång i terminen.

I Göteborg har barnavårdsnämnden en arbetsstuga öppen 4 kvällar i veckan för barn, som gått ut från externatet för sinnesslöa; de som bäst skulle behöva kontakt med denna hjälpverksamhet säges dock inte vara hågade för att besöka den.

Önskemål och förslag

Nedan anföres ordagranna utdrag ur lärarnas önskemål och förslag rörande hjälpklassbarnens skola och eftervård.

Organisationen

Om skolformen. Beträffande hjälpskolans organisation synes det vara lyckligt, om avdelningarna kunde ordnas så, att »lägst» B 1-form komme i fråga. (Söderhamn.) Från Umeå landskommun, där nu inga hjälpklasser finns, heter det: »Beslut föreligger att inrätta hjälpklasser i kommunens centrala delar, men de hjälpklassberättigade är så få, att statsbidrag ej kan utgå till lärarens avlöning. Vid kommunens 32 skolor och 74 läraravdelningar finnes dock så många hjälpklassbarn — det framgår av verkställd prövning — att det skulle vara tillräckligt för en skola med A-form

eller åtminstone B 1-form. Att *sammanföra dem till en skola och inackordera dem i skolhem* vore enligt min mening idealet.»

Kostnaderna. Intresset för hjälpklassundervisningen bör stimuleras genom att statsmakterna helt övertar kostnaderna för denna. (Umeå.)

Om intagning och gallring.

Överföring till hjälpklass bör ske så tidigt som möjligt. För att uttagning skall bli möjligast effektiv kan *grupptestning* företagas i andra klass och därefter *individuellt* i de fall, som kan bli aktuella för överföring. (Töreboda.)

Det torde kunna ifrågasättas, om det är så bra alla gånger att omedelbart vid skolålderns början dirigera ett barn till hjälpklass. Skall man låta testningen få en så avgörande betydelse? Bör ändå inte en lärares studium av de elever, som endast förefalla att ha hjälpskolebegåvning, pågå låt oss säga under småskoleåldern? *Lärarnas utlåtande jämte testningen* synes mig böra utgöra *grunden för ett intagande i hjälpskolan*. (Söderhamn.)

För att effektivisera hjälpundervisningen på landsbygden skulle folkskolinspektörerna under exempelvis en månad av året kunna få disponera testningskunnig lärarkraft för inventering och prövning av elevmaterialet i vissa landsbygdsskolor. Det synes inte lämpligt, att till detta arbete knyta de medicinska rådgivningscentralerna utan just sådana lärare, som själva arbetat i hjälpskolan och själva behärska testningsförfarandet enligt förevisade betyg. Att anlägga medicinska synpunkter på pedagogiska frågor är enligt min mening riskabelt. (Göteborg.)

Det har visat sig vara till gagn för undervisningen i de övriga hjälpklasserna att de *svagast begåvade barnen utgallras och placeras i en särskild lägre hjälpklass*. Därigenom har hjälpklassernas standard höjts och deras anseende hos målsmännen förbättrats. (Jönköping.)

De mest efterblivna bör sammanföras i en observationsklass. (Kristinehamn.)

I de mindre skoldistrikten sätter man gärna likhetstecken mellan hjälpklass och observationsklass med det resultat, att hjälpklassbarnen blir lidande. De behöva långsammare arbetstakt och *skall helst inte blandas med obs-klass elevernas vanart*. Inspektörerna vägra godkänna en klassindelning med mycket litet elevantal i obs- och hjälpklasser. (Storängen.)

Klassernas storlek.

Minimiantalet barn (18) innan uppdelningen i två avdelningar får ske *synes väl högt*. (Vänersborg.)

Bestämmelsen om 15 elever i hjälpskola med en läraravdelning bör ändras, då arbetet eljest blir för tungt.¹ Bibehålles så högt elevantal i sådan skola, där en lärare undervisar i sju klasser, bör genom timlärartimmar möjlighet beredas till *mer undervisning* än vad som nu medgives *med folkskolavdelningen och småskolavdelningen i skilda grupper*. (Överkalix.)

¹ De bestämmelser, som meddelas i kungörelsen om hjälpskolan (den 30 juni 1942) är följande: Särskild hjälpklassavdelning må inrättas, om vid skola eller skolenhet antalet psykiskt efterblivna lärjungar uppgår till minst 10. Uppgår antalet till minst 18, får två sådana avdelningar inrättas, och om antalet efterblivna lärjungar överstiger 30, må hjälpklassavdelning inrättas för varje påbörjat 15-tal elever.

Statsbidrag bör utgå till *mindre avdelningar för hjälpklass elever i slöjd*, så att sammanslagning av olika klasser för denna orsaks skall ej behöva ifrågakomma. (Huddinge.) (Katrineholm.)

Statsbidrag till särskild slöjdavdelning för gossarna borde utgå. (Tidaholm.)

Läro- och undervisningsutbildning.

Organisationsanordningar i hjälpklassen etc. är av sekundär betydelse, *läraren är det viktigaste*. (Boden.)

Den angelägnaste frågan just nu för hjälpkolan är nog, att särskild utbildning av lärare för denna skolform forceras. (Hälsingborg.)

Åtskilliga lärare har deltagit i kortare pedagogiska och psykologiska kurser, som anordnats genom skolan eller vid högskolan. Vissa av dem har akademiskt betyg i psykologi och ha deltagit i hjälpklassmöten såväl inom som utom landet. De är därför enligt min mening i allmänhet väl rustade för sitt arbete i hjälpkolan också i jämförelse med de »hjälpklassutbildade». (Göteborg.)

Bättre specialutbildning av lärare för hjälpkolan torde vara behövlig. (Katrineholm.)

Läroböcker.

Lämpliga läro- och läseböcker i olika ämnen är ett oavvisligt krav. (Säffle, Vänersborg, Skara, Norrköping, Härnösand.)

Rikt illustrerade läroböcker. (Örebro, Kristinehamn.)

Staten bör träda emellan, om förläggarna inte anser att det lönar sig att ge ut böcker för hjälpkolan. (Uddevalla.)

Skolschemat.

Beträffande hjälpkolans organisation skulle jag önska, att *mycket stor frihet* lämnades skoldistriktet i fråga om *schema*, och att en mycket stor del av timmarna i skolan finge användas till slöjd och andra praktiska sysselsättningar. (Filipstad.)

Schemat för dylik avdelning bör vara *elastiskt*. (Tidaholm.)

Det är icke kunskapsmeddelandet, som är det väsentliga utan det är *utformandet av karaktären* som är hjälpkolans A och O. Det är egenheter, som skall bortslipas. Det är slöhet, som skall övervinnas. Det är opposition som skall vändas i förtroende. Det är fumlighet, som skall omvandlas till hövlighet. Det är vagabondnaturer, som skall läras att troget göra sin plikt. Det är kort sagt olyckliga människobarn, som skall bibringas harmoni och trivsel, lära sig ett förnuftigt uppträdande och kärlek till arbetet.

Arbetsordning, timplan och eventuella kursplaner skola göras mera fria och möjlighet ges åt läraren att lägga arbetet så, som han finner att det bäst gagnar just de elever, som han för tillfället har fått i sin vård, gärna med skyldighet att vid läsårets slut redogöra för vad som medhunnits.

Om läraren exempelvis finner, att tiden borde användas till mera räkning, bör han äga frihet att handla efter sin övertygelse och icke bindas av kurs-läroplans eller schemas bestämmelser. Eller om läraren vill använda sig av *betingsmetoden* bör han ha rätt att som belöning och sporre permittera de elever, som klarat av sitt beting. På tal om betingsmetoden, så vore den nog förtjänt av att försökas i hjälpkolan i något större utsträckning, än som skett. Den är prövad i någon mån i Uppsala med gott resultat, men möjligheterna borde vidgas avsevärt. Många av de barn, som nu sitta i skolan med olust och längta efter att tiden skall gå, skulle säkerligen arbeta med liv och lust, om de visste att fritiden vore beroende av deras arbetsprestation. Det skulle också vara välgörande för deras karaktärsdanning och deras andliga utveckling i allmänhet, om de finge en dylik sporre till verklig ansträngning. Åtskilliga ämnen skulle lämpa sig för en dylik anordning i synnerhet om koncentrationsläsning tillämpades. (Uppsala.)

Beträffande schema och kursplaner önskar vi framhålla att hjälpskolan inte får bli en skola för inläring av en massa snart glömda minneskunskaper och detaljer i t. ex. geografi, naturkunnighet eller historia. På sina håll förekommer en ädel tävlan att lära in så mycket som möjligt av så mycket som möjligt, då det i stället för hjälpskolelevernas del borde vara det viktigaste av det viktigaste. Vi anser alltså att *modersmålet och räkning* bör stå i en klass för sig, när det gäller hjälpskolornas ämnen, *plus givetvis så mycket praktiskt arbete som går att inordna i schemat*. Detta utesluter givetvis inte de andra ämnena, men dessa bör förekomma i rimliga kurser. Det är enligt vår mening för litet med 4 timmars slöjd och 4 timmars räkning. (Uddevalle.)

Praktiska sysselsättningar i stor utsträckning, såsom skolkök för gossar och flickor, träslöjd och metallslöjd för gossar. (Huskvarna.)

Slöjd och andra former av handens arbete synes böra ges åtskilligt större utrymme på arbetsordningen än vad hittills varit fallet. (Lidköping.)

Större möjligheter till *manuell sysselsättning* under skoltiden. (Långshyttan.)

Hjälpklassernas schema bör givetvis upptaga *mycket manuellt arbete* samt en minimikurs i modersmål och räkning, vilken skulle om möjligt väl inarbetas. (Borås.)

Särskilda läroplaner bör utarbetas efter helt andra grunder än som nu är fallet. Det praktiska arbetet i skolan bör omfatta ett stort timantal och *detta arbete skall* mer eller mindre vara *yrkesutbildande, varför skoltiden bör utsträckas till lägst 8 år*. (Umeå.)

Det teoretiska och det praktiska skolarbetet i hjälpklasserna bör anordnas så, att de båda slagen av arbete i görligaste mån *stödja varandra*. Endast därigenom kan skolarbetet för dessa bli verkligt meningsfullt. (Borlänge.)

Hjälpklassarbetet bör i möjligaste mån vara manuellt. Timantalet bör sammanfalla med vad som för övriga klasser på motsvarande åldersstadier blivit fastställt, men *arbetsövningar, slöjd och skolkök måste beredas väsentligt ökat utrymme*. (Linköping.)

På skolschemat bör större utrymme ges åt manuellt arbete. (Norrköping.)

Mera slöjd, eventuellt även flickslöjd för pojkarna. (Hammarby.)

Beträffande hjälpskolans arbetssätt och schema anser jag att ingendera bör läsas fast i strikta former utan *stor frihet lämnas för variationer efter omständigheterna*. Barnen är så olika och de lokala möjligheterna likaså, varför största möjliga frihet bör lämnas åt det lokala initiativet. Största möjliga utrymme bör lämnas åt praktiskt arbete såsom olika slöjdarter. Statsbidrag till slöjd bör kunna utgå till väsentligt mindre avdelningar än på egentliga folkskolstadier. Barn som på grund av svag hälsa ej orka delta hela dagarna i skolarbetet bör befrias från vissa undervisningstimmar per dag. (Katrineholm.)

Enligt gällande provisoriska normalundervisningsplan för hjälpklasser skola gossarna i 5:e, 6:e och 7:e klass av A-formen och gossarna i övre avdelningar av B-formen ha 8 timmars slöjd per vecka. Detta blir *för mycket tid för ämnet slöjd*, om man endast har *träslöjd*. Därför böra olika slöjdarter stå till buds för gossarna. Om detta icke är möjligt, böra gossarnas slöjdtimmar nedsättas till 4 per vecka. I stället borde de få delta i hushållsgöromål eller deras undervisningstimmar i ämnen modersmål och räkning utökas. Flickorna i motsvarande klass ha 4 timmars slöjd i veckan och då ha de en slöjdart, som är av vida större betydelse för dem än träslöjden för gossarna. (Uppsala.)

Vi har haft *skolkök för pojkarna* i de högre hjälpklasserna och tänker fortsätta med detta. (Härnösand.)

Trädgårdsskötselns rätta värde har nog förbisetts alltför mycket. Därvidlag borde

en ändring komma till stånd. Trädgårdsskötseln ger inte bara ett visst mått av manuell skicklighet, utan den kan även rätt bedriven genom gemenskapsarbetet fostra till social känsla, en egenskap, som svagt begåvade barn ofta sakna i hög grad.

Diverse förslag

Samundervisning i de högre klasserna synes vara mindre lämplig. (Vänersborg.)

Barnen bör erhålla ett mål mat vid ankomsten till skolan. (Norrköping.)

Namnet »hjälpskola» och »hjälpklass» har blivit så skrämmande, både för föräldrar och målsmän, att det vore önskligt, om hjälpskolan kunde förlänas ett nytt namn. (Karlstad.)

Ersätt ordet hjälpklass, som har dålig klang med ordet specialklass, för att övervinna föräldrarnas motvilja. (Kristinehamn, Härnösand.)

Man skall tala om barn med skolvårigheter i stället för efterblivna barn. (Skellefteå.)

Eftervården

Stöd och tillsyn viss tid efter skolans slut

Tillsyn under tonåren upp till myndighetsåldern borde kunna ordnas genom att vårdare eller hjälpare utses av t. ex. barnavårdsnämnden för dem, som av vederbörande lärare anses vara i behov därav. (Sundsvall.)

Hjälpklasseleverna böra stå under uppsikt några år sedan de slutat skolan. Här i staden har detta skett, fastän icke officiellt, varför steriliseringen och andra ingripanden kunde göras snabbt, då det visat sig nödvändigt i många fall. (Nyköping.)

Rådgivning och övervakning för alla hjälpklassbarn under tre år efter skolans slut, vid behov längre, helst av intresserad lärare i diskret samarbete med barnavårdsnämnden. (Örebro.)

Skolstyrelsen eller barnavårdsnämnden skulle ha rätt och skyldighet att hjälpa dessa barn, då skolan släpper taget. Genom övervakare eller på annat sätt. Hemmen är ofta olämpliga att bära ansvaret, därför borde någon annan ha rätt att med kommunala medel sörja för barnets vidare utbildning eller åtminstone ha rätt att ingripa och skaffa lämplig sysselsättning och ha medel till ekonomisk hjälp, ty arbetsgivarna kan ofta ej giva dessa någon vidare lön. (Oxelösund.)

Eleverna i denna skolform böra stå under lämplig tillsyn och ledning, tills dess de erhållit en för dem lämpad stadigvarande sysselsättning eller nått mogen ålder. (Skellefteå.)

Ett hjälpklassbarnregister borde uppsättas. Där skulle sedan ske anteckningar över anställningar och yrken, varigenom en klar bild kunde erhållas över barnens framtidsmöjligheter. Där skulle även kuratorerna föra in sina iakttagelser. (Borås.)

Arbetsanskaffningen och om möjligt även yrkesutbildningen bör systematiseras. Kanske man kan tänka sig, att de f. d. eleverna automatiskt överföras till ett särskilt register hos barnavårdsnämnden, som bör följa, stödja och hjälpa ungdomarna, vilket skolan ej kan göra mer än något år.

Åtskilliga av de från hjälpskolan avgångna behöva stöd i olika avseenden, men vår erfarenhet under de senaste tjugåren har visat, att många klarar sig bra på egen hand både som arbetare och som goda medborgare. Hjälpklasstämpeln kan dock vara efterhängsen, och därför måste varje åtgärd, som på något sätt kan bidra till att konservera denna, mycket bestämt avvisas. Gränsen för hjälpbehövande går icke

mellan hjälpklassare och normalklassare utan skär båda lägren. Därför blir icke frågan om något behöver göras för barn, avgångna från hjälpklass eller för barn, avgångna efter § 48, utan om något behöver göras för barn i allmänhet och för somliga i synnerhet utöver vad som göres i skolan. På den frågan kan man med full övertygelse svara »Ja!» Det är så Uppsala stads barnavårdsnämnd i förening med folkskolestyrelsen sett detta problem, då de tillsatt socialkuratorer i stället för »kuratorer för efter § 48 avgångna elever». (Uppsala.)

Att något göres för denna ungdomsgrupp är önskvärt. Men det som skall göras får inte ha formen av övervakning. Endast i de fall f. d. eleven visar tydliga tendenser till missanpassning bör man få barnavårdsnämnden att bestämma om övervakning från kurators sida. — Redan under skoltiden bör kuratorn lära känna varje elev i hjälpskolan och hjälpa läraren i hans fostrande gärning. På så sätt kan ett tillrättaförande ske, innan någon anmälan till barnavårdsnämnden i annat fall skulle ha gjorts.

Kuratorn är här i Malmö adjungerad medlem av barnavårdsnämnden och står i ständig kontakt med den och dess tjänstemän.

Efter 22 års verksamhet som hjälpskollärare och 3 års som kurator för dessa barn, ser jag långtifrån mörkt på deras framtid. Att de är efterblivna intellektuellt behöver ju inte betyda att de också alltid är sämre än andra på känslö- och viljelivets område. Det visar sig ju också, enligt min uppfattning, att *det största flertalet arbetat och varit skötsamma och skaffat sig full försörjning*. Inte heller i barnavårdsnämndens protokoll har de förekommit så särdeles ofta. Av de 496 elever, som avgick från hjälpskolan 1932—44 hade endast 32 st. blivit föremål för barnavårdsnämndens mera allvarliga åtgärder (skyddsuppfostran o. d.). Men då man vet, att en del beslut om skyddsuppfostran bero på hemmens beskaffenhet, så anser jag att siffran är särdeles låg. (Malmö.)

Särskild omvårdnad åt psykiskt efterblivna barn under ungdomsåren efter slutad skolgång är nödvändig. Denna kunde kanske bäst ordnas genom tillsättande av en *psykiatriskt utbildad läkare*, som regelbundet gjorde sina besök c:a 2 gånger i månaden och under sina mottagningar lämnade råd och anvisningar. (Alingsås.)

Av stort värde för undervisning i yrkesvägledning, platsanskaffning, yrkesutbildning och eftervård, vore införandet av *obligatorisk psykisk rådgivning* förslagsvis en gång varje kvartal. (Härnösand.)

Besök vid skolan en gång varje lästermin av barnpsykiater. (Enköping.)

Dessutom skulle en medicinskt utbildad psykolog såsom hjälpskolekonsulent vara till stor nytta såsom rådgivare åt lärare och skolstyrelser. (Katrineholm.)

Vaksam läkarkontroll. (Vilhelmina.)

Kurator bör tillsättas

Kurator bör tillsättas, som kan hjälpa med arbetsanskaffning, yrkesutbildning o. d. åt hjälpklassbarnen. (Töreboda.)

Utöver den hjälp och de råd, den enskilde läraren kan lämna, vore det givetvis av värde att tillgång funnes till t. ex. en kurator. Lämpligen kunde det vara en *uppgift för landstingen eller*, om dess område visar sig för litet, *för staten*. (Norr-tälje.)

Kurator bör söka hjälpa f. d. elever till sådana arbetsanställningar, som samtidigt kunna innefatta viss yrkesutbildning och befrämja regelbundna levnadsvanor. (Linköping.)

En kurator borde finnas för manliga elever, en för kvinnliga. (Mjölby.)

I fråga om hjälpklasserna behöver kuratorsinstitutionen otvivelaktigt utbyggas. (Hälsingborg.)

Skolkuratorsverksamheten förordas. Den avser att utöver den hjälp och vägledning som ungdomsförmedlingen är pliktig att giva, särskilt bistå hjälpklass elever, men även elev ur folkskolans övriga klasser, som av lärare i avgångsklass anses vara i behov av särskild omvårdnad och bistånd. (Huddinge.)

Kurator, som kan biträda med arbetsanskaffning önskvärd. (Lidköping, Domnarvet, Trelleborg, Luleå, Örebro, Kristinehamn, Gävle.)

Yrkesrådgivning och hjälp vid arbetsanskaffning

Yrkesråd och orientering skall lämnas av skolkuratoren, som under skoltiden skall ha inhämtat noggrann kännedom om högsta hjälpklassens elever. *Kuratoren skall stå i förbindelse med arbetsförmedlingen och bistå eleverna vid arbetsanställning, följa ledigförklarade platser, träda i kontakt med arbetsgivarna och söka intressera dem för sina klienter samt följa dem i arbetslivet.* (Huddinge.)

Länsvis borde lämpligen någon person (kurator) åläggas ta hand om utredning av platsanskaffning åt, eventuellt vidareutbildning av dessa elever. (Tidaholm.)

De skulle behöva hjälp för anskaffande av arbetsanställning och i vissa fall för att få hjälp till lämplig utbildning. (Luleå.)

Anlagsprövning och yrkesrådgivning ytterst önskvärda: detsamma gäller kurator, som kan biträda med bland annat arbetsanskaffning. (Lidköping.)

En särskild ungdomsavdelning bör inrättas vid varje arbetsförmedling, inte bara i städerna utan på andra större platser. (Ystad.)

Det viktigaste synes mig vara, att dessa elever — liksom även andra — erhålla hjälp med i främsta hand den första arbetsanskaffningen. (Karlstad.)

Behövde hjälp i fråga om yrkesutbildning m. m. efter skolans slut. (Bollnäs.)

Personlig hjälp och vägledning av erfarna och för deras läge förstående personer framstår därvid som det mest betydelsefulla, detta gäller ej minst orientering mot arbetslivet. (Västerås.)

Omsorgsfull yrkesrådgivning och yrkesutbildning. (Vilhelmina.)

Noggrann yrkesvägledning genom samarbete mellan hjälpklasslärare, skolläkare och yrkesvägledare. (Härnösand.)

Det torde vara synnerligen viktigt, enligt min mening mera betydelsefullt än för normalklassernas barn, att klok yrkesrådgivning med arbetsanskaffning beredes de avgående eleverna. Med tanke på den betydelse, som denna fråga har för både samhället och dessa barn samt deras föräldrar, är det av yttersta värde, att de erhålla lämplig yrkesrådgivning, vilken nära an knyter till och tar hänsyn till hjälpklasslärarnas uppfattning angående sina elevers förmåga och lämplighet för vissa yrken. *Lärarna äro beträffande hjälpklassbarnen i regel de enda, som kunna bedöma deras prestationsförmåga,* då föräldrarna till dessa barn ofta ha en intelligenskvot, som föga överstiger barnens. Dessa barn ha goda förutsättningar att bli självförsörjande framför allt inom trädgårds- och jordbruksyrkena samt inom vissa hantverk. (Söderhamn.)

Hjälpskolbarnen bör ha rätt och möjlighet att få särskild hjälp vid yrkesvalet. (Sundbyberg.)

Ungdomsförmedlingarna står i samhällets tjänst och i samhällets intresse ligger, att barn med skolsvårigheter särskilt väl omhändertagas, enär de annars lätt råka på sned i livet. Förmedlingarna *böra instrueras* härom, ävensom om hjälpskolans praktiska läggning.

De behöva råd och hjälp, då de söka arbete. I de flesta fall ha pojkarna kommit in vid något företag, där de haft utsikter att få lära sig ett yrke. *De slöaste går dock som springpojkar* under flera år. (Skara.)

Kuratorsverksamhet för de från hjälpskola avgående eleverna synes vara till stort gagn särskilt för elevernas inplacering i lämpligt förvärvsarbete liksom för deras fortsatta utbildning. (Jönköping.)

Stadsfullmäktige har utsett en *arbetsberedningsnämnd för de partiellt arbetsföra* (inklusive de intellektuellt efterblivna). (Uppsala.)

Yrkesutbildning

Här i Uddevalla — liksom säkert på många andra håll — har vi den erfarenheten att *vissa hjälpskolelever skulle passa bra för ordentlig yrkesutbildning* och att inte alla är förutbestämda till okvalificerade yrken. Därför skulle det vara hjälpskolans målsmän till mycket stor glädje och hjälp, om det kunde ordnas så, att det för lämpliga elever varje år stode öppen *en eller annan plats i de centrala verkstadsskolorna eller i andra yrkesutbildningsanstalter*. Svårigheten för de här eleverna blir givetvis att i en sådan skola tillgodogöra sig en hel del teori, men praktiskt kan de ta upp konkurrensen med många intellektuellt fullvärdiga. (Uddevalla.)

Hjälpklass eleverna behöver yrkesutbildning. Sådan saknas. *Det är endast de för skyddsuppfostran omhändertagna, som få yrkesutbildning*. Hjälpklass elevernas antal är mycket större. Man kan icke gärna tillstodja en elev att först meritera sig för skyddsuppfostran för att härigenom få yrkesutbildning. Förslag a) *Inrätta särskilda avdelningar, gärna vid redan befintliga yrkesskolor eller inrätta nya sådana*. b) *Centralisera eleverna till yrkesskolor med internat*. c) *Ge särskilt lämpade hantverkare anslag, som gör dem villiga att åtaga sig yrkesutbildning*. (Karlskoga.)

För att möta en eventuellt sämre arbetstillgång borde eleverna få yrkesutbildning, varvid de borde *sammanföras till större utbildningsanstalter*, eftersom enskilda skoldistrikt har mindre möjligheter att anordna yrkesutbildning efter lärjungarnas olika läggning. (Hudiksvall.)

Utbildningen torde inom vissa yrkesgrenar kunna anordnas i anslutning till redan befintliga yrkes- och verkstadsskolor. För Västernorrlands del kan, beträffande pojkarna, tänkas en särskild kurs för dessa elever vid centrala verkstadsskolan i Sandö. Beroende på antalet för dylik undervisning lämpliga elever kan också tänkas *en gemensam skola för hela mellersta och norra Norrland*. — Viktigt är, att man vid denna yrkesutbildning prutar ned kravet på teoretisk undervisning och lägger *huvudvikten vid det praktiska yrkesarbetet*. Vad ovan sagts om pojkarna gäller i tillämpliga delar också om flickorna. Företrädesvis bör därvid länets husliga utbildningsanstalter komma i fråga. (Härnösand.)

Utbildningsmöjligheterna inom staden i lämpliga hantverks- och tempobetonade yrken bör också uppmärksammas. Denna verksamhetsgren bör organiseras i samråd med ungdomsförmedlingen under skolläkarens överinseende. Diskuteras kan också möjligheten till ökade statsbidrag åt hantverksmästare för denna speciella yrkesutbildning. (Härnösand.)

Genom *samarbete med barnavårdsnämnden, som har penningmedel till förfogande för sådant ändamål*, har läraren sört för platsanskaffning och även yrkesutbildning. (Katrineholm.)

Yrkesskolorna böra *centraliseras*, anordnas som *internatskolor* och vara *avgiftsfria, under statlig kontroll*. (Boden.)

Det vore betydelsefullt om vissa platser i yrkesskolor kunde reserveras för hjälpklassbarnen. (Borås, Örebro, Uddevalla.)

Tidigare har vissa manuellt skickliga men teoretiskt givetvis svaga elever i undantagsfall kunnat beredas plats på yrkesskolorna. De höga fordringarna i egentliga kunskapsämnen gör det nödvändigt att lägga utbildningens huvudvikt på den praktiska sidan med bortseende från den teoretiska. Under sådana förhållanden *borde yrkesskolorna reservera vissa platser för manuellt duktiga hjälpklass elever.* (Göteborg.)

Fortsatt praktisk utbildning efter folkskolan. (Långshyttan.)

Hjälpklassbarn borde utbildas i praktiskt arbete såsom *jordbruk, skogsbruk, snickeri, skomakeri.* (Pajala.)

Särskild yrkesundervisning bör ordnas. (Norrköping.)

Barnen i härvarande hjälpklass är i regel från avlägset från skola belägna platser. Under sin skolgång är de intagna i skolhem. Här och i skolan får de genom fostran en god grund att bygga på. De flickor, som är härdiga, skulle kunna bli bra hjälpreder i hem, någon eventuell hjälp åt sömmerska o. s. v. Gossarna behöver även de fortsatt hjälp och hjälp till lämplig sysselsättning. *Nu återvänder barnen i regel till en förslöande hemmiljö.* Då viljekraft och initiativförmåga saknas både hos hem och berörda barn, spolieras snart den lagda grunden. (Överkalix.)

Ifrågavarande elever torde icke kunna komma in i nuvarande yrkesskolor, men för dem borde anordnas lämpliga, mindre omfattande kurser. (Pajala.)

Flera utbildningskurser. (Örebro.)

Anstaltsvård för debila

Det *saknas särskilda upptagningshem för försummade hjälpklassbarn.* Bristen på särskilda upptagningshem för försummade hjälpklassbarn är åtminstone i Göteborg påtaglig. De vanliga av barnavårdsnämnden skötta upptagningshemmen ha ofta svårt att gå i land med det efterblivna klientelet och söka gärna göra sig av med detsamma på ett lättvindigt sätt, vilket mången gång är förklarligt. I vissa konkreta fall har man löst frågan så, att *barn i hjälpklassskiktet med IK över 75 upp mot 90 placeras på sinnesslöanstalter,* där den sociala omvårdnaden väl kan anses tillfredsställande men där undervisningen givetvis ej är helt avpassad efter dessa barns intellektuella standard. Exempel härpå kunna anföras. Det kan emellertid anmärkas att anstalterna knappast äro avsedda för sådana barn, som enligt folkskolestadgan § 1 mom. 7 äro i stånd att tillgodogöra sig hjälpskolans undervisning. Man måste räkna med, att *dessa barn rapporteras såsom sinnesslöa till vederbörande pastorsämbeten och följaktligen bli lidande därav under sitt framtida liv. En inventering av anstalternas IK-bestånd skulle vara upplysande.* (Göteborg.)

För de *lägst stående eleverna,* speciellt de som saknar ordnade hemförhållanden och erforderlig tillsyn, *rekommenderas vistelse och praktisk utbildning eller yrkesarbete å anstalter eller hem inom yrkesgrupperna jordbruk och trädgårdsskötsel.* Dylika kunna anordnas antingen länsvis eller för Norrland i dess helhet. (Härnösand.)

Sinnesslöa i hjälpklasserna på grund av platsbristen på anstalterna.

Hjälpklassbarnen här ha med något undantag IK 50—70. Flera borde därför överföras till anstalt. En sådan överflyttning låter sig icke göra på grund av platsbrist. Ytterligare anstaltsplatser bör ordnas. (Överkalix.)

Bland de lärjungar som undervisas i hjälpklassen finnes flera som äro anstalts-

mässiga. Det tjänar icke mycket till med lagstiftning om obligatorisk skolundervisning för sinnesslöa, så länge det råder en så stor brist på vårdplatser som för närvarande. (Landskrona.)

Fritiden

Fritidssysselsättningar ordnas dels genom barnavårdsnämnden, dels direkt genom skolan. För elever, som lämnat externatet för bildbara sinnesslöa är en arbetsstuga anordnad 4 kvällar i veckan. Det förefaller emellertid som om *dessa fritidssysselsättningar för hjälpklassbarn icke äger förmåga att fånga dem som av sociala skäl bäst är i behov därav*. De asociala elementen trivs inte i dessa arbetsformer, varför åtgärdens positiva inverkan i samband med minskning av kriminalitet och asocialitet är svår att direkt påvisa. (Göteborg.)

Kuratorn, som är en av hjälpklasslärarna, har *träslöjd som fritidssysselsättning* för pojkarna 3 kvällar i veckan. (Karlskoga.)

Då och då samlas de avgångna eleverna klassvis till små samkväm med filmföreläsning o. d. Samtidigt gör kuratorn sig underrättad om deras arbetsförhållanden, framtidsutsikter o. d. (Malmö.)

En *kamratförening*, som träffas varje termin, med läraren som ordförande. (Enköping.)

Böra sammanslutningar bildas av f. d. hjälpklassare? Ja, om goda ledare finnas att uppbringa, eljest icke. *Dessa ungdomar böra i allmänhet icke isoleras. De böra spridas ut över andra ideella föreningar, umgås med andra människor, lära av dem och växa vidare*. Av varandra lära de ofta egenheter. Ibland kan något rötägg utöva alltför stort inflytande på de lättledda. Socialkuratorn bör hjälpa till att finna den förening, som kan passa för dem. Han bör anordna föreningsorientering. (Uppsala.)

En s. k. *ungdomsgård borde finnas*, där ungdomen kunde samlas till arbetsaftnar, förströelse etc. och lämplig ledare eller föreståndare (förestånderska) skulle med hjälp av lärare och ungdomsledare sysselsätta ungdomen. De s. k. hjälpklassbarnen kunde då regelbundet få träffa sin eller sina lärare, som därvid kunde taga hand om dem och vägleda dem under de svåra övergångsåren. (Alingsås.)

Tillfälle till fritidssysselsättning och hjälp att komma med i goda gäng, så att bland annat dagdriveri och snatteriförseelser hindras. (Örebro.)

Diverse förslag

Tattarbarn skulle omhändertagas, eftersom det inte saknas anledning att tro, att en del av dem skulle kunna bli någorlunda goda arbetare om de, så snart de lämnat skolan, finge komma in i ordnade förhållanden. (Filipstad.)

Vårt stora bekymmer: hur skall hjälpklassbarn, *som är sinnesslöa*, placeras i lämpligt arbete? Arbetsgivare är ej hågade att ta in dessa barn. (Kalmar.)

Speciell hjälp åt ordblinda är trängande. (Örebro.)

Speciellt för Härnösands del föreligger stort *behov av talfelsbehandlingar*. (Härnösand.)

Möjlighet att bli ordinarie i statens tjänst trots avgångsbetyg enligt § 48, t. ex. som arbetare vid SJ:s verkstäder eller telegrafverket, för den som skött en eventuell tjänst fullt tillfredsställande. (Örebro.)

Sterilisering borde oftare komma till användning. (Örebro.)

Ett särskilt problem är hjälpskolans flickor. Något borde göras, så att det vore möjligt för deras lärare, att t. ex. föreslå en sterilisering. Detta skulle i så fall ske innan de lämnade skolan. (Säffle.)

BILAGA B

YRKESVAL OCH ARBETSFÖRHÅLLANDEN BLAND UNGDOM SOM GICK UT FRÅN STOCKHOLMS HJÄLPKLASSER 1942

Ungdomsvårdskommittén har gjort en undersökning rörande *yrkesval, arbetsförhållanden, trivsel med arbetet* o. s. v. bland ungdomar, som lämnade folkskolan våren 1942. Materialet har insamlats av lärarna i barnens avgångsklasser och kommer från hela vårt land. För Stockholms del insamlades emellertid uppgifterna direkt genom kommittén; det visade sig nämligen vara svårt för lärarna här att få kontakt med alla eleverna i sina klasser. För att urvalet av svar inte skulle påverkas härav, utfördes insamlingen av uppgifter av kommitténs sekretariat. Flertalet ungdomar har besökts i hemmen, resten har utfrågats vid telefonsamtal. Antalet tillfrågade ungdomar — alla utgångna från 8:e klassen — var 328, varav 294 gått i normalklass och 34 i hjälpklass.

Redogörelsen för denna undersökning kommer att publiceras i kommitténs betänkande om ungdomen och arbetet. Här skall bara den del av resultatet, som gäller *hjälpklasselever i Stockholm*, refereras. Det framgår av dessa f. d. hjälpklasselevs yrkeshistorier, att *några redan hunnit uppnå goda positioner*, bland annat i yrken som man inte brukat räkna med för dessa ungdomar. Å andra sidan bestyrker resultatet vad kommittén föreslår rörande eftervården, ty *några av barnen har ännu fyra år efter skolans slut stort behov av stöd och vägledning* för att komma till rätta i yrkeslivet.

Det valda året, 1942, avgick 42 pojkar och 19 flickor från hjälpskolans åttonde klass. Av dem har drygt hälften eller 23 pojkar och 11 flickor blivit tillfrågade, varvid flertalet besökts i hemmen. Materialet är visserligen litet, men i gengäld har så fylliga uppgifter inhämtats, att man får en ganska god bild av varje individs yrkesväg under de gångna c:a fyra åren efter skolans slut.

Förutom de frågor som upptas på formuläret har kommittén liksom för övriga stockholmsungdomar haft tillgång till deras avgångsbetyg och deras yrkesvalsformulär, ifyllda under sista skolterminen och sedan förvarade på ungdomsförmedlingen. Vidare har de hos hjälpklassföreståndaren förvarade personakterna med läkarens och lärarens anteckningar om barnen, testresultatet o. s. v. genomgått. Till slut har ur socialregistret antecknats, om barnens familjer erhållit understöd och vad orsaken härtill varit, om barnavårdsnämnden haft anledning att ingripa, om alkoholism eller kriminalitet förekommit i hemmen o. s. v.

Sjutton av de 34 barnens familjer återfinns i socialregistret som understödda (50 procent). Tio av de övriga 17 barnen hade under hela eller en del av skoltiden fria skolböcker, vilket visar att också dessa familjers ekonomiska standard varit ganska låg. Det skulle alltså endast vara 7 av de 34 barnen, som kom från något så när ekonomiskt väl ställda hem. Många av de familjer, som uppburit understöd, måste betecknas såsom åtminstone tidvis totalt utblottade. Innan barnrikebostäderna tillkom, bodde de ofta i rena slumbostäder. Medelantalet barn i de understödda familjerna är 3,7. I de övriga kan det tyvärr inte beräknas. För övrigt uppvisar hjälpklassbarnens familjer många komplikationer, men på grund av materialets litenhet är det inte lämpligt att redovisa dessa i statistisk form. Bättre torde några exempel belysa hur våra hjälpklassbarn haft det under sin uppväxt.

Expeditionsvakt.

Manlig, 19 år, IK 68. Fadern, som är eldare, är invalid och familjen har långa tider haft fattigvård. När de tre barnen var små, bodde familjen i en eländig bostad i en förort. En tvillingsyster till pojken är lätt debil och har tidigare vistats på barnhem. Pojken själv har sökt på rådgivningsbyrån för tics.

Familjen bor nu i barnrikelägenhet. Pojken har alltsedan skolans slut arbetat som expeditionsvakt i Stockholms stads tjänst. Platsen fick han genom en bekant, som var anställd i samma verk. Pojken har nu 200 kronor per månad och anser att hans framtid är säkrad. Han har tagit kurser i svenska, maskinskrivning m. m. i Stockholms stads handelsskola jämsides med arbetet. Hemmet är nu ytterst prydligt och föräldrarna är påfallande stolta över sonen, som liksom syskonen synes vara välartad.

Av allt att döma var pojken från födelsen fysiskt tillbakasatt, men han synes nu ha växt ifatt. Observera den låga intelligenskvoten under skoltiden, som snarast skulle hänföra vederbörande till sinnesslökat. — Från skolan var prognosen god.

Kontorstelefonist.

I ett annat fall har en av barnvårdsnämndens läkare vid en förnyad intelligensmätning konstaterat att en f. d. hjälpklassflicka, som i skolan endast nådde IK 77, vid 17-årsåldern hade normal intelligens. (Point scale över 17 år.) Det har här alltså rört sig om en försenad utveckling, ingen konstitutionell defekt.

Denna flicka fick vid 18 års ålder ett barn, som föddes 8 veckor för tidigt och bara vägde 1,5 kg. Hon bor nu tillsammans med barnets fader i dennes mors hem. Mormodern, som sköter barnet, medan den unga modern går på arbete, har avtjänat ett års straffarbete för vållande av annans död genom abortprovokation. Den unge barnafadern står själv under övervakning för stöld.

Allt sedan skolans slut 1942 har denna flicka varit i samma firma och uppbär nu en lön på 200 kronor som kontorstelefonist. I hennes fall kan man alltså ej längre tala om någon intelligensdefekt.

Det är frestande att ett ögonblick dröja vid tanken på hur det kan komma att gå denna flickas barn. Som bekant är för tidig födelse och därmed alltför ofta förknippade hjärnskador vid förlösningen en vanlig orsak till psykisk efterblivenhet. Om nu barnet skulle bli mindre vällyckat, ligger det nära till hands, att det i framtiden tolkas som arv från en moder som gått i hjälpklass. Det barnets start i livet och den ovan antydda hemmiljön skulle väl eljest kunna räcka som förklaring till en eventuell felutveckling, d. v. s. orsakerna skulle med större skäl kunna sökas på det medicinska och det sociala fältet än i ärftlig konstitution.

Verktogsarbetare.

En pojke har efter skolans slut arbetat på mekaniska verkstäder och samtidigt studerat på ett tekniskt institut fem dagar i veckan. Av de 40 elever, som började samtidigt med honom för ett och ett halvt år sedan, är bara 8 kvar, honom själv inbegripen. Under metallstrejken hade han plats som simlärare i ett av stadens utomhusbad. Hans förtjänst som verktogsarbetare uppgår nu till 85—90 kronor per vecka.

I denne pojkes hem var fadern nervsjuk under pojkens barndom. En syster, som led av sinnesslöhet och epilepsi och var mycket svårskött, vistades också i hemmet. Modern var klen och utsliten. Ekonomin var svag. I skolan uppnådde han en IK på 82. I slöjd, räkning och ritning kunde han emellertid redan i skolans sista klass mäta sig med de bättre eleverna från normalklass.

Hemmets ekonomi är nu stabiliserad, fadern sköter vaktmästaresyssla på ett kontor på dagen och på en biograf på kvällen, och sonen betalar för sig hemma.

Pojkens strävan går ut på att med en teknisk examen på fickan få ge sig ut till främmande länder att arbeta. Han läser till kl. 12—1 på nätterna. Hans enda svaghet är en kottförskjutning i ryggen, som han ådragit sig genom att lyfta för mycket. Det råder intet tvivel om att denne yngling nu skulle räknas till de normalt intelligenta, om han testades på nytt.

Fabriksarbeterska.

Denna flicka kom vid skolans testning bara upp till IK 65 och läraren betecknade henne som apatisk, fumlig, ointresserad av arbetet och ängslig. Vid vårt besök i hemmet pratar modern i flickans närvaro — välvilligt och taktlöst — om dennas stora mindervärdeskomplex. »Hon gick i hjälpklass, så hon tror inte hon duger något till.» Modern har gift sig sent och är väl i 60-årsåldern nu. Hon talar med en viss grovkornig hjärtlighet om sina bekymmer för flickan men är tydligen själv klent utrustad å huvudets vägnar. Sedan fadern dog, har modern fått hjälp av fattigvården, men strävar för övrigt att hålla ihop hemmet, som utom denna dotter består av en äldre son, som är målare med en sådans oregelbundna inkomster. Den omodernna tvårums-lägenheten i ett gårdshus är välstädad, en inackorderad man, som bor tillsammans med sonen, hjälper till med hyran.

Modern frågar gång på gång, varför vi inte kommit tidigare, så att flickan fått hjälp med sitt yrke. Hon vill helst bli hembiträde, i insikt om att hon inte kommer att klara sig ekonomiskt i det ögonblick modern ej kan hålla ihop hemmet. Flickan har arbetat i bokbinderi ett år och därefter i ett par andra fabriker, där hon stått vid maskiner. För närvarande håller hon på med etikettering i en kemisk-teknisk fabrik. Hon trivs inte där och vet inte vad hon skall ägna sig åt för framtiden, då hon inte fått lära sig något hushållsarbete. Förtjänsten är 55 kronor per vecka och hon betalar bara 20 kronor hemma.

Flickan är söt, välmålad, med litet slapp hållning. Hon är till ytterlighet ödmjuk och självutplånande, dessutom lätttrörd och känslig så att tårarna rinner, så snart samtalet kommer in på hennes personliga angelägenheter. Enligt moderns utsago har flickan alltid önskat sig en människa att tala ut med, en som förstår henne. Flickvänner har hon inte längre. De har gift sig eller försvunnit ur sikte. »Dåliga flickor vill vi inte umgås med», säger modern.

Dekorator.

En pojke med IK 76 växte upp som nr 7 av 8 syskon i ett utfattigt hem, som mestadels var helt beroende av fattigvård. Enligt socialutredningen har pojken svultit som liten. Fadern var dömd för fylleri och lönnbränning m. m. ett otal gånger. En äldre syster var nervsjuk och efterbliven, en bror vanför och efterbliven. Innan denne pojke slutat skolan dog modern. Den äldsta systemen hade då hunnit få sju barn.

Vid vårt besök hade den nu över 20-åriga ynglingen sedan ett år plats på dekorationsavdelningen i ett av de stora enklare varuhusen. Tidigare har han arbetat som kontorsbud, hisspojke och fabriksarbetare. Sedan en tid hyr han nu rum tillsammans med en kamrat och ligger just i förhandlingar om en plats som dekorator i landsorten. Hans lön är 67 kronor per vecka och för det delade rummet betalar han 60 kronor per månad.

Till bilden hör, att denna pojke under skoltiden led av sockersjuka, vilket nedsatte hans arbetsförmåga. Till sättet var han glad och förnöjd och även nu är han belåten med sin tillvaro, något som han också bör kunna ha rätt till, när man tänker på att han med sina startbetingelser alldeles på egen hand klarat sig fram till ett yrke, som ser ut att kunna ge honom en god bärgring.

Bokbinderiarbeterska.

En nu 21-årig flicka har varit anställd i samma pappersindustri sedan hon slutade skolan. I tre år har hon stått vid samma maskin som ansörjerska. Trots sin ålder är hon till växten som en 14-åring, väger bara 41 kg. Hon måste stå på en pall för att räkka upp till maskinen. Enligt sin egen framställning är hon uppskattad i arbetet, vilket låter sannolikt med tanke på att hon är den enda arbeterska på stället, som varit kvar så länge. Hon verkar som en liten snäll, seg arbetsmyra, glad åt att vara till lags och bli uppskattad.

Hennes IK var i skolan 73, och läraren uttryckte farhågor att hon lätt skulle kunna utnyttjas. Platsen fick hon genom ungdomsförmedlingen. Hennes inkomst är 64 kronor per vecka. Härav går kronor 32: 20 per vecka till fasta utgifter för skatt, fackföreningsavgift, resor och sparklubb. Resten lämnar hon till modern.

Familjen bor nu i ett barnrikehus och lägenheten är snyggt hållen. Under hela flickans livstid har familjen måst få hjälp till sjukvård och uppehälle. Fadern är nevrasteniker, bland annat befriad från värnplikt på grund av enuresis. Modern verkar förkrympt men beskedlig och troligen debil. En liten bror som leker på golvet är svårt harmynt: Kort sagt — en hygglig men svårt handikapad familj.

Dessa exempel ger en vink om vilka svårigheter hjälpklassbarnen under sin uppväxt har att kämpa med i sin hemmiljö: fattigdom, sjukdom och en föga stimulerande samvaro med nervösa, sjuka eller debila föräldrar och syskon. Därtill kommer de egna fysiska defekterna i form av försenad utveckling, ibland rent av undernärdhet. Den psykiska utvecklingshämning, som visar sig i oförmåga att följa med i den vanliga skolan, är antagligen till en del att fatta som ett resultat av denna komplexa situation, nämligen därigenom att den övre gräns för den psykiska utvecklingen, som den ärvda konstitutionen måste anses sätta, inte kunnat uppnås i barndomen på grund av den hämmande eller ostimulerande miljön. I några av de beskrivna fallen har vi sett, hur de unga efter skolans slut genomgått en utveckling, som tycks ha fört dem upp i de normalbegåvades grupp och i varje fall tillåter dem att sköta ganska kvalificerade yrkesuppgifter (verktygsarbetare, expeditionsvakt, kontorstelefonist).

Hjälpklassbarnens yrkesanpassning

Vid bearbetningen av frågeformulären har de uppgifter som avser yrkesanpassningen sammanställts, så att man fått en index på *hur varje individs situation i fråga om yrkesval, yrkesutbildning o. s. v. utvecklats sig*. Anpassningen är graderad från 0 till 4. Siffran 0 anger att vederbörande med »Nej» besvarat frågan om han eller hon »nu inriktat sig på ett bestämt yrke». Gruppen innefattar ungdomar, som går från det ena jobbet till det andra och inte föresatt sig att försöka komma fram på någon viss yrkeslinje. Vidare märkes en ganska talrik grupp, som visserligen kanske har ett stadigt arbete, som de t. o. m. förklarar sig trivas bra med (framför allt på grund av faktorer utanför själva arbetet — trevliga kamrater, bra förtjänst o. s. v.) men som inte betraktar detta arbete som en önskvärd framtid.

Med indexens högsta siffra betecknas de ungdomar, som förklarar sig bestämda för ett visst yrke, som har plats inom detta yrke eller där karriären ligger klar till yrket i fråga och som, enligt vad man kan bedöma, har eller håller på att skaffa sig den utbildning, som behövs (där annan utbildning än själva arbetet kommer i fråga). Har vederbörande redan i skolan uttalat sig för detta yrke och alltså följt en rak linje från början betecknas hans yrkesanpassning med 4, i annat fall med 3.

Siffrorna 2 och 1 anger att yrkessituationen är oklarare. I första fallet saknas någon av de angivna faktorernas »plats i yrket» eller »nödig utbildning». I fall som bedöms med 1, har den tillfrågade visserligen förklarat sig ha valt ett bestämt yrke, men han har inte kommit in på det ifrågavarande området ännu. Ett sådant beslut att en gång i framtiden bli »sjökaptan» eller »flygmekaniker» kan givetvis leda till målet, men det är ofta minst sagt osäkert att så skall ske.

Åldern för de tillfrågade normalklassbarnen var 18—19 år, för hjälpklassbarnen ofta 20 år och däröver, eftersom de varit äldre vid sin avgång från skolan. Den bästa tiden att komma in i ett yrke är alltså i varje fall förbi vid frågetillfället.

Givetvis ligger det ett visst mått av subjektivt bedömande i denna sammanställning. Om en hjälpklassflicka befinner sig på en kartongfabrik, förklarar sig ämna stanna där och har arbetat inom branschen i flera år, sättes således siffran 3 för hennes yrkesanpassning. Har en annan folkskoleflicka med höga skolbetyg och ambitiös inställning genom ekonomiskt tvång hamnat i ett fabriksarbete, som hon inte anser motsvara hennes anlag och önsknings, blir den yrkesanpassningen bedömd med 0. Situationen ses alltså alltid utifrån de ungas synpunkt. Ur arbetsgivarens synpunkt är måhända flickan nummer två trots sitt inre missnöje en bättre arbetskraft än flickan nummer ett som själv är belåten med sin situation men vilkens förmåga kanske dock inte är så fullgod.

Det märkliga inträffar nu, att de undersökta f. d. hjälpklasseleverna har förvånande god yrkesanpassning. Av de 11 flickorna måste bara 3 anses ha sin yrkes-situation helt olöst, alltså bedömdes med 0. Alla de 8 andra har fått siffran 3. De befinner sig alltså alla på platser, där de får syssla med ett arbete, som de själva förklarar sig ämna hålla fast vid och som mänskligt att döma också ligger inom möjligheternas gräns för dem.

Av de tre misslyckade har en flicka för närvarande plats i familj »som barnsköterska» men »vill till kontor». Hon har vinglat hit och dit på ett otal platser på fabrik, i hem, på kontor och lager. Hon har i skoltestningen *samlingens högsta IK*,

87. Hon är en av de tre flickor som gått i Torborgsskolan, men lämnade den efter en termin. Av de fem platser ungdomsförmedlingen förmedlat till henne, varade ingen över fyra veckor. Vid skolans slut ville hon ägna sig åt barnavård. »Jag tycker mycket om barn. Brukar hjälpa min svägerska att sköta hennes lilla dotter», skrev hon i en yrkesvalsblankett. Efter skolans slut ämnade hon »gå en kurs i sömnad eller något som har samband med barnavård».

Om denna flicka säger läraren, att »arbetsförmågan är så slapp, att det måste ifrågasättas om hon kan försörja sig». En broder var omhändertagen av barnavårdsnämnden, betecknad som psykopat. Själv uppger flickan, att hon haft hjärtfel som barn.

I detta fall undrar man om det varit möjligt att från början bygga på flickans intresse för barn. Vid 20-års ålder verkar hon nu alldeles ur stånd att reda upp sin yrkessituation. Hon ger motsägande och konfysa svar rörande både vad hon har för sig nu och vad hon vill göra.

En annan flicka som inte vet vad hon skall ägna sig åt, har sedan ett par år arbetat i en underjordisk fabrik för tillverkning av ett medicinskt preparat. Hon har klen konstitution, är ytterligt blek och svimmar ibland. Hennes sätt är mjukt och behagligt och hon ger kloka och välbalanserade omdömen om flickornas arbetsförhållanden i den osunda, fuktdrypande och ständigt konstbelysta lokalen.

Om denna flicka, som hade IK mellan 70 och 80, förklarade läraren, att hon var »enastående begävad i teckning, ambitiös, skötsam och graciös». Lärarens prognos att hon säkert skulle komma att reda sig, besannas av hennes trofasta arbete i källarfabriken, som är belägen i huset bredvid bostaden, något som bidrar till att hon håller sig kvar. Men frågan är om inte en kompetent yrkesvägledning kunnat finna en syssla, som gett utrymme för denna flickas obestriddligt värdefulla egenskaper i stället för att undergräva hennes hälsa och humör, som nu sker.

Flickan kommer från ett arbetarhem, där man aldrig behövt anlita socialvården

Den tredje 0-flickan är beskriven ovan som »fabriksarbeterska» (s. 127). Hon och hennes mor uttalade enträget sin önskan och sitt behov att få hjälp, både med personlig kontakt och med flickans yrkesval — »nu är det väl för sent, hon är 21 år».

De åtta lyckade yrkesarbetande hjälpklassflickorna befinner sig i följande positioner:

- 2 på kontor, den ena som maskinskriverska, den andra som telefonist. IK 77, 83;
- 1 lasaretsbiträde sedan ett par år. IK 64;
- 1 lampskärmssömmerska, förut i konfektion. IK 71;
- 4 i bokbinderi eller pappersindustri. IK 73, 74, 76 och 82.

Tre av de sistnämnda kom redan 1942 in i branschen genom ungdomsförmedlingens medverkan. Den fjärde försökte först bli kopist i faderns fotofirma, men måste sluta, enligt uppgift för ögonens skull. Hon intar en litet resignerad hållning till sitt nuvarande arbete, har dessutom ibland huvudvärk efter ett slag hon fått.

Dessa flickors genomsnittliga förtjänst var kronor 201:25 per månad med en variation från 170 kronor för maskinskriverskan till 270 kronor för en av de i bokbinderi anställda. Flertalets löner ligger strax ovanför 200-kronorsstrecket.

Det kan ha sitt intresse att sammanställa vad flickorna önskade för yrke, innan de slutade skolan, och vad deras yrke 3 1/2 år senare är:

Yrkesanpassning bland flickor som gått i hjälpklass.

Önskat yrke vid skolans slut	Nuvarande yrke	Anpassning	Yrkesskola
1. Barnsköterska	Lampskärmssömmerska	3	—
2. »	Lasarettbiträde	3	Torborgsskolan 2 års sömnad
3. »	Hembiträde (tillfäll.)	0	Torborgsskolan 1 term. sömnad
4. Biträde på barnsjukhus ..	Kontorist	3	Torborgsskolan 2 år hushåll
5. Hembiträde	Bokbinderiarbeterska	3	
6. »	»	3	
7. Fabriksarbete	»	4	
8. »	Kem.-tekn. fabrik	0	
9. Fotobranschen	Bokbinderiarbete	3	
10. Hårfrisörska	Kontorstelefonist	3	
11. Sömmerska	Kem.-tekn. fabrik	0	

Kanske ställer man sig en smula undrande inför det faktum, att inte mindre än 6 av de 11 flickorna vid skolans slut uttryckte en önskan att ägna sig åt skötseln av barn och hem. Låg det en uppriktig önskan bakom dessa uppgifter, eller är den ett tecken på att lärarinnornas påverkan gått i den riktningen? Ingen av flickorna har ju senare lyckats inom denna arbetsgren och de flesta har inte alls försökt. Skulle man våga döma av detta lilla material, är fabriksarbete av enklare slag det som lyckats bäst.

Någon utbildning efter folkskolans slut har tre flickor fått: två har genomgått Torborgsskolans 2-åriga kurs i respektive sömnad och hushåll och en har gått en termin i sömnad i samma skola. I intet av fallen ligger det nuvarande yrket direkt i linje med den erhållna utbildningen.

Pojkarnas yrkesanpassning.

Listan på de 23 f. d. hjälpklasspojknas nuvarande sysselsättningar upptar en rad av yrken, delvis oväntat kvalificerade sådana. Ingen var vid undersöknings-tillfället utan arbete, men för tre stycken måste yrkesituationen bedömas som helt olöst, alltså betecknas med siffran 0. Procenten av som man vågar anta helt lyckade yrkesval är dock mindre än bland flickorna, 11 av 23 har siffrorna 3 eller 4. För två tvillingbröder som tagit anställning vid krigsmakten har vi måst sätta ett frågetecken för anpassningen, då de enligt uppgift från föräldrarna inte var klara över vad de i framtiden ville ägna sig åt. Samma osäkerhet vidlåder också en pojke, som nu går andra året på den mekaniska verkstadsskola, som inrättats för hjälpklasspojkar i Stockholm. Det blir anledning återkomma till hans fall längre fram. Till slut har 6 yrkesval bedömts med 1 eller 2, vilket anger, att dessa i något avseende är problematiska utan att vara alldeles olösta. Tre av de 23 pojkar har varit i konflikt med rättvisan, en för köp av en stulen cykel, de två andra för stölder och i ena fallet dessutom förskingring för arbetsgivaren. Den ene av dessa pojkar har

nyligen återkommit från ett års sanatorievistelse. Det är måhända väl optimistiskt att bedöma såväl hans ännu kortvariga anställning som förgyllare som den andres plats i tvättfirman, där han säger sig ha fått bestämt löfte om att få komma in i färgeriet, med siffran 2. Tänkbart är, att dessa båda kommer att fortsätta med sin något oregelbundna tillvaro, trots att samhället begagnat sitt mänskligt att döma lämpligaste medel för deras tillrättaförande, nämligen villkorlig dom respektive åtals-eftergift med övervakning som den positiva hjälpåtgärden.

I tabellen har ungdomarnas nuvarande yrke sammanställts med de yrkesönskingar, som de skrev ned sista terminen i folkskolan. Av de 6, som då önskade komma in i den mekaniska verkstadsbranschen, är det 3 som fullföljt sin avsikt, alla som det förefaller med stor framgång: en går som svarvarlärning på en verkstad och tjänar 65 kronor per vecka, den andre har redan avancerat till verktygsarbetare med samlingens högsta inkomst, 85—90 kronor per vecka, och går sedan två år i kvällsskola för att bli ingenjör; den tredje arbetar som flygmekanikerelev och går samtidigt i flygbolagets lärlingsskola.

Den fjärde ynglingen som ägnar sig åt mekaniskt arbete finner vi på den av Stockholms stad anordnade verkstadsskolan på Söder. Han går där nu på fjärde terminen, är villig och noggrann, men långsam och svag i arbetet och kroppsligt mycket utvecklade. På sin yrkesvalsblankett skrev denne pojke i skolan bara 2 plus, när det gällde att uppskatta sina egna anlag och sin prestationsförmåga i 22 olika avseenden. Han vågade bara tro sig förtjäna godkänd i fråga om »sinne för ordning och reda» och »noggrannhet med småsaker och detaljer». För mekaniskt sinne, räkneförmåga, fingerfärdighet o. s. v. sätter denne pojke med god självkänedom två ordentliga minustecken.

Frågan är om det är till hans bästa att nu försöka det nästan omöjliga. Lärarnas uppfattning är, att det är synd om honom, och han är sluten och skygg, ehuru hans snällhet är allmänt erkänd på skolan.

Han var den ende som inte hade något förslag till yrke att komma med vid skolavslutningen, och egentligen synes han inte vara färdig för yrkeslivet ännu. I sådana fall framträder behovet av en allmän och inte minst kroppslig terapi som det angelägnaste. Att forcera fram en yrkesarbetare, där den elementära fysiska och psykiska mognaden inte finns, är tydligen dåligt använda ansträngningar och pengar för samhället — och vad värre är, en plåga för klienterna. I fall som dessa synes den övergångsform, som här kallats »praktisk fortsättningsskola» vara den rätta lösningen. Det skulle inte vara omöjligt att låta en sådan sent mognande elev gå kvar flera år i en sådan allmänt utvecklande men hjälpskolepedagogiskt lagd praktisk skola.¹

De tre som inte alls kommit till någon lösning av sitt yrkesproblem är ett *cykelbud*, fysiskt kraftig, men mycket slö och trumpen. Efter skolan har han en tid vistats på sinnesslöanstalt och har kronor 37: 50 per vecka i folkpension. Vid hembesöket fanns han sovande på en säng i den mörka tamburen, tydligen hans liggplats. Han har i ett och ett halvt år arbetat i en gravyrfirma, men det var »omöjligt att göra chefen till lags». Fadern i familjen har flera fylleriförseelser på sitt samvete. Hemmet var slarvigt och alla invånarna verkade mer eller mindre »egna», ehuru glada och vänliga.

¹ Att verkstadsskoleåren i detta fall synes ha fyllt uppgiften av allmän mognadstid framgår av uppgiften om samma elev från hösten 1946, då han efter två års yrkesskola befinner sig ute i arbete på en verkstad. (Se vidare Bil. C, s. 137.)

Yrkesanpassningen bland pojkar som gått i hjälpklass.

Önskat yrke vid skolans slut	Nuvarande yrke	Lön kr. pr vecka	Yrkes-anp.	IK	Yrkesskola	Anmärkning
1. Mek. verkst.	Svarvarlärning	65	3	75		
2. Mek. verkst. ...	Tryckeribitr.	46	2	78		
3. Mek. verkst. .	Dekoratörsarb.	67	3	76		
6. Mekaniker	Verktygsarbet.	85—90	3	82	Tekn. inst. El- tekn. aftonsk.	
5. Bilmekaniker	Flygmek.lärning	56	3	77	ABA-Lärlings- utb. 1 år	
6. Elektriker	Värvad	vivre	?	70	Skolan för stamanställda	
7. Snickare	Snickare (fa- derns verkstad)	70	4	64		
8. Sättare	Tryckarlärning	52	0	—		
9. Bagare	Cykelbud	48	0	81—82		En tid på sinnesslöanst.
10. Kock	Förgyllare		2	77		Villk. dom 4 mån. Sana- torium 1944.
11. Renhållningsarb. eller lantbrukare	Renhållningsarb.	obst.	4	78—82		
12. Expedit	Radioservice i i faderns firma	30	2	84		Födelsevikt 1,3 kg. soc- kersjuk un- der skoltiden.
13. Dekorator	Dekoratörsarb.	59	4	84		
14. Kontorist	Värvad	vivre	?	72	Skolan för stamanställda	
15. Pressfotograf	Tvättf:a bud	56	2	75—78		Cykelstöld 1944, åtalself- tergift. För- skingring 1945, över- vakning med lydnadsplikt.
16. S.J.	Lagerbiträde	50	2	83		
17. S.J.	Möbelsnickare	40	3	78—83		
18. S.J.	Tryckarbiträde	60	0	75		
19. Busskonduktör	Exp.-vakt	200/m	3	75		
20. Telegrafverket	Telegrafv.- chaufför	290/m	4	66		
21. Vaktmästare	Exp.vakt	200/m	4	68	St. st. handels- skola, kvälls- kurser.	
22. Vaktmästare	Bagare	45 + mat	1	83		Köpt stulen cykel 1942
23. —	Yrkesskolelev	4	?	73	Verkstadssko- lan f. hj.kl.- pojkar, 2:a året	

De två andra nollorna är *i tryckeri* och gör antagligen tjänst som pressbiträden men har sannolikt inga utsikter att bli yrkesmän. De vill i varje fall inte själva stanna som hantlangare, vilket eljest väl kunde ge dem bärning. Förmodligen har de en gång börjat i branschen med avsikten att lära yrket och är nu besvikna.

Det är intressant att notera, att *den statliga eller kommunala tjänsten står lika högt i kurs* bland dessa yrkesväljare (eller deras mödrar! En av vaktmästare-aspiranterna skrev efter sin yrkesönskan: mammas förslag.) som bland normalklassernas elever: tre hjälpklasspojkar drömde i skolan om anställning vid järnvägen, två ville bli vaktmästare, en ville till telegrafverket och en till spårvägen.

Detta rullar upp frågan om hjälpklassbarnens legitima rätt att få sina kvalifikationer för ett visst område av den offentliga tjänsten prövade i samma ordning som andra barn. Nu kan det inträffa, att en yngling går som extra vid järnvägen i flera år men vid ansökan till ordinarie plats blir avstängd från att söka, emedan hans betyg avslöjar att han gått i hjälpklass. Av vad som sagts i testfrågan måste, liksom av de många vittnesbörden om vad hjälpskolebarnen på den fria marknaden kan prestera, framgå, att personer som gått i hjälpklass kan vara fullt normala sedan de blivit vuxna.

Vi återfann två av våra pojkar som *expeditionsvakter* i stadens tjänst. Den ene med IK 68 i skolan, hade besökt handelsskolans kvällskurser och lärt maskinskrivning och svenska.

En pojke hade hela tiden efter skolans slut arbetat vid telegrafan, först som telegrambud, nu som chaufför. (Denne hade i skolan IK 66, den näst lägste i samlingen).

Inte mindre än två *dekoratörer* förekommer, och båda förefaller att reda sig bra. De var båda glada åt sitt arbete. Någon annan utbildning än vad arbetet givit dem hade ingen av dem. Två snickare kan också räknas till de lyckade yrkesvalen. Mer problematiskt har den pojken det, som nu för förtjänstens skull arbetar i ett *bageri* där han blir så trött att han bara stupar i säng, när han kommer från arbetet. Han har i ett och ett halvt år arbetat som lärling hos en *tandtekniker*, men den obetydliga betalning han kunde få där — 15 kronor i månaden — räckte inte så att han kunde få kläder. Nu önskar han bara, att han kunde gå tillbaka till tandtekniken, som han skulle vilja ägna sig åt. Modern, som är portvakt och som förefaller vass och regerande, hade styrt om lärlingsplatsen genom att helt enkelt ringa till ett nummer i telefonkatalogens yrkesregister.

I ett fall som detta önskar man, att en kurator får penetrera yrkesvalets lämplighet och sedan skulle kunna förse ynglingen med de nödiga medlen för att kunna klara sig under utbildningen.

BILAGA C

YRKESKOLAN I MEKANISKT VERKSTADSARBETE

FÖR HJÄLPKLASSBARN.

Höstterminen 1944 öppnade Stockholms stads skolor för yrkesundervisning en särskild avdelning för hjälpklasspojkar. Skolan benämnes i den tills vidare gällande undervisningsplanen: »Förberedande verkstadsskola för mekaniker» och utgör en motsvarighet till den vanliga mekaniker-kursen i verkstadsskolan. (En i förhandsdiskussionen omnämnd finmekanikerskola, där flickor skulle kunna tas emot, har däremot inte kommit till stånd.)

Skolan är belägen i en helt annan del av staden än yrkesskolans huvudkomplex, nämligen i det s. k. Malongska huset invid Sofia folkskola på Söder (Sofiagatan 2). Lokalerna är trots husets ålder ljusa och ändamålsenliga. Skolans två läraravdelningar har var sin väl utrustad arbetsal med moderna verktygsmaskiner, en härd o. s. v. Dessutom finns skolorum, frukostrum (mat serveras dock inte) och ett tvätt-rum för vardera elevgruppen.

Lärarna undervisar sina respektive grupper i såväl teori som praktiskt arbete.

Kurstiden är minst ett arbetsår från augusti till och med juni. I motsats till i övriga verkstadsskolor är kurstiden endast begränsad nedåt; de som vill och lämpar sig får fortsätta ännu ett år, vilket kan ske vid denna skola eller vid den vanliga yrkesskolan. Det är bara en liten del av eleverna som begagnar möjligheten att gå två år.

Timplanen upptar samma veckoarbetstid som för normalbarn (som ej går i s. k. växelkurs) nämligen 46 timmar. De teoretiska lektionerna är dock bara 7 mot c:a 15 timmar i motsvarande kurser vid verkstadsskolorna.

<i>Timplanen:</i>	veckotimmar
Yrkesarbete	37
Yrkesteknik och verktygslära	1
Materiallära	1
Yrkesräkning	2
Yrkesritning	2
Gymnastik	2
Maskinlära	1
	<hr/>
	46

Dessutom yrkeshygien 8 timmar per år.

Yrkesarbetet omfattar bänkarbete samt maskinarbete.

Kostnaderna. Skolan har samma ställning som övriga verkstadsskoleavdelningar. Kostnaderna för inredningen med maskinerna o. s. v. uppgick till c:a 60 000 kronor. Beräknas en 10-årig amorteringstid för maskinerna, kommer de att kosta 200 kronor per år och elev. Utan att lokalhyra beräknas, uppgår de övriga löpande kostnaderna till 1 100—1 200 kronor per år och elev (allt beräknat efter 30 elever). Häre ingår de s. k. flitpengarna till eleverna, 2 kronor per vecka (4 kronor för dem som går ett andra år).

Statsstipendier utgår till majoriteten av eleverna. Eftersom statsstipendiernas belopp från 1946 höjts till maximum 90 kronor per månad och elev, om eleven bor utom hemorten, och 75 kronor om han bor i sitt hem, anföres här siffrorna för läsåret 1946—47.

När stipendierna fastställdes (i november månad) befann sig 25 elever på skolan. Av dessa hade 14 stycken beviljats stipendier på sammanlagt 685 kronor per månad. Utslaget på alla eleverna gör det kronor 27: 20 per månad; beräknat på de 14 elever som fick stipendier utgör det kronor 48: 90.

Högsta möjliga belopp (för hemmaboende) — 75 kronor — fick bara en elev. En fick 65 kronor, 6 st. fick 60 kronor, en 50 kronor, en 45 kronor, två fick 30 kronor, en fick 20 kronor och en 10 kronor per månad.

Om man utgår från ett genomsnittligt stipendiebelopp på 25 kronor i månaden får man för 11 månaders kurs ett belopp per elev av 275 kronor. De med allmänna medel bestridda utgifterna stiger därmed till omkring 1 675 kronor per elev och år.

(Med den lämpligare — och som vi sett ovan också vanligare — elevsiffran 25 på de två läraravdelningarna, blir motsvarande genomsnittskostnad c:a 2 000 kronor.)

Elevernas vivre täcks dock inte på långt när av statsstipendierna och flitpengarna, varför deras familjer torde behöva bidra med genomsnittligt 90—100 kronor per månad. Tänkes eleven på sin semestermånad försörja sig själv och under de 11 skolmånaderna leva på c:a 125 kronor i månaden, skulle varje elev genomsnittligt kosta något över 3 000 kronor per år för undervisning och uppehälle. (Obs. skolbyggnaden erhålles här fritt av staden.)

Eleverna tas ut ur Stockholms hjälpklasser — sjunde eller åttonde klass, i framtiden eventuellt enbart från åttonde klass. Uttagningen sker efter rekommendation av överläraren för hjälpklasserna och kuratorn. Inga anlagsprövningar förekommer, inte heller någon speciell överläggning med läkarna för hjälpklasserna.

Prövtiden har tidigare varit fyra veckor men kan nu utsträckas till det dubbla. Efter prövtiden skall lärarna avgöra om eleverna passar för utbildningen eller skall skiljas ifrån. I fråga om hjälpklassbarnen är det nödvändigt med lång prövtid, anser lärarna.

För att få skolan fylld intogs första året elever, som uppenbart saknade håg och förmåga för yrket (bland annat ett par pojkar som bestämt önskade bli snickare och ett par äldre, svårt defekta f. d. hjälpklass elever). De två följande åren har en starkare sällning bland eleverna kunnat ske från början.

Elevantalet. Skolan är avsedd för 30 elever, indelade i 2 läraravdelningar. Det vanliga antalet i yrkesskolan är 16. Lärarna vid denna skola framhåller att avdelningarna för hjälpklassbarn inte bör vara större än 12 elever. Dessa elever behöver mer individuell undervisning, mer upprepning och utförligare förklaringar än normalt begåvade elever.

Av de första 31 på prov antagna eleverna fullföljdes utbildningen av 22 st., medan 9 avbröt efter kortare eller längre tid. Vi återkommer till dessa som lämnade skolan i det följande.

Av de elever, som fullföljde sin kurs, var det meningen att åtta skulle gå vidare till ett andra skolår. En insjuknade emellertid i lungtuberkulos; tre av de övriga överfördes till den vanliga yrkesskolans mekanikerkurs och klarade där det praktiska arbetet men hade däremot mycket svårt att följa med i teorin. Av de fyra som stannade för ett andra år vid Soflagatan måste en på grund av ekonomiskt tvång sluta vid jultiden och övergå till förvärvsarbete. De övriga fullföljde kursen. Dessa tre tillhörde de elever, som lärarna ansåg ha synnerligen svårt för det mekaniska yrkesarbetet, men de befann sig dock — som skall visas nedan — efter de båda skolårens slut i verkstadsarbete.

Utbildningens resultat. Då denna skola är den första i sitt slag (jämte den privat drivna Torborgsskolan för flickor och internatet Boxtorp överhuvudtaget den enda yrkesskolan för hjälpklassbarn i vårt land) är det värdefullt att få fram, vilka erfarenheter man vunnit, trots att tiden givetvis är för kort för att medge fullt säkra omdömen. I stort sett anses att försöket slagit så pass väl ut, att man bör fortsätta. I Göteborg och Malmö planerar man att följa i Stockholms spår.

Först en indelning som lärarna gjort av eleverna efter graden av framgång i skolarbetet:

Helt lyckade	8
»Något så när»	5
Misslyckade	9
Ej fullföljt	9

Summa 31

För att få en fullt klar bild av vad det blivit av den första årgången elever, som sökte till mekanikerkursen för hjälpklasspojkar, uppsöktes samtliga 31 i hemmet eller per telefon under november månad 1946. De som bara genomgått ett års utbildning hade då varit ute i arbetslivet drygt ett och ett kvarts år, de som gått två år bara sedan augusti 1946, och de som avbrutit kursen upp till två och ett kvarts år. Resultatet var följande.

Elevernas situation hösten 1946.

Syssetsättning	Den sociala anpassningen			
	god	oviss	dålig	
Anställda i verkstad	16	11	3	2
Annat industriarbete	4	2	1	1
Lagerarbete	3	1	1	1
Vaktmästarbitr.	1	1		
Filmlaboratorium	1	1		
Apotek (lab.-bitr.)	1		1	
Telegrambud	1	1		
Cykelexpress	1			1
Utan arbete	2			2
Sinnessjukhus	1			1
	31	17	6	8

I verkstadsarbete befann sig 16 pojkar, därav alla de sex som gått i tvåårig utbildning. Av de åtta, vilkas utbildningsresultat av lärarna betecknats som lyckat, befann sig sju stycken i denna grupp. Där fanns också tre av de fem som klarat sig »något så när» på kursen, fem av dem som det gick dåligt för och en av dem som avbröt (redan efter en månad).

De arbetsuppgifter som ynglingarna har att sköta på verkstäderna varierar. Medan några uppger sig syssla med bänkarbete och då ofta genom ackordssystemet som nybörjare får ganska låg förtjänst, har andra vanligt »pojkarbete» bestående av diverse enklare arbeten i verkstäderna; en arbetar på förrådet i en stor mekanisk firma, en annan i en gravyrverkstad. Också om pojkarna själva uppgivit att de »inte har någon nytta» av sin mekaniska utbildning, har alla som dock befinner sig i arbete inom verkstadsbranschen upptagits i denna grupp.

Det är emellertid uppenbart, att inte alla dessa 16 pojkar är välanpassade i sitt arbete. Enligt uppgifterna om trivsel och framtidsplaner skulle 10 stycken vara nöjda med sitt arbete och hoppas på avancemang i samma bransch (därav 6 av de 7 »lyckade» skolelever som befinner sig i verkstadsarbete). Rörande de andra måste man ställa sig frågande, de vet inte själva om de vill stanna i yrket. Två måste betecknas som missanpassade, därav en med »lyckat» utbildningsresultat och en som efter bara en månads vistelse på skolan gick ut i arbete och efter diverse springpojksplatser hamnat på en verkstad, där han inte alls trivs.

Två pojkar med dåligt resultat i skolan har efter gästspel på verkstäder hamnat i respektive billackeringsverkstad och i rörmokeri, båda är nöjda med sina nuvarande yrken. Den sistnämnda pojken trivs bara med rörligt arbete och stod inte ut att vistas inne i verkstad. Han är nu hjälpare till en rörinstallatör och följer honom på byggena. — En tredje pojke, som måste sluta mekanikerkursen och en tid placerades i trädgårdsarbete, har sedan haft sysselsättning som grovarbetare i en mindre fabrik, som hans far driver. — En fjärde pojke hade vid intervju tillfället arbete i ett tryckeri. Han lyckades gå igenom yrkesskolan men har sedan kursens slut haft otaliga platser och en tid varit utplacerad genom barnavårdsnämnden (se fall C D s. 141).

I lagerarbete finner vi tre pojkar, varav en med betyget »lyckad» från yrkesskolan. Denne har omväxlande hållit på med lagerarbete i ett affärshus och monteringsarbete i armaturverkstäder. Han har många svävande yrkesplaner, bland annat skogvaktare och dekoratör. I fråga om yrkesanpassning måste han betecknas som ett olöst problem.

Nummer två gick ut yrkesskolan med »halvgott» resultat. Han har alltsedan dess varit anställd på samma varuhus men är en smula vankelmodig om sin yrkesframtid. Nummer tre avbröt yrkesskolan och arbetar alltsedan dess på ett förlag, han förtjänar mera pengar än sina yrkesarbetande kamrater och är belåten med sin plats.

Fyra pojkar som avbröt utbildningen har nu anställning som respektive telegrambud, vaktmästarbiträde på ett statligt verk (måste avbryta skolan på grund av the och anser att detta arbete passar honom betydligt bättre än det dammiga verkstadsarbetet), på filmlaboratorium (textning) och på apotek (laboratoriebiträde).

En pojke med dåligt resultat i yrkesskolan har alltsedan han slutade där arbetat som springpojke, numera som cykelbud på express. Hans framtid inger enligt modern farhågor, då expresserna är fulla av frestelser av olika slag. — Två pojkar befanns vid undersökningen gå hemma utan arbete, den ena sedan någon månad, den andre tämligen konstant, sedan han avbröt yrkesskolan efter några dagars vistelse där. Båda dessa problembarn har en tid vistats på sjön (vilket gäller om två till av kamraterna). Den ene utgör för närvarande en stor börda för sin kroniskt sjuka far i ett utfattigt hem. Den andre underhålls av modern (frånskild) och systrarna, som

han förbittrar livet för. Båda pojkarna är kroppsligt friska och borde mänskligt att döma kunna förhjälpas till mera ordnade förhållanden. Att den ene dessutom har fullt normal intelligens (IK 98 i skolan), bevisar att hjälpklasserna många gånger rymmer elever, vilkas svårigheter är av helt annan art än svagt förstånd.

Till slut har en av de elever, som sökte till yrkesskolan 1944, måst omhändertas av samhället för vård på sinnessjukhus. En annan har, som ovan nämnts, en tid varit placerad på yrkeshem. Ännu en tredje stod under övervakning av barnvårdsnämnden (en av de nyssnämnda arbetslösa pojkarna).

Antalet platser, som de 31 pojkarna hunnit med under den tid de varit ute på arbetsmarknaden, framgår av nedanstående uppställning. Rörligheten måste betraktas som mycket stor, det är ju bara fråga om respektive omkring två år, ett år och ett kvarts år, som de tre grupperna ynglingar varit fria från skolan.

Antal innehavda platser i november 1946.

	0	1	2	3	4	Flera	S:a
Pojkar med 2 års yrkesskola ...	—	3	2	1	—	—	6
» » 1 » »	—	1	4	6	1	4	16
» » avbruten yrkes- skola	1	1	2	2	—	3	9
Summa	1	5	8	9	1	7	31

Som framgår av tablån, förekommer det flera än 4 platser (bakom vilket ibland döljer sig ett bestämt antal, t. ex. 7, men ibland »oräkneliga») i fyra fall bland dem, som gått i ett års yrkesskola, och i tre, som inte gått igenom skolan. Av de tre pojkar, som inte har någon inkomst, är en med yrkeskurs; en var sjuk (på sinnessjukhus), de båda övriga gick hemma utan arbete.

Veckoinkomst i november 1946, i kronor.

	0	<40	40—50	50—70	70<	Okänt	S:a
Pojkar som gått igenom yrkes- skolan	1	2	6	8	3	2	22
Pojkar som avbrutit utbild- ningen	2	—	1	3	1	2	9
Summa	3	2	7	11	4	4	31

Inkomsterna uppgick för flertalet till 50—60 kronor per vecka. Bland veckoinkomsterna över 70 kronor befann sig en duktig yrkesskolepojke, som varit på samma plats (som svarvare) sedan skolans slut i augusti 1945, en som är anställd på ett verktygsförråd men som hade dåligt resultat i skolan, en med dåligt skolresultat och tvivelaktig yrkesanpassning, sysselsatt på en cykelexpress, samt till slut en pojke, som lämnade yrkesskolan i förtid och sedan rätt lång tid är diversearbetare på ett förlag.

De lägsta inkomsterna noterades för ett par pojkar, som efter ettårig yrkesskola drivit omkring på flera platser inom och utom verkstadsbranschen och nu har lön som nybörjare på samma mekaniska verkstad.

Några exempel på vilka problem yrkesskolningen av denna grupp ungdomar bjuder på, framgår måhända bäst av några stickprov ur skolans personakter, yrkeslärarnas anteckningar och uppgifterna från efterundersökningen.

Den grupp som *avbrutit utbildningen i förtid* är mycket heterogen. IK växlar mellan 65 och 98.

Där finns en pojke med gott resultat i yrkesskolan men som insjuknat i tbc efter ej fullt ett år i skolan. Båda föräldrarna var förut döda i tbc. — En pojke »som kunde blivit bäst i klassen» slutade tidigare av ekonomiska skäl. Blev springpojke på en tidning för att försörja sig. Pojken har haft flera fosterhem. Gick i psykopatklass, rubricerades i personakten som en godmodig jättebaby med labilt sinnestillstånd. IK 76. — Vid efterundersökningen arbetade han sedan länge på ett förlag och förtjänade 90 kronor i veckan.

Två överåriga pojkar (födda 1920 och 1921) avbröt på grund av uppenbart för stora defekter. Den ene var närmast imbecill och förflyttades efter 9 månader till trädgårdsarbete på landet. Den andre, som tidigare vårdats för psykos, fick en kollaps och återfördes till Beckomberga.

Återstår fem stycken, som alla slutade efter kort tid. En av dessa har nu efter ett halvår som kontorspojke och en tid på tvättinrättning hamnat på ett filmlaboratorium. Han sökte redan vid folkskolans slut till fotografskolan och har kvar sitt intresse för fotobranschen. I mekanikerskolan var han inte oduglig, men en av kamraterna utsatte honom för elakhet. Enligt personakten var han »rädd för vuxna», »strykrädd» som modern kallar det. En arbetsam ofta tjurig pojke. IK 77.

Ännu en som slutade själv rubriceras av lärarna som tänkbar för utbildning. På personakten anges han vara tungsint och inbunden, uthållig i arbete, men skygg. Fram till hösten 1946 hade han haft många budplatser och arbetade vid intervju-tillfället på en mekanisk verkstad. Enligt modern var han deprimerad och vantrivdes, sedan en tvillingbror blivit tagen av polisen och förd till anstalt för vanartiga sinnesslöa på grund av en sexuell förseelse.

De tre sista slutade alla efter kort tid. Om en av dem, ett skilsmässobarn med fadern utomlands, heter det att hans intelligens var god (IK 87) men kroppskrafterna ej så stora. Han företedde inga uppförandeproblem under småbarns- eller skolåldern, med undantag för nagelbitning. Vid efterundersökningen visade det sig, att han sedan han försvann från yrkesskolan haft sju olika anställningar, den långvarigaste som bud och expedit i en affär. Vid besöket var han anställd i ett apotek sedan tre månader och sade sig ha för avsikt att stanna där ett par år, »sen hade han andra planer». Han sade sig vara frisk och stark, såg pigg och trevlig ut men yttrade sig i svävande och något mystifierande ordalag om sina framtidsplaner.

Den andre pojken har fullt normal IK (98) men har varit ett »problembarn», okoncentrerad och utan uthållighet. Också hans föräldrar är skilda, fadern var alkoholist. Pojken slutade yrkesskolan efter några dagar och har sedan dess arbetat några korta perioder och dessemellan legat hemma och slöat. Han är stor och mycket stark men håller inte ut med något arbete. Någon gång tar han några timmars körning på en express, men han lämnar aldrig något för uppehållet i hemmet, som modern och systrarna med sitt arbete håller på en god nivå. De är emellertid alla uttröttade på pojkens slöhet och hans översittarfasoner i hemmet. Alla kvällar tillbringar han ute tillsammans med likasinnade och råkar ofta ihop sig med folk i den förort, där hans hem är beläget. Han står under övervakning efter begäran från modern.

Den tredje pojken hade i skolåldern nervösa ryckningar »beroende på hans ängsliga konstitution» (rådgivningsbyrån). Han saknade alla anlag för mekaniskt arbete

och fick när han slutade plats som telegrambud. Hösten 1946, alltså c:a två år senare, var han fortfarande kvar som telegrampojke, men han har fått lära sig att köra bil och har gott hopp om att få stanna inom telegrafverket. Han förtjänar 272 kronor i månaden plus fria kläder. Enligt modern är pojken lugn och gör alltid som föräldrarna säger.

Dessa stickprov bör kompletteras med några exempel på *elever som fullföljt skolan*. Först ett urval bland de *lyckade*.

Den bästa pojken i händighet hade blott IK 80. Kan absolut inte räkna på papper men gör operationerna i huvudet. Pålitlig, arbetsivrig. Elitgymnast. Öppen och förtroendefull. Av personakten framgår, att han är ordblind. I teori var han omöjlig men gick ett andra år i vanliga yrkesskolan och har hösten 1946 arbete på en verkstad. Modern, som är fränksild, är stolt och belåten med sonens utveckling.

Som underverket får man kanske beteckna hela samlingens lägsta IK 65/64, en pojke som aldrig kunde ge ett svar i teori, kroppsligt utvecklade och klen. Enligt personakten har han haft tbc och var fortfarande vid 16 år sängvårdare. I verkstads-skolan betecknas han som en av de fyra bästa i fråga om mekaniskt handlag. Han är dessutom skötsam, lätt att ha att göra med, snäll, litet förlägen. Hade en tid tempoarbete i en stor verkstad men har senare fått anställning i en gravyrfirma, där han trivs utmärkt.

En pojke rubricerades i skolan som pigg och nyfiken, han var dålig vid bänk-arbete, där det gällde att använda sina händer till arbete, men förstod sig bra på maskiner och klarade därför svarven bra. Han uppträdde redan i folkskolan viktigt och litet utmanande. Kommer från ett utfattigt hem, fadern sinnessjuk, modern nerv-sjuk. Arbetar nu på verkstad med borrar och diverse annat. Han har haft perioder av dagdriveri och varit till sjöss en tid men trivs nu med sitt arbete. Förtjänsten blir dock knapp (c:a 35 kronor i veckan under de 2 månader han haft sin nuvarande plats).

Den bästa i teori i klassen hade blott IK 70. Han var trevlig och mogen, en »riktig karl» enligt lärarna. I folkskolan var han fumlig i sina händer och långsam. Har ett av de tre AB-betygen som utdelats i verkstadsarbete. Denna pojke hade hjärnhinne-inflammation vid 7 års ålder. Kanske han numera helt »växt ifatt» och övervunnit den defekt som kan ha uppstått. Arbetade först ett år med lindning på elverkstad, har sedan övergått till bilverkstad, där han trivs bättre tack vare mera omväxlande arbete.

En enda av den bästa gruppen betecknas som besvärlig till karaktären. Denne, som också har AB i arbete, var stursk, hård, elak mot kamraterna, särskilt en, som han direkt plågat. Rejäl i arbetet. Gick ett andra år på vanliga yrkesskolan. Idrotts-pojke. Modern betecknades under pojkens skoltid som hållningslös, han har nu styvmor och ett ordentligt hem. Har haft ett par månaders arbete med svetsning i en firma och därefter »lite av varje» i en annan.

Till jämförelse bör man ta fram några ur *gruppen som direkt misslyckats med yrkeskursen, ehuru de gått ut skolan*. Då framstår det som fullt klart, att det kan vara karaktärsdefekter av skilda slag, som mer än själva yrkesanlaget avgör framgången.

C. D. har betyget B+ i arbete. IK 87. Han kunde arbeta utmärkt ibland, men vanligen intresserade han sig inte alls för arbetet, bråkade och ställde till ofog i stället. Han var sadistisk mot kamraterna och på stridsfot med hela tillvaron. Fadern sinnessjuk och modern synnerligen problematisk. Han bodde på lärlingshem, men fick efter kontroverser med föreståndaren flytta därifrån till ett annat hem. Pojken tog först springpojklats och gick sedan till sjöss.

Efter hemkomsten från sjön råkade han i öppen konflikt med modern, som upp-
ges vara mycket besvärlig mot pojken. Barnavårdsnämnden ordnade då med att
han fick bo och arbeta på ett yrkeshem utanför staden, utan att vara formellt om-
händertagen för skyddsuppfostran.

Det förefaller som om detta år varit till nytta för pojken. I varje fall har han efter
hemkomsten till staden utan svårare sammanstötningar i nära två månader hållit
sig kvar på ett lärlingshem med intim hemkaraktär. Han har dock bytt arbetsplatser
några gånger och stannar då och då hemma från arbetet någon dag.

Kanske är det för tidigt att påstå att denna yngling lyckats rida ut besvärlig-
heterna och stadga sig; han är dock enligt alla tecken på bättre väg att göra det än
någonsin förut under sitt ganska stormiga liv.

Bland de övriga som misslyckades med yrkesskolan finns tre vänsterhänta.

En av dessa var avogt inställd till skolan, var mycket besvärlig och orolig. Verkade
strykrädd. I personakten sägs det ligga något »sorgbundet, tillknäppt över honom». Enligt rådgivningsbyrån får han stryk hemma, vilket fadern, som känner igen sig
själv i pojken, förnekar. Han hade först springpojksplats i en affär, gick sedan till
mekanisk verkstad och sist till billackeringsverkstad. »Trivdes ej med mekaniskt
arbete och ämnar inte återgå till verkstad.»

Hos flera verkade den praktiska oförmågan i yrkesarbetet direkt kroppsligt be-
tingad. En var synnerligen outvecklad och fet (hormonrubbnings). Sistnämnda defekt
tycktes också vidlåda en pojke, som var till ytterlighet fumlig i händerna, båda var
snälla och villiga men till en början alldeles omöjliga i arbetet. De gick båda kvar i
kursen under två år och utvecklades betydligt under denna tid. En tredje föreföll
undernärd, var snäll men saknade all kläm i arbetet. Till slut betecknas tre av de
»misslyckade» som samtidigt problematiska.

E. F. Motoriskt orolig. Kan inte stå stilla. Saknar förmåga att fatta proportioner.
Inte pålitlig. Inget intresse förrän sista dagarna. Borde ha sorterats bort. Person-
akten: orolig, känslig, drömsk, verklighetsfrämmande. Modern nervsjuk, fadern
alkoholist. — Har bara haft budplatser efter skolans slut, i november 1946 var han
på cykelexpress.

G. H. Klåfingrig. Råkar ständigt ut för olycksfall. Lurig och på något vis både
inställsam och oppositionslysten. IK 69. I personakten: Utsatt för ett par olycksfall,
mycket nervös efter dessa. Vänsterhänt. Född två månader för tidigt. Inte oduglig,
men svårt att bli stabil. Vid efterundersökningen befanns han ha arbetat på fle. a
olika verkstäder och han förtjänade 60—70 kronor i veckan som svarvare.

I gruppen »något så när lämpade» finner man några, som i skolan arbetade ryck-
vis, tidvis slöa till omöjlighet. En pojke betecknas både av yrkesskolan och folk-
skolan som undernärd (»pigg, men ett busfrö»); efter två platser på land och en tid
till sjöss gick han utan arbete hösten 1946. — En som efter kursen gick till PUB som
»matsäck», klarade sig hjälpligt men ville hela tiden till snickeri. Pålitlig och ordent-
lig. IK 77.

En aggressiv och intresserad pojke, som gått ett andra år på vanliga yrkesskolan,
lider av nedsatt syn, klumpfot och hållningsfel. Sedan han kom till den nya skolan,
var han tidvis ganska deprimerad. Han klarade dock utbildningen, och efter skolans
slut i augusti 1946 har han haft två verkstadsplatser.

Den 2:a årskullen.

Hösten 1945 antogs 25 elever, fördelade på de båda lärarna. Sex av pojkarna föll
bort under årets lopp, en av dem dock först ett par månader före kursens slut;

räknas den sistnämnde också som utexaminerad, får vi följande fördelning efter utbildningens framgång:

Helt lyckade	9
»Något så när»	6
Misslyckade	5
Bortfallna	5
	<hr/>
	25

De *slutsatser*, som de här refererade förhållandena ger anledning till, är följande.

II den grupp av 31 manliga hjälpklassel elever, som 1944 antogs på prov vid den särskilda mekanikerkursen och som inte var sållad efter lämplighet, visade sig mindre än hälften (13 st.) kunna tillgodogöra sig utbildningen bra eller »något så när» bra, medan 9 st. slutade före fullbordad kurs (några efter kort tid). Sedan 6 elever fått ett andra skolårs träning, har det vid efterundersökning visat sig att nästan exakt hälften (16 av 31) befinner sig i arbete inom mekaniska verkstadsbranschen, en del i yrkesbetonade sysslor, andra i tempoarbete eller vanligt pojkarbete.

Av den andra hälften har 12 st. funnit arbete inom en rad olika yrken, som inte har med verkstadsarbete att göra. Två ynglingar gick utan att vara kroppsligt sjuka vid undersökningstillfället utan arbete, medan en befann sig på sinnessjukhus.

Också bland dem som hade arbete vid undersökningstillfället fanns emellertid flera, vilkas yrkesval inte var klart och som ur andra synpunkter var i behov av råd och stöd. Antalet anställningar som dessa ynglingar hunnit med under den tid det gäller (från 1 1/4 år till c:a 2 1/4 år) visar att det här är fråga om problematiska yrkesfall. Mot 17 där trivseln med arbetet och den allmänna anpassningen kan bedömas som goda, kommer 8 med uppenbara anpassningssvårigheter och 6 fall, där situationen ter sig ovisst.

Några av dessa problembarn är antagligen *i behov av terapeutisk behandling* för psykopatiska drag och av *arbete i skyddad miljö* under längre eller kortare tid. Vi har stött på ett par pojkar som inte håller ut på vanliga arbetsplatser och som behöver insiktsfull behandling så att de kan vänja sig vid arbete och en ordnad livsföring.

Å andra sidan är det tydligt att den del av pojkarna, som kunde tillgodogöra sig den mekaniska utbildningen, har stora möjligheter att fastna inom denna bransch efter sin utbildning. Också de tre pojkar, som hade direkt svårt för yrkesarbetet, har ju efter att i två års tid ha gått i den speciella hjälpyrkeskolan tagit arbete inom mekaniska branschen (de ha dock varit för kort tid i arbete för att man skall kunna dra säkra slutsatser).

Slutsatserna av de erfarenheter skolan för hjälpklasspojkar ger, skulle alltså kunna sammanfattas så: *Yrkesutbildning är god hjälp för en del (kanske c:a 50 procent) av hjälpklass eleverna.* Om skolan lades ännu mera på individuell undervisning av hjälpskolekaraktär, skulle denna procent kanske kunna stiga. Å andra sidan är vad många *behöver bäst en allmänt manuell träning, som helst bör meddelas i folkskolans avgångsklasser.*

För en del elever behövs *expertis (medicinsk, social och psykologisk) för rådgivning, behandling och arbetsträning i annan miljö än yrkesskolan samt eventuellt tillgång till skyddat arbete* under så lång tid som kräves i varje särskilt fall.

För ett mycket stort antal av såväl »lyckade» som andra elever behövs *en kontinuerlig kuratorsvård som bistår hemmen och yrkesskolan på lösningen av dessa barns anpassningsproblem.* I den lilla grupp som här granskats, finner man redan

1—2 år efter att folkskolan släppt barnen ifrån sig, att åtskilliga råkat på avvägar eller när som helst riskerar att göra det. En mor beklagar förtvivlat, att hennes långa pojke inte kan få en bostad utanför föräldrahemmet, som i två rum och kokvrå utan bekvämligheter (inte ens vatten och avlopp finns) nu härbärgerar föräldrar och 7 barn i åldern 3—17 år. En annan mor har under årtal levt i fiendskap med sin son och begär av alla instanser — lärare, lärlingshemföreståndare och övervakare — att han skall få »ordentligt med stryk». En tredje pojke med tydliga karaktärsrubbnings utgör en daglig plåga för mor och systrar, som får försörja och passa på honom, allt medan de inte kan föreställa sig annat än att hans lättja är rena elakheten.

En kurator med god insikt i yrkesvägledning och psykisk hälsovård samt socialt hjälparbete och med aldrig sinande intresse för de psykiskt efterblivna och oregelbundna barnen behövs oundgängligen vid sidan av och efter en yrkesskolning i lämpliga former.

Rättelse

Det på sid. 98 rad 8 åsyftade betänkandet II från kommittén för partiellt arbetsföra har numret SOU 1947:18. (Det felaktigt uppgivna numret avser betänkande I.)

Statens offentliga utredningar 1947

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. [16]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. [13]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Kollektiv tvätt Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. [1]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. [3]

Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [4]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. [2]
Betänkande med förslag ang. lantmäteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. [7]
Betänkande med förslag ang. fiskets administration m. m. [8]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. [14]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. [6]

Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. [9]

1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. [11]

Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. [12]

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till lönerreglering för övningslärare. [15]

Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. [17]

Försvarsväsen.

1944 års militärsjukvårdskommitténs betänkande. Del 2. [5]
Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.